

ניר

תשי"ג

ב"ה

"ניר"

קובץ שנתי היוצא על-ידי

הסתדרות תלמידי בית המדרש למורים

שעל יד

ישיבת רבנו יצחק אלחנן

ניו יורק

ה'תשי"ג

נירו לכם ניר

ואל תזרעו אל קוצים:

(ירמיהו: ד' ג'.)

ברכת מסיימי שנת התשי"ג

לנשיא הישיבה **הרב ד"ר שמואל בלקין** שליט"א

לרגל מלאת 10 שנים לכהונתו.

נשיאנו היקר ידוע אישיות המגלמת בחובה תורה וחכמה בעלת יכולת לנצח על מערכת המוסד — על כל מחלקותיו ומדוריו המסועפים.

הודות לכשרונותיו ומרצו הכביר הצליחה ישיבתנו להגיע לרמתה הגבוהה הנוכחית בכל השטחים, וזכתה ליזום (ובקרוב גם לבצע) את המפעל הנעלה המיוחד במינו בתולדות ישראל: הקמת בית ספר לרפואה תחת השגחת יהודים שומרי תורה.

בהזדמנות זו נביע מקרב לב ונפש את מיטב איחולינו וברכותינו החמים. יתן ה' וכת"ר שליט"א יוסיף לכהן פאר במשרתו הרמה רבות בשנים ביתר שאת וביתר עז.

מערכת ה„ניר"

דבר למסיימים

מצטרף אני לשמחתכם, מסיימים יקרים, בהגיעכם לסיום שנות למודיכם בבית המדרש למורים שלנו, אשר בו רכשתם דעת התורה וידיעת היהדות, השקפת־עולם ודרך־חיים.

במשך שש שנים ישבתם בין כתלי מוסדנו על התורה ועל העבודה והתכוננתם לתעודתכם — להורות את דרך התורה והאמונה לילדי ישורון באמריקה, ולהבטיח את עתיד חיי עמנו בארץ הזאת.

אני מקוה, כי בשאבכם ממעינות התורה והחכמה, חישלתם גם את רוחכם העברי, עד כי יוכל לעמוד בפני כל נחשולי הזמן, חתחתיו ותעתועיו, מושגים מסולפים ודעות נפסדות החותרים להחליש בנו את רצוננו ויסודות עולמנו. בטחוני עז, כי יהיה בכם אומץ הלב ועוז המחשבה לא להיגרר אחרי מקסם־השוא של השקפות־יהדות שדופות תוכן ונטולות נשמה, אלא שתימנו בין הלוחמים האמיצים ליהדות נאמנה וקיום מסורת. כי רק אם תטביעו את החיים בחותם תורתנו, תהיה לנו תוחלת כעם אי חי בארץ הזאת.

כל סיום אצלנו מציין בראשית חדשה. אף אתם, מסיימים יקרים, עומדים לפני התחלות חדשות בדרך השתלמותכם ועבודתכם לטובת היהדות. בדרך זו שותפים אתם למוסד, אשר בו בליתם שנות נעוריכם. כי אף מוסדנו, ישיבת־האוניברסיטה, עומד תמיד לפני התחלות גדולות ומטרות נעלות חדשות לבקרים. מראשית מצערה ודלה הגענו בעזרת השם עד הלום — עד שהיינו למגדל־אור ולמבצר־עוז ליהדות אמריקה הנאמנה למורשת אבות.

יודעים אנו, כי עוד דרך ארוכה לפנינו עד שנגיע לתכליתנו הנכספה. עתה, בקום מדינת ישראל וזכינו לעצמאות מדינית בארצנו, עלינו לשאוף לעצמאות ובצרון רוחניים בתפוצות. הגשר של עבודה הדדית בשדה היהדות הנאמנה אשר נקים בין מדינת ישראל והקיבוץ היהודי הגדול בארצות הברית יהיה לברכה לשנינו. ואם רבים עוד הפרצים ביהדות אמריקה, נגבר חילים ונעבוד ביתר שאת להאיר את מחשכי חיינו הרוחניים ולזרוע על הקרקע הצחיחה טל של תחיה.

ויהי רצון שתשרה הברכה במעשי ידינו וידיכם!

שמואל בלקין

נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ״ז, י״ח)

ברכת מסיימי תשי״ג

לנגיד בית מדרש למורים, ד״ר פ. חורגין יצ״ו

לרגל התמנותו לנשיא האוניברסיטה

שעל שם הרב בר־אילן ז״ל ברמת גן.

לתנות את מפעליו של מורנו היקר — יכלה הזמן והמה לא יכלו. ד״ר חורגין מסמל את איש האשכולות, החכמה והמדות, אהבת הזולת והענוה. ד״ר חורגין הוא איש שהקדיש כל ימיו למען העם, תורתו וספרותו. אישיות שאינה יודעת פירושה של ליאות. כמעין המתגבר הפורץ הלאה, כן שופע מרצו הכביר הרענן והפורה השואף לכיבוש מרחקים. והודות לכוחותיו הרוחניים הגדולים זכה בית מדרש למורים להקים מחנה של מחנכים עבריים כאן על אדמת טרשים זו שהיתה אדמה צחיחה בלי לחלוחית של תורה. אין כמעט בית־ספר עברי ראוי לשמו שלא תמצאו שם אחד מתלמידיו של מנהלנו היקר המשמש במשמרתו בהצלחה.

ברכה לעצמה קובעת עבודתו הציונית. הרעיון הציוני אצל ד״ר חורגין אינני מושג הדש שהופיע על במת ההיסטוריה על ידי חובבי־ציון וכדומה; אצלו זהו רעיון ישן שהולבש בצורה חדשה לפי תנאי הזמן. אנחנו תלמידיו שזכינו לשמוע להרצאותיו בתולדות ימי ישראל, למדנו ממנו שאין לך כל מקרה וכל תנועה שאין למצוא בהם את השאיפה הנצחית של עם ישראל: „מרידה בגלות״ ו„ערגון לגאולה״.

ומכאן גישתו הציונית הנובעת ממעמקי לבו הטהור ומסירותו לה׳. הודות למסירות זו זכה המזרחי (שמורנו עמד בראשו כמה שנים) לצעוד לקראת הישיגים נשגבים, שאחד המיוחד שבהם הוא: „המפעל להקמת אוניברסיטה דתית ברמת־גן״, ההולך ומתגשם לעינינו ושמורנו יכהן פאר בו כנשיא.

הרשה נא לנו מורנו היקר והחביב להביע לך בזה את רגשי איחולינו וברכותינו הלבביים שתוסיף לעשות חיל רב ולעבוד עוד רבות בשנים בשדה החנוך העברי־התורני הגבוה באמריקה ובארץ ישראל, ותזכה לראות בהרמת קרן תורתנו ורוחנו, ובנינה השלם של מדינת ישראל.

מאת תלמידיך, מסיימי תשי״ג.

ברגשי הוקרה ובכבוד רב אנו, מסיימי תשי"ג,

מקדישים את גליון "ניר" השנה לאחד ומיוחד מבין מורינו,

המסור בכל לבו לכל פעולה תרבותית של התלמידים **מר חיים ליף**

מר ליף נולד ברוסיה הלבנה. את חינוכו העברי קיבל בעיקר ע"י מורים פרטיים במסתרים. (הדבר היה בזמן השלטון הקומוניסטי כשממשלת הזדון ההיא בקשה לכלות את רוח ישראל סבא וסגרה את הת"תים והישיבות).

בבואו לאמריקה למד כאן בבית מדרשנו ואחרי שסיים בגיל צעיר המשיך בלימודיו הכלליים.

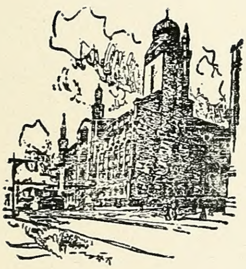
בשנת 1937 התחיל להופיע בניו־יורק עתון לנוער בשם "ניב" ומר ליף היה אחד מעורכיו. מטרת העתון היתה לפתח את כשרונותיהם של סופרים צעירים. הרבה זמן הקדיש לפעולות הסתדרות הנוער העברי. כמו כן השתתף בעתון "הדואר", ובמשך שנים אחדות היה מזכיר־המערכת של הרבעון הספרותי הגדול, "התקופה" שנתחדשה בהופעתו באמריקה בשנת 1946 על ידי המוציא לאור הידוע, א. י. שטיבל.

משנת 1945 ועד היום הנהו העורך של דו־שבועון ה"מוסף לקרוא הצעיר" של "הדאר". על־ידי המוסף משתדל מר ליף: א) להכניס את הקורא הצעיר לספרות העברית על־ידי דוגמאות נבחרות, בעיקר מן ה"ספרות השוטפת" הנוצרת עתה במדינת ישראל.

ב)לקשר את לב הנוער העברי אל חיי העם היהודי שבארץ ובתפוצות על ידי מאמרים על מצבם וחייהם של יהודים בארצות שונות, ומעל לכל על הנעשה והנשמע במדינת ישראל.

מר ליף התעסק הרבה בעבודת עריכה ותרגום ומתמחה בבקורת הספרות העברית החדשה ובתולדותיה. הוא מקווה להדפיס את פרי רוחו בקרוב בספר.

גם בהוראה כמו ב"מוסף" שואף מר ליף להקנות לתלמידיו מיצירות הספרות החדישות "כיון שהם קרובות לנפש התלמיד הצעיר ומדברות יותר אל לבו". ובעיקר, מפני "שבהן מתגלות שלשת התופעות המרכזיות בחיי ישראל בזמן החדש. א) חורבן קהלות ישראל באירופה ב) חזיון הגבורה שנתגלה בימינו בתפוצות ישראל ג) המאבק על תקומת המדינה, בנינה וביצורה", מסביר מר ליף את גישתו זאת.

פעולותיו למען התלמידים קובעות ברכה לעצמן. אפשר לומר שהוא המירה המעונין ביותר בכל פעולה תרבותית של התלמידים, והוא מוכן להגיש עזרה ולתת יד למרות טרדותיו המרובות. לדעתו צריכים המורים להתעניין בפעולות התלמידים שמחוץ למחלקה, כי בזה מכשירים את התלמיד לחיים עבריים פעילים, וכן לדעתו על התלמידים לקשור קשרים עם חבריהם במוסדות אחרים בענינם תרבותיים כגון: הרצאות, תיאטרון, עתון משותף, יסוד חוגים משותפים שבהם ידונו על פעולות תרבותיות וספרותיות.

במוסדנו הוא רואה את החלוץ העובר לפני העם המנסה ליצור כאן, על אדמת קולומבוס, נוער עברי לוהם לחיי יהודים מסורתיים לאומיים ומסור לקדשי האומה ולעם באשר הוא שם.

ומכאן מחשיב מר ליף במידה מרובה את הנסיון שנעשה אשתקד לשלוח תלמידים לישראל, כדי להכיר את חיי הארץ מקרוב ולעמוד על בעיותיה, על מנת להקנות את רשמיהם לחבריהם בשובם לאמריקה. נסיון זה עשוי להעמיק בלב החניך את זיקתו למצבו ולבעיותיו של עם ישראל.

מר ליף היקר: אנו מסיימי תשי״ג, שולחים לך בזה את מיטב ברכותינו ואיחולינו הלבביים. רב תודות על כל מה שפעלת ועשית למעננו ולטובתנו בתקופת שהותנו במוסד הזה.

מסיימי תשי״ג

תוכן הענינים

מודעות:

הערה חשובה

אנו מצטערים להודיע שקוצר הזמן שעמד לרשותנו ולרשות המדפיסים לא הרשה לנו לבדוק את החומר כהוגן וכתוצאה מזה נפלו הרבה שגיאות בגליון זה.

הקוראים היקרים מתבקשים לעיין בסוף הגליון במדור לתיקון השגיאות.

המערכת

מורים

כל טפוס וטפוס הוא דמיוני
ואין לשאול מי זה ומי אני.
אך אם תכירם
אל תאמר זאת בקול רם.

מגילת בית־המדרש

בכיתותיהם של רוב המורים
רעש שורר,
אך לדוגמא לאחרים
נביא שיטת ה„ממרר״:
„זה לא בית מרזח, חמורים.
הוי, בן סורר,
אראה לך מה זה איחורים,
עוף מפה ומתלמוד תשתחרר״. —
כך היה נוהג המלמד
שעלה ארצה ללמד.
אדם מפורסם אחד,
מיוחד במינו ובעל אישיות,
נוהג בשיעור בקביעות לאחר
ולהטיף מוסר על בטלנות...
גם איש־הלכה ועורך־דין
נמצא ברשימת המלמדין.
במחלקתו „זבוב לא טס״, הכל הס,
כי כל הדובר לצבא יגוייס.
לא קטן מספר המחנכים,
אשר יומם וליל אינם נחים.
כקרבן יעמדו בפרץ
כדי להרביץ תורה ודרך־ארץ.
בין מאירי העינים
סופר, משורר ומורה לדקדוק,
אך מנהג „ימי הביניים״
לתלמידיו הוא חוק חקוק.
יש לנו גם רב צעיר,
בעל זקן שעיר,
הוא ממלאנו חכמה ובינה —
אולם מי חכם ויבינה?
ולסיום נבקש מחילה,
מאלה שלא נכללו במגילה,
כי הזמן דוחק והמלאכה מרובה,
נקווה שבשנה הבאה גם הם יהיו בה.

חבר המורים

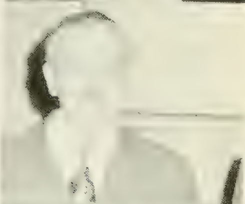
עומדים: הרב יחיאל גרוסמן, ד״ר חיים ב. גרינשטיין (דפתרן), הרב אליעזר כ״ץ, הרבמרדכי קרפ, הרב דוד מירסקי, ד״ר משה א. ריגר, ד״ר מנחם ברייאר, מר משה בן־מאיר, הרב חיים ד. גולוווסקי.

יושבים: הרב מלך שכטר, ד״ר א. איגוס, הרב אליעזר מרקלס, ד״ר פנחס חורגין (מנהל), הרב פרופ. שמואל ק. מירסקי, ד״ר שלמה ווינד, מר חיים ליף.

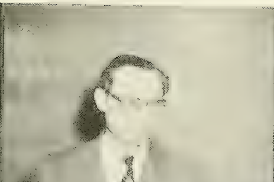
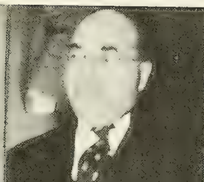

YESHIVA UNIVERSITY
UNIVERSI

המערכת רוצה להביע את רגשי תודותיה לתלמידי מחלקות א׳-ה׳
עבור עזרתם ותמיכתם ב„ניר", התשי"ג.

המערכת

רפאל גודמן (ג׳ק)
RAPHAEL GOODMAN
Brooklyn, N. Y.

דניאל גריר (א׳)
DANIEL GREER
New York, N. Y.

אברהם ד׳אבילא (ד׳)
ALBERT DAVILA
Casablanca, Morocco

משה ת. האכשטין (א׳)
MICHAEL HOCHSTEIN
New York, N. Y.

משה הירשמן (ב׳)
MARTIN HIRSCHMAN
Bronx, N. Y.

מרדכי ורטהמר (ג׳ק)
MORTON WERTHEIMER
Philadelphia, Pa.

מאיר כהן (א׳)
MARSHALL COHEN
Paterson, N. J.

שלמה לינדינבוים (א׳)
ARMAND LINDENBAUM
New York, N. Y.

דב מטקווסקי (א׳)
BERNARD MATKOWSKY
New York, N. Y.

מנחם מאירפלד (ד׳)
MANFRED MEYERFELD
Vineland, N. J.

ישראל מוס (א׳)
STANLEY MUSS
Forest Hills, N. Y.

ברוך צ. סטולמן (א׳)
BERNARD STOLLMAN
Detroit, Michigan

צבי סקופסקי (ה׳)
IRVING SKUPSKY
Brooklyn, N. Y.

מנדיל פיינרמאן (ב׳)
MICHAEL FEINERMAN
Harrisburg, Pa.

מנחם שטרן (ב׳)
STANLEY STERN
New York, N. Y.

יוסף שלום (ה׳)
JOSEPH SHALOM
Brooklyn, N. Y.

כרך

תשי״ג

מוסדנו

ועד המצמצם

יוסף מוגילנר

סגן־נשיא

ביאליק לרנר

נשיא

איתמר רוזן

מזכיר

בנימין לרנר

גזבר

על סף בית המדר"ש

דבר העורך הראשי

בשם כל עורכי הנ"ר ובשם כל המסיימים בשנה הזאת, הנני אומר לבקש שלום ולהפרד מעל בית־מדרשנו היקר ומעל מורינו הנכבדים. במשך שש השנים שעברו עלינו, ישבנו בחדרי הבנין הזה ושמענו וחקרנו ולקטנו וקלטנו דברי תורתנו הקדושה מפי אנשים שהקדישו את חייהם ללמד התורה בכל פרטיה. מכל נושא ונושא, מכל שעה ושעה, ומכל מורה ומורה לקחנו אתנו חלק קטן שהיה לשפע רב, ושבעתיד יעזור לנו בכפלים מאשר נודע לנו עתה.

כעת, אנו עוזבים את סף בית המדרש ויוצאים לעולם החצוני. הוא עולם של ככך, על שמא, שאינו יציב, שעליו כתוב, „והיו חייך תלאים לך מנגד..." (דברים, כ"ח, ס"ו). באמת, העתיד נעלם ומכוסה מאתנו בזמן הזה ביותר מאשר היה בכל ימות עולם. אבל לנו יש יסוד ובסיס ואין בלבנו הרעדה והיאוש אשר לאחרים בני גילנו, כי אנו בני תורה ועינינו אל ה' אלקינו, ואנחנו יודעים שהוא „לא ינום ולא יישן". שמנו את עולמנו ביד נאמן ואין לחשוש, כי ידוע אשר לא ישיבנו ריקם.

ההכרה הזאת מטילה עלינו הובה גדולה וקדושה לצאת בכלי קודש שלנו להלחם את מלחמת ה'. בכל מקום אשר תדרוך עליו כף רגלנו, עלינו להפיץ את דבר ה' ותורתו, ולמלא את תפקידנו כשלוחי המקום (כביכול), בכבוד ובהכרת ערך שליחותנו.

יש אנשים ששם מורה נקרא עליהם, כי ילמדו מצות אנשים מלומדה, לתלמידים לקרוא ספר ולבאר פסוק כצורתו וכדומה. אבל אין מורה ראוי לשמו כי אם זה אשר יורה את הדרך אשר ילך בה בעצמו, כי המעשה מוכיח ולא הדבור, וכמאמר חז"ל: „לא המדרש עיקר, אלא המעשה". רעיון זה צריך להיות לנו לעינים בשעה שנצא בעולם לכרות אזנים לתורה.

בזמן כזה יש צורך דחוף לעולמנו הנבוך במסיימי בית המדרש שהתכשרו לתפקידם החנוכי החשוב והקדוש. בינינו יהיו הרבה שלא יכנסו להוראה פורמלית, אבל גם הם יהיו למורים בישראל וישמשו דוגמה לאחרים בדרך חייהם היהודי המקורי.

ההשוב בעיני, יותר מכל הנושאים והמקצועות שלמדנו היתה ההדרכה והאמצעים שהקנו לנו מורינו, ללמוד ולהשכיל בעצמנו. כי לעת אשר אנו יוצאים מבית המדרש ונכנסים לעולם הגדול, הנה יידרש ממנו פירוש לכל בעיות והזיונות בחיים, ונצטרך להיות מוכנים בכל רגע ודקה להאירם. והלא כמה מן השאלות שניתקל בהן בעתיד, ודאי יתיחסו אל יסודות היהדות והשקת עולמה.

את אלה נתהייב לבאר בשם היהדות הצרופה וברוח תורתנו. עלינו להכיר, לפיכך, שהידיעות אשר רכשנו, כשל עצמן אינן מספיקות ואנו צריכים להשתלם עוד השתלמות יסודית, על ידי מאמצים נפשיים גדולים ולפי הקווים שהיתווה לנו בית המדרש באוצרות הרוח שלנו, ואז, ורק אז, נהיה באמת ראויים לתפקידנו, כאשר נעבור את סף בית מדרשנו.

חפצי להביע את התודות הלבביות והנאמנות של עורכי **הניר** למר חיים ליף על עזרתו הרבה והחשובה בעריכת החלק הספרותי והתענינותו במפעלנו בכלל. גם תודותי אני לכל העורכים ולכל חברי ועדיהם (וביחוד לדב פיקלני אחד מתלמידי הישיבה שהרבה בעזרתו) שמסרו מזמנם להשתתף אתנו לעבודה **בניר** שנת התשי״ג.
יהושע ניומן

קייץ בישראל

רבות נכתב על מדינת ישראל — ספרים, רשימות ומאמרים, אולם לא בכדי נאמר: „אין דומה שמיעה לראיה״.

הזדמנות מצויינת לראות את וללמד על מדינת ישראל מוצעת על ידי מתלקת הנוער והחלוציות של הסוכנות היהודית במסגרת מכון הקייץ בישראל.

למכון תכנית המבטיחה ניצול מלא, נעים ומעשיר של הבקור בישראל. התכנית כוללת:

א) סמינר על הבעיות השונות של ישראל, ידיעת הארץ, עברית, שירה ורקוד, שייערך בירושלים במשך 3 שבועות.

ב) סיור מקיף של המדינה בהדרכת מומחה לידיעת הארץ.

ג) שהייה במשק חקלאי, שתאפשר למשתתפים להכיר את ההתישבות העברית והשגיה. כשרות ושהייה במשק דתי.

לשם אינפורמציה נוספת וממצה נא לפנות אל:

מכון הקייץ
מחלקת הנוער והחלוציות
הסוכנות היהודית
16 רחוב 66מזרחה
ניו־יורק 21, נ. י.

ה „נ י ר״

עומדים א׳: **ש. ווידרהורן, יחיאל מ. אורליאן, ירחמיאל בירמן, יעקב פאלק, זאב שפיגלמן ש. מוס, צבי סקופסקי.**

עומדים ב׳: **יהודה פיין, משה האכשטיין, בינימן לרנר, נפתלי תוקער, יהודה חמודות, יעקב נידלמאן, משה צוואנג, מנחם אהלי, דב מאטקווסקי, דניאל גריר.**

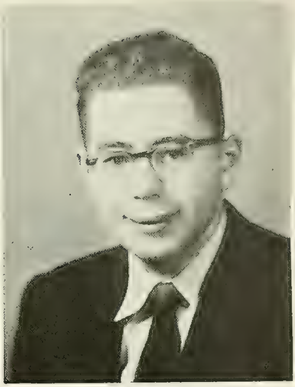
יושבים (המערכת): **מנחם מאירפלד, מתתיהו ספרן, מאיר זונדל, שמואל סובולופסקי יהושע ניומן, אברהם מורחיים, יוסף מוגילנר אברהם ברוקנשטין, ביאליק לרנר.**

חסרים: **אשר אביטן (עורך ספרותי), אליהו הופר, יוסף לווין, משה רובינשטין, דב גנחובסקי, יהודה הריס, גדליה סיגל.**

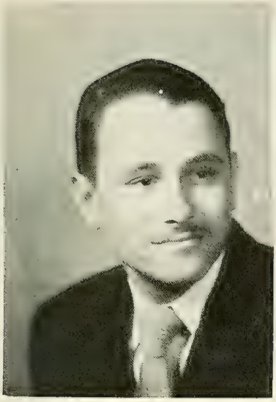
מערכת

עורך משותף

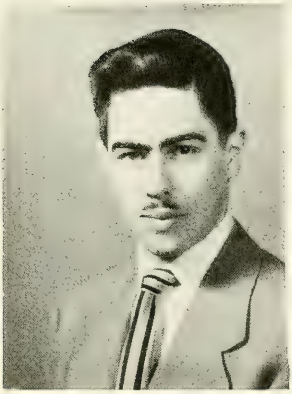
יוסף מוגילנר

מנהל המסחר

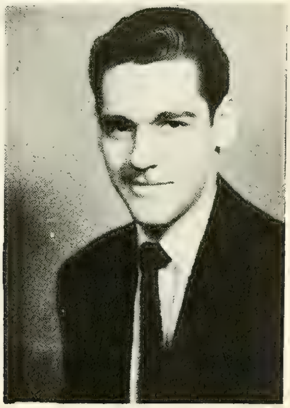
מאיר זונדל

עורך ראשי

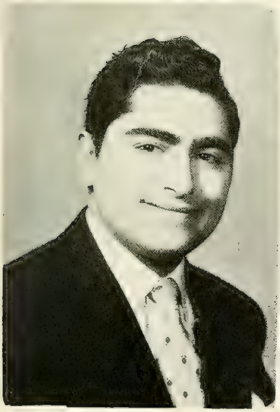
יהושע ניומן

עורך הציור

אברהם ברוקנשטין

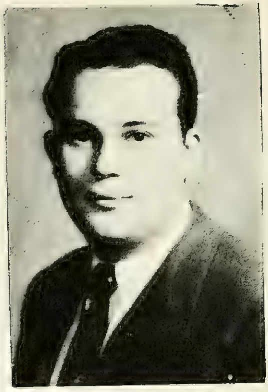
עורך ספרותי

אשר חכם אביטן

ה"ניר"

עורך התבנית

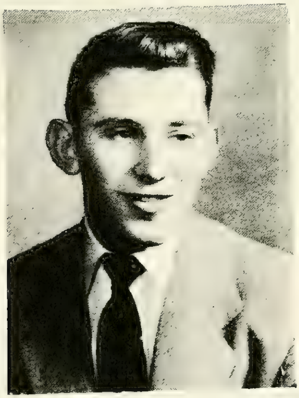
שמואל סובלופסקי

עורך משותף

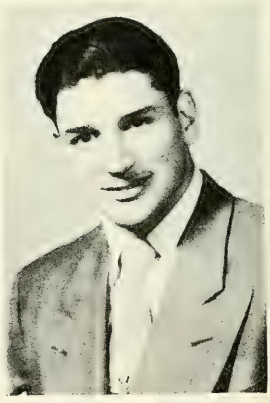
ביאליק לרנר

עורך מנהל

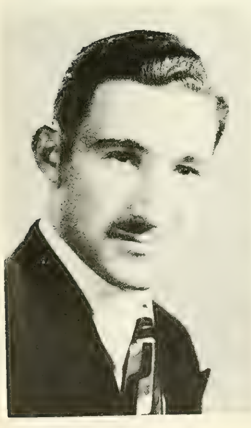
מתתיהו ספרן

סגן-לעורך

אברהם מורחיים

עורך הצילום

מנחם מאירפלד

הסתדרות התלמידים

עומדים: מנחם אהלי, יעקב נידלמן, צבי רוזן, יעקב רוזנבלט, יוסף משיל, יהודה חמודות, משה שולברג, משה בשקוביץ, אברהם קדיש, ש. ווידרהורן, ש. מוס.
יושבים: אשר ח. אביטן, צבי פסופסקי, יחיאל מ. אורליאן, ירחמיאל בירמן, בנימין לרנר (גזבר, ביאליק לרנר (נשיא), יוסף מוגילנר (סגן־נשיא), אברהם ברוקנשטין, מתתיהו ספרן, מחס
חסרים: משה פצ״יני, משה פולנסקי, דוד מחס, צבי שדה־חן, י. וולפסון, משה גרפשטיין, אליהו לווין, ג. גרשון, יעקב פיינגולד.

ועד מורים־תלמידים

תלמידים: ירחמיאל בירמן, מיכאל רוזנק, אברהם ביכלר
מורים: ד״ר גרשון חורגין, ד״ר שלמה ווינד, הרב זוד מירסקי

מקהלה

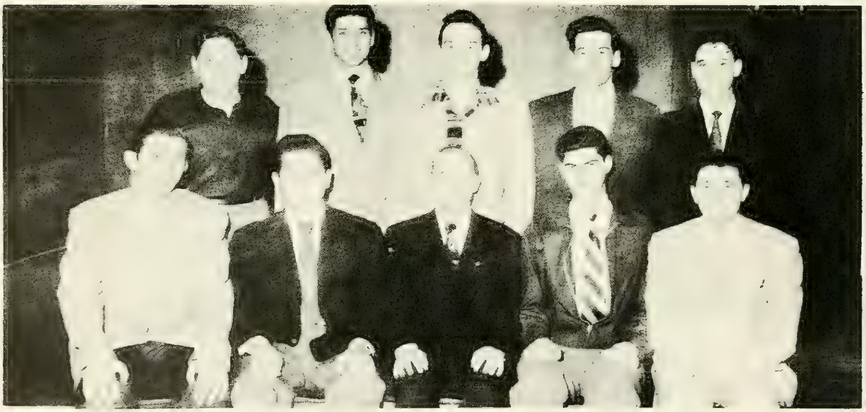

עומדים: יהודה פיין, מנחם מאירפלד, רפאל אוסטרובסקי, משה ליבר, **מתתיהו ספרן, יוסף** מוגילנר, שמואל צוויקלר, צבי סקופסקי.

יושבים: דניאל גריר, משה האכשטיין, דב מאטקווסקי, דוד קנר (מנצח), **מאיר זונדל,** מנחם אהלי.

חסרים: קלמן שיינוואלד, דוד צביבל, מרדכי וורטהיימר, יוסף קפלן, **אהרן דובין, מאיר** ברגר, אלי גרוס.

מגבית האוניברסיטה

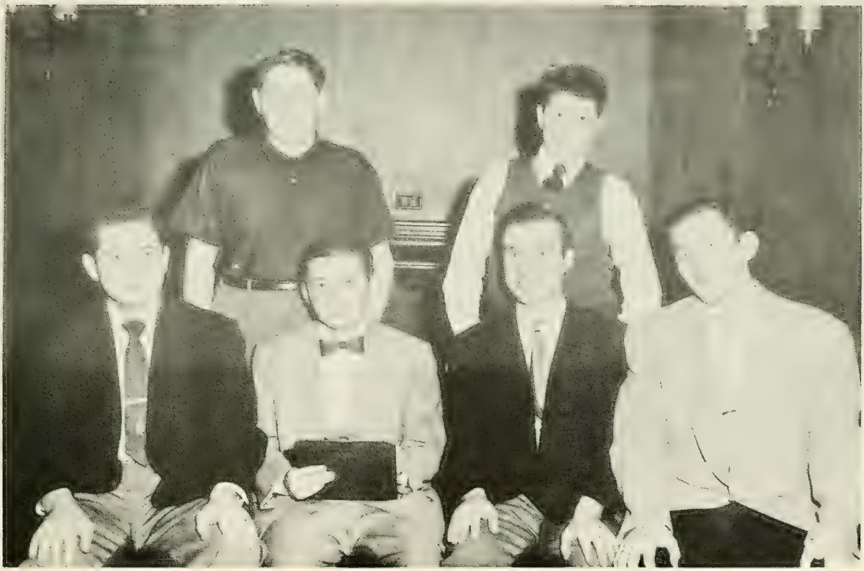

עומדים: אברהם קדיש, אהרן בארא, נפתלי טוקער, אברהם מורחיים, ש. ווידרהורן,

יושבים: יחיאל א. אורליאן, יהודה חמודות, בנימין לרנר (יושב ראש), יוסף מוגילנר (ציור), מתתיהו ספרן.

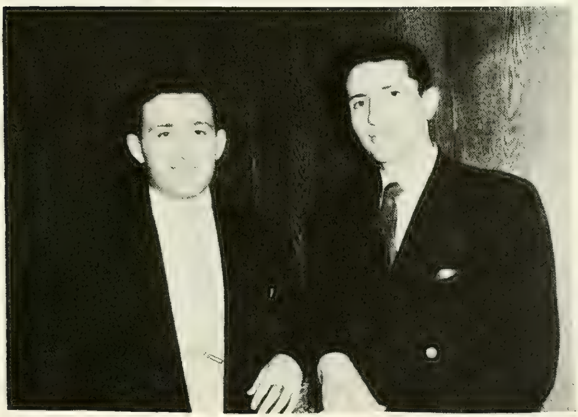
חסרים: אברהם דייוים, דוד מוזס, יוסף קפלן, יעקב פרידמן, פ. פודלסקי, זליג שפירא, משה נחום שולמן (מנהל).

ועד האספות

ש. מוס, ש. ווידרהורן.
מתתיהו ספרן, ביאליק לרנר, צבי סקופסקי (יושב־ראש), יוסף מוגילנר.
חסר: יוסף פולנסקי

ועד הבחירות

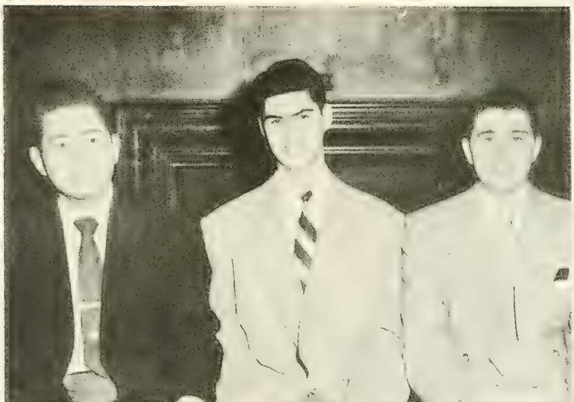
משה מאירוביץ, ירחמיאל בּירמן (יושב ראש), חסר: ש. סיימון

הלשכה

משה מאירוביץ, הגברת עדינה מוזסון (מזכירה), מרדכי גפטר. חסר: מרדכי גרינהוט

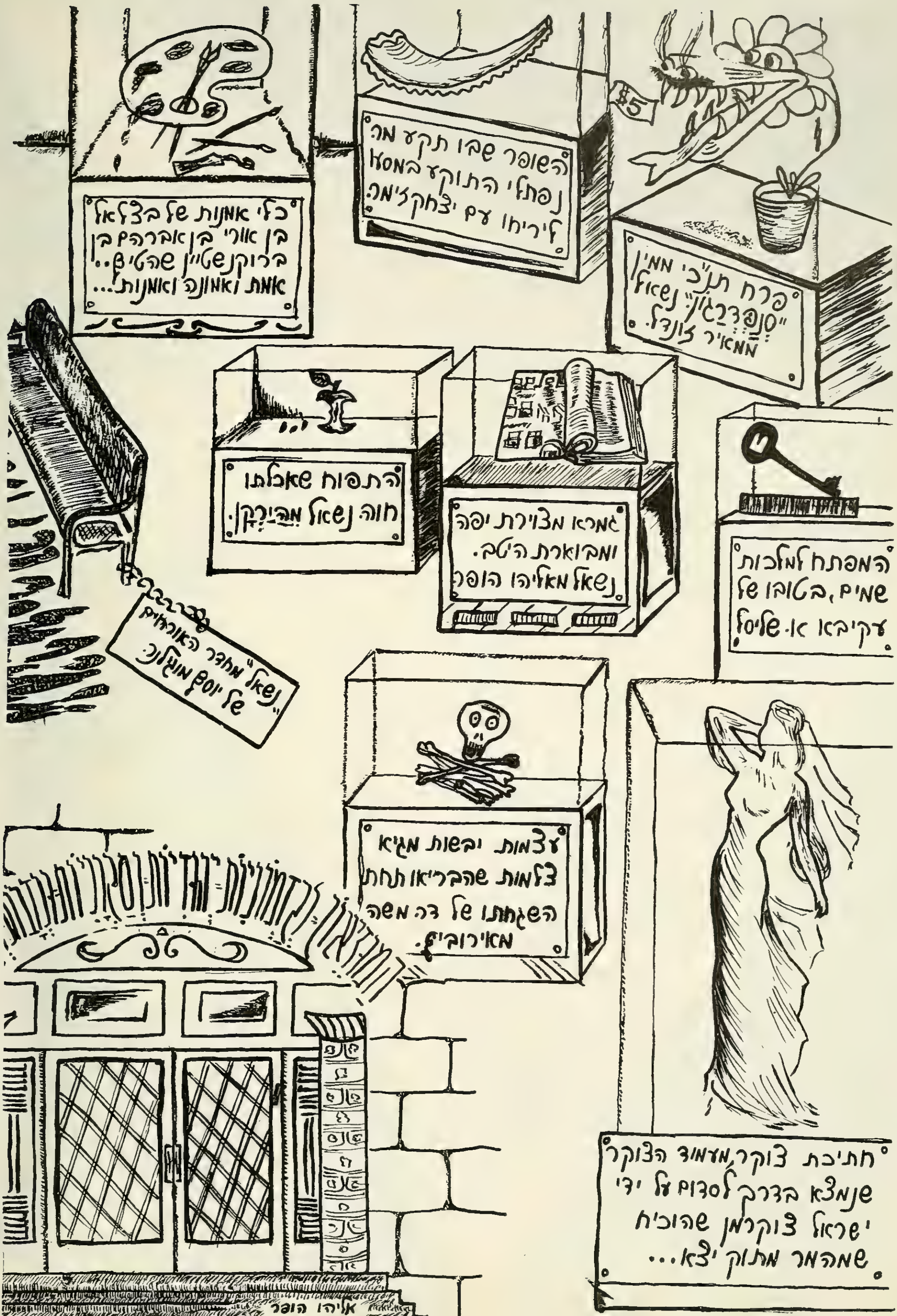
ועד החוקה

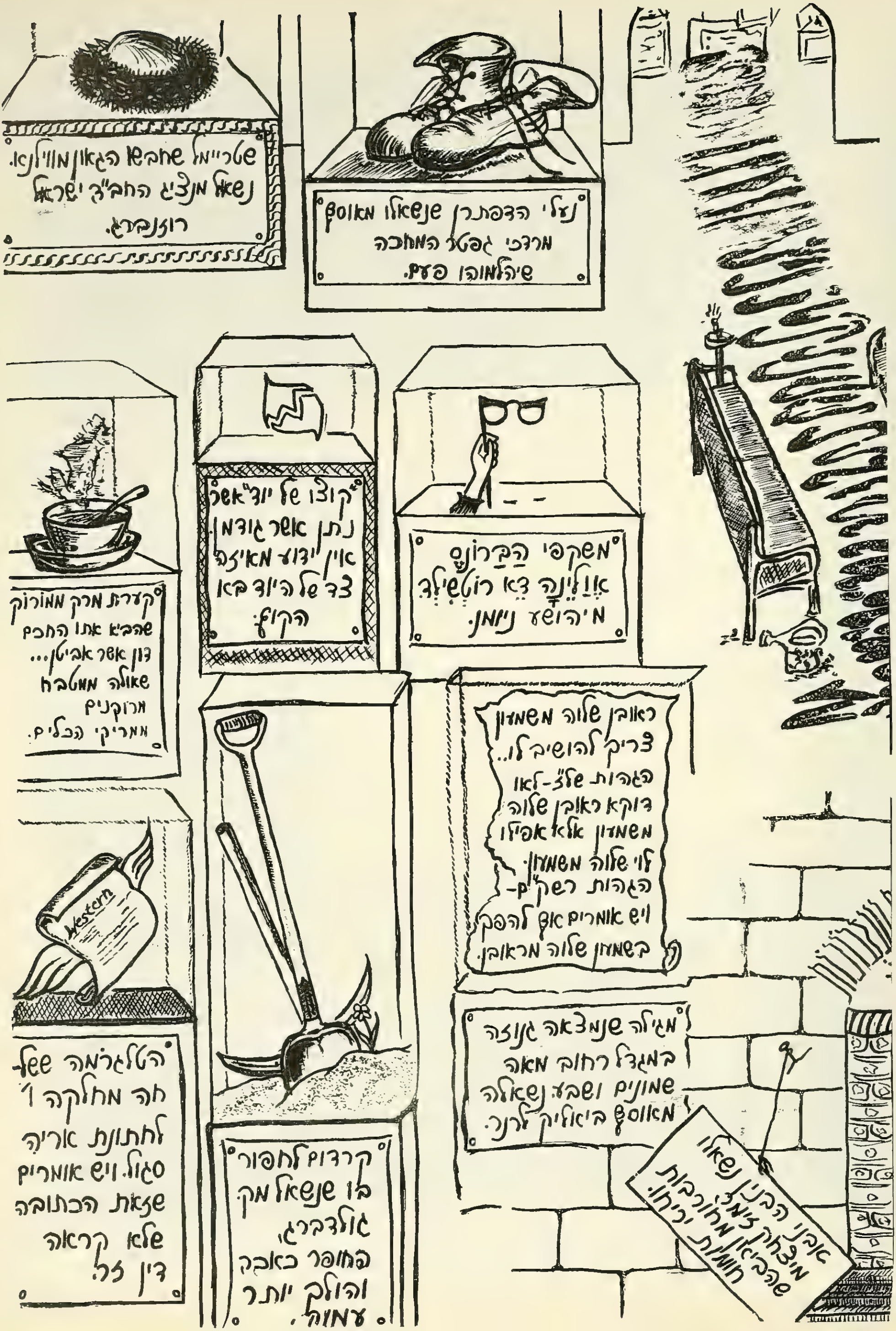

יחיאל מ. אובליאן, יהודה חמודות (יושב־ראש), יוסף מוגילנר

מסיימים

כלי אמנות של בצלאל בן אורי בן אברהם בן ברוקנשטיין שהטיב.. אמת ואמונה ואמנות...
השופר שבו תקע מר נפתלי התוקע במסע ליריחו עם יצחק צ'מר.
$5
פרח תנ"כי ממין "סנפדרגון" נשאל ממאיר צונדל.
התפוח שאכלתו חוה נשאל מבירקן.
גמרא מצוירת יפה ומבוארת היטב. נשאל מאליהו הופר.
המפתח למלכות שמים, בטובו של עקיבא א. שליסל.
נשאל "מחדר האורחים" של יוסף מוגלנר.
עצמות יבשות מגיא צלמות שהבריאו תחת השגחתו של דר משה מאירוביץ.
מוזיאון לקדמוניות יהודיות
חתיכת צוקר, מזמוז הצוקר שנמצא בדרך לסדום על ידי ישראל צוקרמן שהוכיח שמהמר מתוק יצא...
אליהו הופר

שטריימל שחבש הגאון מווילנא.
נשאל מנציג החב"ד ישראל
רוזנברג.
נעלי הדפתרן שנשאלו מאוסף
מרדכי גפטר המחכה
שיהלמוהו פעם.
קדרת מרק ממורוק
שהביא אתו החכם
דון אשר אביטן...
שאולה ממטבח
מרוקנים
מאריקי הבלים.
קוצו של יוד" אשר
נתן אשר גודמן.
אין ידוע מאיזה
צד של היוד בא
הקוץ.
משקפי הברונס
אולינה דא רוטשילד.
מיהושע ניומן.
ראובן שלוה משמדון
צריך להושיב לו...
הגהות שלצ"-לאו
דוקא ראובן שלוה
משמדון אלא אפילו
לוי שלוה משמדון.
הגהות רשק"ם-
ויש אומרים אף להפך
בשמדון שלוה מראובן.
הטלגרמה ששל-
חה מחלקה ו'
לחתונת אריה
סגול. ויש אומרים
שנאת הכתובה
שלא קראה
דין כל.
קרדום לחפור
בו שנשאל מק
גולדברג,
בחומר כאבק
והולך יותר
עמוק.
מגילה שנמצאה גנוזה
במגדל רחוב מאה
שמונים ושבע. נשאלה
מאוסף ביאליק לרנר.
אבני הבנין נשאלו
חומות יריחו.

אשר חכם אביטן

„בן חכם ישמח אב"

קאזאבלנקה, מארוקו

יעקב איזנברג

ניו יורק, נ. י

ירחמיאל בירמן

„להורות את בני ישראל כל החוקים"

ברונקס, נ. י.

אברהם בריקנשטיין

„יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך"

ניו יורק, נ. י.

אשר גודמן

טורונטו, קא.

קדיש גולדברג

והוא במלכים יתקלס, ורוזנים משחק לו

ניו־אורלינס, לא.

מרדכי גפטר

„הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו"

ברונקס, נ. י.

משה דוידויץ

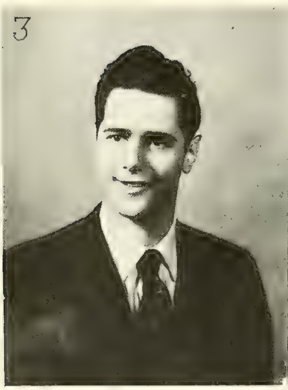
ניו יורק, נ. י.

בצלאל דיאמנט

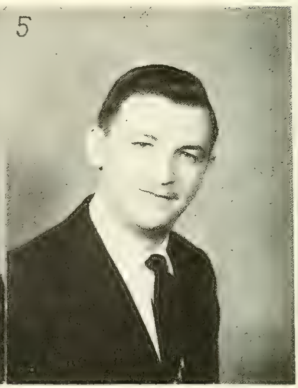
ארץ ישראל

אליעזר ווייס

ברוקלין, נ. י

משה רובינשטיין

ניו יורק, נ. י

איתמר רוזן

„כנור נעים עם נבל"

ירושלים, ישראל

ישראל רוזנברג

„שומרה נפשי כי חסיד אני"

לונג איילנד, נ. י

עקיבא שליסל

„צור תעודה, חתום תורה בלמודי"

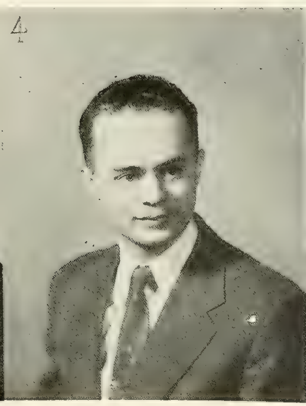
ניו יורק, נ. י

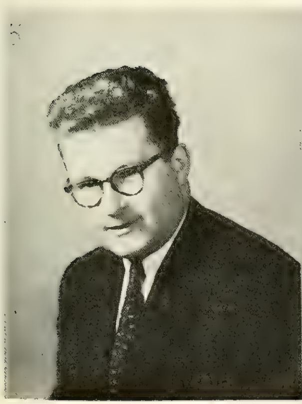
מיכאל שנייאר

„הבן יקיר לי אפרים עם ילד שעשועים"

ניו יורק, נ. י.

יעקב זאב

ברוקלין, נ. י.

מאיר זונדל

„אוהב כסף לא ישבע כסף"

וינתרופ, מס.

ישראל זוקרמן

„הרופא לכל תחלואיך"

ארברן, נ. י.

יצחק זימר

„ויגבה מכל העם משכמו ומעלה"

ניו יורק, נ. י

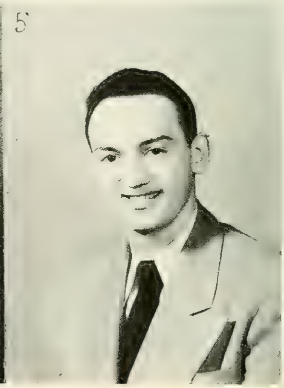
נפתלי טוקייער

„חגור חרבך על־ירך גבור"

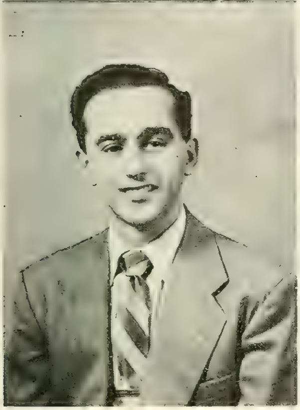
ברוקלין, נ. י.

שמואל סאבאלאפסקי

„צדיק אוכל **לשובע**"

ברוקלין, נ. י.

שרגא סיימן

ברונקס, נ. י.

מתתיהו ספרן

„לעשות בכל מלאכה"

ניו יורק, נ. י

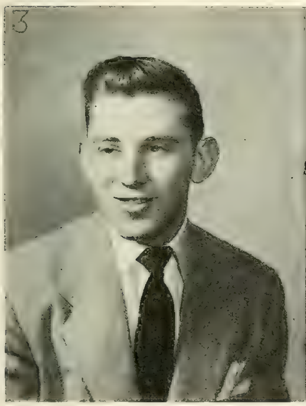
יעקוב פאלק

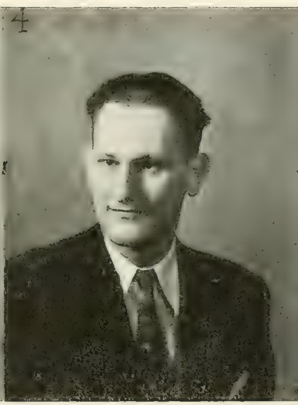
„אשרי אדם מלא חכמה ואדם יפיק תבונה"

ברונקס, נ. י.

יעקב פרידמן

ברוקלין, נ. י.

נחום ירנברג

ברוקלין, נ. י.

משה ליפשיץ

„נעים זמירות ישראל"

ברוקלין, נ. י.

ביאליק לרנר

„נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם"

ברוקלין, נ. י.

בנימין לרנר

ברוקלין, נ. י.

משה מאירוביץ

ברונקס, נ. י.

יוסף מוגילנר

„וישראל אהב את יוסף מכל בניו"

נוארק, ניו־ייִרסי

מרדכי מאסטו

בוסטון, מס.

אברהם מורחיים

„מצא אשה מצא טוב"

ברוקלין, נ. י.

יהושע ניומן

„והצנע לכת עם ה' אלוקיך"

ברונקס, נ. י.

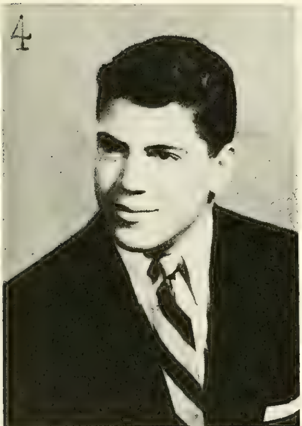
אריה סגל

„תומיך ואוריך לאיש חסידיך"

יעקב איידלמן

טינק, ניו־ג׳רסי

דניאל בונצ׳יק

ניו יורק, נ. י

אליהו הופר

„לב שמח ייטב פנים״

ברוקלין, נ. י.

יהודה יעקבוביץ

ווילקס־בר, פא.

משה קארן

„איש נבון יחכם, וישיתהו על ארץ מצרים״

ניו יורק, נ. י

ישראל ארנשטיין

ברונקס, נ. י.

משה סולר

ניו יורק, נ. י.

יצחק ערמן

ניו יורק, נ. י

אליעזר קרומביין

ברונקס, נ. י.

שמואל רוזנטל

„בפני מלכים יתיצב"

ברוקלין, נ. י.

שרגא רודניק

נוארק, ניו דזרסי

מתכבדים אנו להודיע אודות עשרה מחברי המחלקה המסיימת של שנה זו שזכו בפרס הסוכנות היהודית (בשיתוף פעולה עם בתי המדרש למורים בארה"ב) — לסמינאר של צי שנה במדינת ישראל:

דניאל בונצ'ק, אברהם בריקנשטיין, יעקב זאב, מאיר זונדל, יהודה יעקבוביץ, ביאליק לרנר, יוסף מוגילנר, מתתיהו ספרן, משה קארן, שרגא רודניק.

מערכת ה„ניר" שולחת את אחוליה הלבביים לכל המשתתפים במפעל חשוב זה, ומברכת אותם בנסיעה מוצלחת ונקווה שאווירת ישראל המחכימה תפרה את רוחם לתפארת ולתפלה למוסד לעמנו ולארצנו.

המערכת

ספרות

הכרת התפקיד

מאת ד״ר פנחס חורגין

המחנך העברי צריך קודם כל להכיר את גודל האחריות שהוא מקבל עליו בשעה שהוא נכנס לעבוד את עבודתו בחנוך שלנו. הכרה זו היא הכשרה ראשונה. הכשרת הלב והנפש קודמת לכל הכנה. בה גנוזה מטרה, בה שוכנת שאיפה ובה ינוב רצון. מבלעדי אלה לא יכון כל חנוך; באין מטרה ושאיפה איז טעם ואין קיום לחנוך העברי.

כל מורה ומחנך צריך לראות את עצמו כאילו בידו החיים והכליון הרוחני, חס ושלום של תלמידיו; כאילו הוא לבדו עומד במערכה לשמירת קיומנו ורוח־אפיו של עתידנו — ואין בחירה במערכה זו, אין בה מבוכה, אין בה פרשת דרכים ואין בה נסיגות, כי כל כשלון הוא חדלון. הוא המחנך, שלוחם של דורות שעברו, המבקשים מחסה מיקושי כריתה, ותקוות של דורות יבואו. מורה ומחנך עברי צריך להיות נטוע בכל הווייתו באדמת היהדות. צריך הוא להיות ספוג ברוחה ושוגה באהבתה. אין אדם תוקף את עצמו בכל נפשו לדבר, שאינו מכיר או לדבר שממנו והלאה. הוא צריך להיות בסוד כל הקדוש וכל היקר באומה, להיות צמוד לחזון הדורות ולמשאת הנפש של קדושינו ומאורינו. מורה, שכל אלה לו, יודע מה החנוך דורש ממנו, הוא מחנך בעל הכרה והוא מחנך בעל אמונה.

מורה בעל הכרה יכול להוציא מים מסלע. אור הבטחון זר למעשיו. גם הוא רואה את המכשולים, אבל הוא צופה ורואה גם מעבר לגבולם, את השדמה הנכספת המסתתרת במחבא הצורים, החוסמים את המבואות. אחרים, שכח ההכרה אין בהם רואים רק את המכשולים ונרתעים לאחור. גם בעל ההכרה רואה את המציאות העוינת להניכנו לחנוך הדור לתורה ומצוות, לחיים יהודים שלמים ובטוחים, אבל הוא משתער עליה בכח מציאות אחרת, החותרת לתפיסת מקום בחיים מדחפתם של כחות אדירים. חסרי הכרה אינם רואים אלא את המציאות העוינת לבדה, בכל רוגזה, בכל אימת דינה, כהר גדול בשמים, — והם שמים את פניהם המדברה. פעמים יפול וקם מחנך בעל אמונה, שהוא רואה את הקימה העתידה לבא גם בשעת נפילתו. אין מחנך אמתי, בעל הכרה, בעל דמיון סתם, תולה ועומד בחלל של כיסופים משוטטים. כל הכרה, כל שאיפה הקשורה להכרה, דוחפת למעשים; היא נתבעת מעצם מהותה להכבש בתוך המציאות. הצלחת המחנך תלויה כולה בעוז הכרתו. דרכי החנוך, תורת הלימוד, שיטות ההוראה הן כדאיות רק במקום שיש ביסודן הכרה ברורה, הכרת האחריות ואמונה עזה. באין הכרה כזו אין כל הידיעות האלה אלא שעשועי נפש ליוצר ולמקבל. יש שבמצב של חוסר הכרה נהפכות השיטות למטרה בפני עצמן. הדרך הנאה ללמוד קריאה, הדרך הנאה ללמוד כתיבה, חומש, מנהגים, נעשית לעיקר הגדול בחנוך לגופי החנוך. אם בימינו מרבים לחקור בשיטות ודרכים לממעטים להפך בשאיפות, סימן שקופחה ההכרה וכהתה השאיפה בעולם חינוכנו. לפיכך לקה מפעל החינוך שלנו. לפיכך נתמעטה האמונה בעתידה של היהדות, בעתידו של קיומנו, בארץ זו. חכמינו בעבר לא הרבו לפשפש בסדרי הלימוד, לא תהו בדרכי הוראה. אבל חזרו אחרי תיקון ההכרה החינוכית. הם דרשו על מעלת החינוך, הם הורו על חובת הלימוד, שאינה נדחית מפני כל. אין מעשה יותר גדול מאשר ללמד תורה, ללמד מתוך אהבה, כדי לתת חיים לדור הבא. אף הם אמרו: ומורא רבך כמורא שמים — שכן הוא עושה שליחותו של מקום. הם כאילו אמרו, אם הכרה כאן, בחנוך, הכל כאן. בה נצפנו כל הברכות לדור — ושמירתו מנסיונות ממאירים. ואידך,

שיטה ודרך, פרפראות לה; הן אינן עיקר ושורש.

בזכות החנוך, בזכות התלהבות המחנכים, בזכות אהבת התורה ואהבת ישראל, שתקפה את לב המחנך, זכה העם לעבור בשלום את פיות הפחת של הגלות הארוך והמר. וכל המאורעות הגדולים, שאירעו בחיינו, תחלתם וסופם בחנוך, שנתלוותה אליו שאיפה כבירה. החנוך שלנו בארץ זו יכול להעשות למכשיר לתקומה רוחנית. אפשר ואפשר להקים כאן דור נאמן לתורה וצועד באון לקראת יעודו המובטח של העם אם רק החנוך שלנו יתאדר ברצון של שאיפה ויכיר בתכליתו הברורה. זקוק הוא לרוח יותר מאשר לכשרון, ולהרגשה יותר מאשר לאמנות. חייבים אנו להחזיר את עטרת ההכרה למקומה בחנוכנו כאן.

בשבחה של אכסניא

מאת יעקב חורגין

בראשית עבודתי כמרצה־אורח בבית המדרש למורים שעל־יד הישיבה־אוניברסיטה, היתה דעתי חלושה עלי. הסכן הסכנתי עם תלמידים, שלשונם אתם: לשון חיה, טבעית, קלת־תנועה. וכאן נזדמנתי עם תלמידים, שלשונם העברית היא אחד מקרא ושלושה תרגום: משהו מאומץ מלבד. הסכנתי לתת שעור למשו, לענינו — וכאן אנוס הייתי לעתים קרובות ביותר לסטות מן הענין ומן התוכן מחמת הצורך לטפל בקליפת הלשון. רמת העברית של הנוער הישראלי היא ששימשה לי קנה־מידה — ובמדידה כזאת נמצאו תלמידי החדשים תמיד נחותים ומפסידים.

ואולם מעט־מעט התאקלמתי במציאות החדשה. התחלתי לראות את אשר לא ראיתי בתחילה בעד דוק ההרגל משנים. נזדמנתי פנים אל פנים עם התנאים המקומיים, שמתוכם מצמח ועולה תלמידי החדש. הבחנתי, שכל הישג הוא בלשון העברית עולה לו, לתלמיד זה, במאמצים נפשיים וחושיים גדולים, שכן כל הישג הוא בבחינת כיבוש ממש מידי המציאות המקומית. זכרתי את אמרתם של חז״ל: אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו. פירוש הדבר הוא, שאת קנה־המידה לטיב מעשיו ולמשקל הישגיו ולשיעור קומתו של אדם יש להעלות מתוך תנאיו הוא, ממקומו הוא, ולא מחוצה לו.

וכך עלתה לי, שבמרוצת הימים התחלתי להעריך את המעט שמצאתי בידיעת הלשון העברית והנה אינו מועט כלל כלל ביחס לתנאים המקומיים. מנהל ומורים מסורים חצבוהו במסירות נפש ממש מתוך גושי המציאות הנוקשים והעיקשים. תלמידים נאמנים קנוהו במחיר רב, בשעות לימוד נוספות ללימודים הכלליים, מתוך התנגשות מתמדת עם אכף הרחוב ולחץ החברה והסביבה.

או אז נתגלה לפני המוסד כולו בדמותו האמתית: מגדלור מול ים הטמיעה באמריקה. ספינת־תלפיות, הבנויה תחתיים ושניים ושלישים, והיא טעונה מזמרת הארץ, משכיות החמדה של תורת ישראל, ומן החזון היהודי־הלאומי לעתיד. ראיתי בני נוער, ילידי אמריקה, שמתחנכים באווירה מיוחדת במינה של שורשיות יהודית וציונית, בתוך הוויה אמריקנית טבעית. זוהי מזיגה אנושית־יהודית, שאין בה כל חשש לניגוד פנימי וכל זכר להתכחשות עצמית. אדרבא, הנאמנות היהודית יש כדי לחזק שבעתים את הנאמנות האזרחית, באשר היא מוסיפה עליה את כל כובד המשקל של הסמכות הדתית והמשמעות המוסרית שלנו. בטוחני, שנוער המתחנך במזיגה כזאת

יגיע להארמוניה פנימית הרבה יותר גדולה ויותר מוצקה מכל נוער אחר. הארמוניה פנימית באדם — בה הערובה בפני כל סטיה ממעדת בחיי הרוח והחומר; היא־היא שורש פורה בטוחות, רחבות לב ועין; היא היסוד לכל אזרחיות שלמה ומאושרת.

וגיליתי תלמידים יקרי רוח, בעלי נפש; תלמידי־חכמים אמתיים, שידם רב להם גם בחכמות חיצוניות. אלה נושאים אתם את היעוד האנושי ואת ההכרה היהודית־הלאומית לא רק בגאווה הבאה מתוך אהבה ומסירות, אלא גם באומץ שבבטחון ובאמונה. הלא הם הנאמנים, שבידם הופקדה מורשת הרוח שלנו להעבירה שלמה, מטופחת בזהירות, מופרה באמונה וביופי, לדור הבא. עדיין מעטים המה, והמוסד כולו אינו אלא אי זעיר־זערער, ומשברי הטמיעה מתנפצים אליו במבטחים הורסניים, בכל ברק הפתיונים של התרבות האנגלית־האמריקנית הססגונית. אבל יודע אני: מוסד זה, בכח מנהלו ומוריו, יהודים ועברים שלמים ונלבבים כלם, יותר משהוא מקנה לתלמידיו את היהדות המעשית, הוא נוטע בהם הכרה יהודית מפותחת, עקשנות יהודית — ובכח אלה יחזיקו אנשי האי מעמד, ואף ירחיבוהו ויחזקוהו, להיותו צור איתן בפני כל צר, ובסיס מוצק להעמיד עליו את הגשר אל לב היהדות והיהודים — אל מדינת־ישראל.

כי הגשר הזה הוא־הוא המקנה של החינוך הזה, מדינת־ישראל, זו התאמצות של כל ההוויה הרוחנית והחמרית של עם ישראל, הוא הכוונה והתוך שלו; היא גם מגמתו ומחוז־חפצו. משם בא דבר ה׳ ולשם הוא נועד לחזור. זוהי דרך היעוד של היהדות, זאת הייבת להיות גם דרך יעודו של כל יהודי נאמן ושלם.

מה לקרוא בספרותנו העברית החדשה

מאת מר חיים ליף

שאלת הקריאה העצמית של התלמיד היא אחת החשובות ביותר בבית־מדרשנו, שהרי יצירת קשר חי בינו ובין ספרותנו היא אחת ממטרותינו הנכספות. קשר זה לא יווצר בלא זיקה נפשית של התלמיד והחניך אל היצירה העברית החדשה. אמנם לא כל תלמיד נוח לגלות התענינות בספרות בכלל ובספרותנו העברית בפרט, אך, מאידך, לא תיתכן השכלה עברית מושלמת ויסודית בלא ידיעה נאמנה של יצירות ספרותנו העיקריות, שהן נכסי צאן־ברזל שלה.

לצערנו אין התנאים השוררים בבתי־המדרש העברים באמריקה מאפשרים את הרחבת מסגרת לימוד הספרות בין כתלי המחלקה. התלמיד עמוס מקצועות רבים, עברים וכלליים, במשך היום ואין הזמן המוקדש ללימוד הספרות מספיק, כי אם לעמוד על חזיונותיה הכלליים ביותר. במשך שנות שהייתו בבית־המדרש מכיר התלמיד לדעת מספר סופרים, משוררים והוגי דעות, אשר מילאו תפקיד מכריע בספרותנו ובתחיתה ועומד במקצת על טיבם ומהותם על פי קטעים נבחרים מיצירותיהם. רוב הסופרים האלה שייכים לתקופה קודמת, אם לזמן ההשכלה או דור התחיה הראשון. הם קבעו אמנם את מהלכה של ספרותנו והיו פה לדורם, לבעיותיו, רגשותיו ודיעותיו, אולם ספק, אם לימוד מקוטעין ביצירותיהם יש בו כדי לפתוח את לב התלמיד לקראת ערכיה ותכניה של ספרותנו החדשה. כמה מפרשיותיה וחוליותיה החדשות ביותר נשארות סתומות וחתומות לפניו ואין הוא מגיע לכלל הכרת ערכה החיוני לדרכו בחיים ולעיצוב מחשבתו העברית. מצב זה מביא לידי כך, שהמסיים אינו מצליח, חוץ ממקרים בודדים, לסלק את החיץ החוצץ בינו ובין היצירה העברית החיה, בת זמננו. אף ידיעות אלה שרכש על יוצרי ספרותנו עלולות להיטשטש בלא השתלמות נוספת.

אם נצליח על כן לנטוע בלבב התלמיד את ההכרה שעם סיומו מבית־המדרש השתלמותו העברית רק מתחילה, ושמעתה רובצת עליו האחריות להתקדם בכוחות

עצמו בשביל ספרותנו החדשה — דיינו.

ומה על המסיים לבקש בספרותנו החדשה? הוא צריך למצוא את הקשר בין הידיעות שרכש על יוצרינו ויצירתם בתקופות הקודמות ובין ספרותנו בדורנו אנו. ולהכיר בהתפתחות ספרותנו בארבעים השנים האחרונות. בפרק זמן זה נפתחו לה אפקים חדשים. בו נוצר הרומן ההיסטורי, רחב היריעה המקפל בתוכו חליפות זמנים ועלילות והמעצב על רקע העבר דמויות נפלאות („שלמה מולכו" מאת א. א. קבק; ומן העבר הקרוב־הרחוק, הטרילוגיה שלו: „תולדות משפחה אחת".) באותו זמן העלה ש. י. עגנון בכתביו את חיי ישראל המושרשים במזרח אירופה על כל חינם המסורתי והמקורי ופיקחותם העממית (בין שנים־עשר כרכיו, סיפוריו הגדולים והמצוינים: „הכנסת כלה", „ספור פשוט" ו„אורח נטה ללון"). בסיפור „תמול שלשום" השתמש עגנון בסממני כשרונו העשירים ובאמצעי ההבעה והתיאור המיוחדים לו לספר על הישוב החדש והישן בארץ ישראל. אותם החיים בתפוצות הגולה הגדולה שהיתה לנו מצאו את מספרם בהיר־הראיה, נבון הלב, הרואה את המציאות בעדינותה ובכיעורה ומאיר את הדברים בהומור ובדמיון יוצר — אשר ברש (בסיפוריו „תמונות מבית מבשל השכר", „סיפורי יעקב רודורפר", „אהבה זרה" ועוד).

וממזרחה של אירופה אל מזרח אסיה, שהכניס בספרותנו על בריותיו, אורח החיים המגוון והעלילה המרתקת המיוחדים לו — יהודה בורלא (בסיפוריו „בלי כוכב", „עלילות עקביה", מן המעולים שביצירתו, „בקדושה או באהבה" ובטרילוגיה מן העבר הקרוב: „כיסופים" ועוד). והנה הרומן הגדול ש. י. ד. ברקוביץ — „ימות המשיח", הגדוש טיפוסים של הגילה והארץ והוא כולו מבוע להוויות הרגשות ודיעות ששררו במשכנות ישראל בשנות העשרים והשלשים. ואין להיפרד מן הגולה מבלי לקרוא בספוריה של דבורה בארון (בקובץ ספוריה החדש „פרשיות"), המספרת בעדינות והשתתפות נפשית על מקרים קטנים וגדולים המצטרפים למסכת חיי אנוש על כל נפתולי גורלם.

וגורל ישראל הלקוי, השלוב בגורל האנושיות, בא לידי גילוי אכזרי בסיפוריו של אביגדור המאירי. סיפוריו מימי המלחמה, „השגעון הגדול" וב„גיהנום של מטה" מגרים את טעם הקורא בתהפוכות הדברים ובמזגם הסוער. ענין רב ימצא הקורא הצעיר ברומן ובסיפוריו מהיי החלוצים „תנובה" ובסיפורו „המשיח הלבן". ואין להתעלם מסיפוריו ההיסטוריים של יוחנן טברסקי, בפרט הסיפור „אוריאל אקוסטו", ומן הספר „הקשת בענן" לה. סקלר. ראויים לציון הסיפורים ההיסטוריים של יעקב חורגין לבני הנעורים השופעים עלילה וענין („הקנאים הצעירים", „ירושלים בלהבות", „מות גבורים" ועוד). גם בסיפורי ההווי שלו מתח ותיאור ריאליסטי־חיוני.

ומאלה—לחלוציות ולכיבוש המולדת. הקורא הצעיר ימצא ענין רב בסיפוריו של משה סמילנסקי ובזכרונותיו („זכרונות", „אנשי אדמה" ועוד), המצטיינים ברעננותם. שני ספריו „בני ערב" פותחים חלון אל החיים, המסורת וההווי הערבי. הרומן של א. ראובני „שמות" שימש נסיון חשוב בדרך התפיסה הריאליסטית של חיי הישוב החדש והישן. ערבוב של מציאות ודמיון מצוי בסיפור „נדודי עמשי השומר" ליעקב רבינוביץ בשנים האחרונות הולך הסיפור ומתגבש ומקבל צורה אמנותית יותר. משתקפים בו ראשית הישוב החדש („ארץ לא זרועה" ו„כפר השילוח" לישראל זרחי המנוחה) והיי הקיבוץ על ז׳ריו וצלליו („מעגלות" לדוד מלץ). קדמו להם עבר הדני ויוסף חנני בתיאור המפעל החלוצי (ה„מפעל בערבה" לעבר הדני ועוד). ההווי התימני, שבט ישראל רחוק זה שנעשה קרוב ויקר, תואר בכשרון רב על־ידי חיים הזז („היושבת בגנים" ו„יעיש". הקריאה בספרים אלה אינה קלה, אך כדאית). ואף מספר צעיר קם לשבט נלבב זה — מ. טביב („כעשב השדה"). וסיפור על כיבוש וחלוציות לבני הנעורים — „אנשי בראשית" לאליעזר שמאלי.

בסיפורת העברית מושלת עתה שורת מספרים צעירים, אשר צמחו בארץ. הרגשת מולדת עמוקה ושרשית להם. בימי מאבק וסער, מלחמת העולם ומלחמת ישראל, צצו ואלה משתקפים בכתביהם. הסופרים האלה מדברים אל לב הקורא הצעיר, לטעמו ורגשותיו (נתן שחם: „דגן ועופרת"; משה שמיר: „הוא הלך בשדות" ו„תחת השמש"; יגאל מוסינזון: „מי אמר שהוא שחור" ו„הדרך ליריחו" ועוד). דרך לעצמם כבשו יצחק שיינברג בהבעתו הריפה ותפיסתו העמוקה („מאז ומקדם" ו„ימים ידברו"), ס. יזהר („חורשה בגבעה", „שיירה של חצות", „סיפור חירבת חיזעה") וחיים גורי („עד עלות השחר").

ועוד יד הצעירים נטויה. נזכרו בקיצור כאן סיפורי־הווי, ויש לציין את הטרילוגיה החשובה של יהושע בר־יוסף „עיר קסומה", שבה מופיעה עיר צפת על תפארת עברה ועלילות שומרי חומותיה. ואין לקורא הצעיר לפסוח על פרקי השירה העברית החדשה, שבעוז ביטוייה ועומק הגותה קבעה ציונים לדרך העינויים, התחיה והגאולה של העם — „מסדה" ללמדן, היא שירת העליה השלישית; ספרו החדש של אורי צבי גרינברג, „רחובות הנהר, ושיריהם של א. שלונסקי, ש. שלום, נתן אלתרמן וש. מלצר (השירים והבלדות שלו רוויי אגדות ומסורות עם) ועוד.

אי־אפשר ברשימה קצרה למנות את כל הסופרים החשובים, שכל אחד קובע מקום לעצמו, לפי כשרונו והישיגיו האמנותיים: ג. שופמן חד העין וחריף הביטוי; ש. צמח; יהודה יערי (בסיפוריו הגלויים והנאמנים „כאור יהל", „שורש עלי מים" ועוד); יוסף אריכא („לחם וחזון", „פסק דין"); ש. קדרי („עינים עצומות"); ארי אבן־זהב („אלה מעשי הזפתים", „ששים שנה ושנה", „בסוד עניי הכותל"), המספר הוותיק שלמה הלל'ס (ב„הימוט ארץ", „הר הכרמים", „ארצה") ועוד, וכאן המקום להזכיר את האגדה העממית בסיפוריהם של מרדכי בן־יחזקאל ודוד כהן („את אשר שמעתי וספרתי").

אף רשימה זו אינה ממצה כי אם מעט מן העושר הרב השמור בספרותנו הצעירה לקורא הצעיר והוותיק, בפרט למסיים שלנו שעוד הדרך רב לפניו להפוך בחזיונות ספרותנו. לא נזכרו כל הספרים הרבים בביקורת, בתולדות ישראל וספרותו, במדע היהדות ועוד. אף הספרות העברית באמריקה תרמה את חלקה ליצירה הלאומית והקורא הצעיר חייב להכירה. כמו־כן חשובה מצד תכנה וערכה לגילוי ההוויה הישראל —ספרות הזכרונות שלנו. מקום מיוחד קובעת ספרות החורבן (אחד הספרים המזעזעים ביותר מסוג זה הוא „סלמנדרה" מאת ק. צטניק, וכן „להבות באפר" לרוזקה ו„ביערות" לא. לידובסקי ועוד רבים). חובת „זכור מה שעשה לך עמלק", חל עלינו לגבי ספרות זו.

ולבסוף — מלים מעטות ולא מספיקות על ספרות מופלאה במינה, של צעירי בני ישראל, חולמים ולוחמים, בעלי נפש ומחשבה, שכשרונם ניצנץ לפני נפלם על שדמות המולדת — וכבה במותם זוהי ספרות הבנים — מיטב בנינו. דבריהם נתפרסמו בהרבה קבצים („נפש ותהום" לאיתמר גולני; „ספר האחים"—צבי ואפרים גובר; „נועם"—נועם גרוסמן; „חברים מספרים על גימי", „במו ידיו", „גווילי אש", ומכתבי יחיעם ווייץ, רפי מלץ, הלל לביא ועוד ועוד).

יצירתנו העברית החדשה עומדת לרשות מסיימינו — להעשיר את רוחם ולהרחיב את דעתם ולשתפם בחוויותיו של עמנו ובנסיונותיו בעבר ובהווה, בתפוצות ישראל ובמולדת העברית.

תן לי יבנה וחכמיה

מאת הרב יחיאל גרוסמן

„הנה בארץ־עניי — תורתך שעשועי
היא המרפא לחליי ותחבושת לנגעי"
— ר' יהודה הלוי.

„תן לי יבנה וחכמיה" — בקשה קצרה זו שיצאה מפי התנא הגדול ר' יוחנן בן זכאי הכריעה וקבעה לדורות את מהות העם ועתידו והבטיחה את קיומו הרוחני והלאומי.

עם ישראל בגלותו הארוכה לא שכח לרגע את מרכזיו הרוחניים. הוא שמר עליהם כבבת עין ובדרך נדודו מגלות לגלות ראה לחיבה לעצמו להעמיס על שכמו את מרכזיו הרוחניים והתרבותיים ולהעבירם למקום־גלותו החדש. וכשאך חלץ את עצמותיו ועוד לא הספיק להסתגל לסביבתו החדשה כבר התחיל להפיח רוח חיים במקדשיו הרוחניים והתרבותיים ושוב הוא מתחיל ביצירות גדולות ותורם תרומות חדשות למחשבה הישראלית וספרותה.

לא כאן המקום לתת תיאור נאמן של הדרך הארוכה שעבר העם היהודי, המעצורים השונים שנתקל בהם והנפתולים והיסורים שסבל. כשם שאין לתאר את כל התקלות והמעצורים הללו, כן אין לתאר את היצירות הענקיות שיצר. אוצרות אדירים רוחניים שלמים, שנוצרו בתקופות איומות בתולדותינו, ואשר ערכיהם הנצחיים נשארו כקנין הדורות, הכשירו את העם לתפקידו הגדול: לשמור על קניניה הרוחניים והלאומיים של האומה גם תחת עול השעבוד וגם על אדמת נכר.

הגמרא בקידושין (עב) מפרשת את הפסוק „ובא השמש וזרח השמש", שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו. עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי, שנאמר: „ונר אלוקים טרם יכבה ושמואל שוכב".

אם נסתכל בעין חדה ניווכח לדעת כי פירוש החכמים מקיף לא רק את היוצרים, אלא גם את היצירות המרכזיות, הרוחניות והתרבותיות. עד שלא שקעה שמשו של בית המקדש, שנתקדש בקדושה העליונה ביותר („בעשר קדושות נתקדשה ארץ ישראל וחלק מהן כלולות בבית המקדש", כלים פ"א, מ"ו), זרחה כבר שמשו של המקדש הרוחני של יבנה. שעת צרה היא לישראל, כשקדרות מכסה את פני השמים וענן וערפל מסתירים את שמי התכלת. ומבעד לענן אי־שם עוד מנצנץ קו־אור מקרני השמש וכאילו מאשר את ההבטחה הנצחית, כי האור הנצחי לא יכבה ולא יועם לנצח, ומקדש רוחני בשם יבנה מופיע וקם לתחיה. וכן נמשכת השלשלת: על שלא שקעה שמשה של יבנה זרחה שמשה של אושא, וכן מאושא חזרה ליבנה, ימיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, לבית שערים, לצפורי, לטבריה וכן הלאה לבבל — לפולניה ולליטא. אם נעמיק חקר נגיע להכרה, כי גם המרכזים הרוחניים והתרבותיים שבימינו הם המשך טבעי למרכזים רוחניים ותרבותיים אלה.

נקודה אחת יסודית צריכה להתברר לכולנו, כי מניח יסודות ויוצרו של המרכז ביבנה הוא התנא ר' יוחנן בן זכאי שמפיו יצאו מלים אלה: „תן לי יבנה וחכמיה" — תנא שהוכתר מרבו הגדול, הלל הזקן בתואר „אב לחכמה" ו„אב לדורות" (ישניהם נתקיימו בו). ומעשה שהיה כך היה, הזמן הוא ערב החורבן והעיר הנצורה נמצאת במצור. האויב מקיף את העיר מכל עבריה ואפסה כל תקווה לעמוד בפני

קלגסי האויב המזנקים וחודרים לתוך העיר. האגדה מספרת: „ראה ר׳ יוחנן בן זכאי את אנשי ירושלים ששולקים תבן ושותים מימיו, אמר: בני אדם אלה יכולים לעמוד בפני חילותיו של אספסינוס? אין תקנה אלא שאצא מן העיר". וממשיכה האגדה לספר (גיטין נו), שר׳ יוחנן בן זכאי הוצא ע״י תלמידיו הנאמנים מחוץ לחומה והתייצב לפני הכובש האכזר, אספסינוס ובקש ממנו: „תן לי יבנה וחכמיה" (שלשלת הנשיאות) ו„רופא שירפא את ר׳ צדוק" (שצם ארבעים שנה שלא יחרב בית המקדש). תיאור בנוסח אחר ומפורט יותר ניתן באבות דר׳ נתן (פרק ד׳): „כשהתייצב ר׳ יוחנן לפני אספסינוס — אמר לו: ,אתה הוא ר׳ יוחנן? שאל מה אתן לך!׳ אמר לו: ,איני מבקש ממך אלא יבנה וחכמיה, אלך ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה מקום תפילה ואעשה בה כל המצוות האמורות בתורה׳."

אין לתאר את הרגעים הקשים והמכריעים שהיו לר׳ יוחנן בשעה זו, כאשר גורל האומה כולה היה מונח על כף ידו.

בתלמוד דנו בשאלה חמורה: למה לא ביקש ר׳ יוחנן מהכובש האכזר שלא יחריב את המקדש והעיר, ולא מצאו תשובה לשאלה זו עד שחכמינו ז״ל תלו את הסיבה במסובב בהשגחה העליונה.

האגדה ממשיכה: „משיב חכמים אחור ודעתם יסכל". (רש״י: כי היה צריך לבקש על בית המקדש.)

בשעה קשה זו נתקל ר׳ יוחנן בבעיה הנצחית — חרות ממלכתית או חרות רוחנית?

ר׳ יוחנן בחר בהצלה פורתא וביקש על חרות רוחנית לא (חס ושלום) מתוך וויתור על עצמאות ממלכתית ומדינית. הוא ראה מתוך „אספקלריה" גם את חרותו הלאומית והממלכתית של העם. ר׳ יוחנן קיבל עליו את שליחות ההשגחה העליונה והתחיל לבצע את המשימה הגדולה וההיסטורית הזו שהוטלה עליו. הוא השקיע את כל כחו ומרצו בהקמתו וביצורו של המרכז החדש הזה. ממקדשה הרוחני החדש של האומה התחילו להתפשט אורות קודש לכל האומה.

למרות זאת, אין ספק אם החכמים ז״ל התלבטו בשאלה חמורה זו, על אחת כמה וכמה שר׳ יוחנן התלבט באותה השאלה — למה לא ביקש על חרות מדינית? אמנם בסוף ימיו ראה ר׳ יוחנן לפניו את תוצאות מפעל חייו האדיר, שזכה להקים דור של אלפי תלמידים והאומה כולה נשארה איתנה ונאמנה לקניניה הרוחניים והלאומיים והמשיכה בשרשרת המפוארת ובדרך שסללו אבותינו לפניהם. ברגעיו האחרונים כשתלמידיו ומעריציו מקיפים את מטתו, מספרת האגדה (ברכות כח:), „אמר להם: פנו כלים מן הבית (מפני הטומאה) והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה" (רש״י: „שבא ללויני"). נשמתו הזכה של חזקיהו מלך יהודה ה„מדינית" באה לקבל את נשמתו של מנהיגה של יהודה ה„רוחנית". בזה מוכיח ר׳ יוחנן בן זכאי להעומדים סביבו את צדקת ההשקפה הנאמנה שלו, שחרות לאומית תלויה בחרותו הרוחנית.

לכאורה בקשה קלת ערך ביקש ר׳ יוחנן מאספסינוס ולא עלה על דעתו ולא פילל שנשמת האומה כולה תלויה בבקשתו. בהגשמתה הבטיח רבי יוחנן את עתידו וקיומו הרוחני והלאומי של עם ישראל.

עתה, בתקופה שזכינו לתקומה ממלכתית ומדינית, תקופה של אתחלתא דגאולה, תקופה שנדחי תפוצות ישראל מתקבצים בארצנו הקדושה ושבים לגבולם — נקבל עלינו את התפקיד הנעלה הזה: להוריש ולהשריש בתוך הנוער שבכל אתר ואתר, את הירושה הרוחנית הגדולה — את המסורת המפוארת שירשנו מאבותינו, ולהכשירו לקבלת האור המשיחי הנצחי.

אור החסידות

מאת ישראל דוד ווינברג

אם רוצים לקבל מושג נכון וברור על מהות החסידות, להבין את הכוונה ותלמידי תלמידיו, רועי החסידות ומנהיגיה לדורותיהם ומקומותיהם — צריכים אנו לבקש את זה בספרי החסידות במקורם הראשון דוקא, ולא להסתפק בספרים שנכתבו עליה שהם בבחינת „כלי שני או שלישי" למקור הראשון.

דבר ידוע ומפורסם לכל עוסק במושכלות, אשר כל חכמה יש לה גדר פרטי, מיוחד רק לה לבדה, וכל מדע יש לו הנחה יסודית מיוחדת וסגנון מיוחד משלו באופן הסברתו ובאורו של המדע הזה. זאת אומרת: שלא ידמה ביאורם של הנגר והחייט ביופי מלאכתם בחרושת עץ והתפירה לביאורו של המנגן בפה או בכינור והדומה במעלת השיר והזמרה. ולא ישווה ביאור התוכן במעלת חכמת התכונה לביאור הרופא במעלת חכמת הרפואה, וכל־שכן שלא ייערך ביאור חכמה בענינים גשמיים לביאור חכמה רוחנית — אלקות. והטעם הוא שביאור ענין רוחני זקוק לגישה אחרת לגמרי, ואי אפשר — ואין אנו רשאים — למדוד אותו באותה אמת-המידה שמודדים בה חכמות ומדעים גשמיים.

ואף־על-פי שהרשות נתונה להשתמש בדוגמאות ומשלים קרובי ההשגה מעניני החיים היום-יומיים כדי לקרב את הדבר המתבאר אל השכל האנושי, בכל זאת יש צורך בזהירות יתירה שלא להגשים את מהות החכמה ושלא לעמם את האור הזך שבדבר המתבאר. ורק אז הביאור הוא אמתי.

אמנם יש צד־השווה בין הסוגים השונים של הכמה והשכלה, שיש אפשרות לגלותן אל הזולת על־ידי הסברה נכונה והשומע יכול לקבל את המושכל המתבאר בשלימותו. מכל־מקום תורת החסידות יוצאת מן הכלל הזה, מפני שעצם האור שבחסידות לא יתגלה על־ידי הדיבור בלבד, בהיותו כולו נפש ומלא רגש ועונג, שהם למעלה מן הדיבור.

תורת הבעש"ט בכללותה לא הוסיפה ולא גרעה משהו מחוקות התורה והמצוה. אדרבא היא הכניסה והפיחה רוח חיים הדשים ורשפי אש שלהבת בעבודת הבורא של האיש הישראלי, אשר בעסקו בתורה או בקיימו אחת ממצוות ה' יהיה הדור כולו מחיות פנימית ונועם נפש. כמו כן כל הנהגותיו צריכות להיות בזריזות ובשמחת הנפש. זאת אומרת, עיקרה של החסידות הוא נשמה ורגש. ולגלות נשמה זקוקים למאמצים יותר דקים ויותר נעלים מן הדיבור הפשוט שלנו.

מספרים על הרב רש"ז מלאדי, כשבא בפעם הראשונה ממזריטש לרבו המגיד ר' דוב־ביר ועבר דרך העיר שקלוב המלאה גאונים וחכמים, והם סבבוהו והקיפוהו בקושיותיהם וספיקותיהם, וביחוד ביקשו, שהוא יסביר להם מה קיבל במזריטש, נוסף להכמתו שרכש קודם שלמד אצל המגיד הידוע היה גדול בתורה עוד קודם שבא נוסף לחכמתו שרכש קודם שלמד אצל המגיד (כידוע היה גדול בתורה עוד קודם שבא למזריטש). עד כמה שהשתדל להסביר להם לא הועיל מאומה להשביע את רצונם עד שניגן להם אחד מן הנגונים שלו המלאים דביקות עצומה, אשר פעל כל כך על חושיהם של השומעים, שעורר בהם רגש של עונג ועליצות הנפש. ואז נפקחו מעינות חכמתם ושכלם ונפתרו להם כל קושיותיהם וספקותיהם. פעם אחרת מסופר, שחברת אברכים לומדים התאוננו לפניו על אי־הבנת ספרו „התניא" והשיבם, שכדי

להבין את „התניא" זקוקים לנגינה חסידית"... כי לגלות ענינים נפשיים כמו החסידות צריכים נגינה, שהיא הקולמוס של הנשמה, כמו שהדיבור הוא הקולמוס של הלב.

הגע בעצמך, אם הרב מלאדי, מחולל חסידות חב"ד, עם כשרונותיו הנפלאים בהסברה לא היה ביכלתו לגלות את תוכן מהות החסידות בדיבור בלבד, והיה זקוק להשתמש באמצעים יותר נעלים מן הדיבור, ולמי? לגדולי התורה שיש להם אזנים לשמוע ולב להבין — ומה יענו אבתריה סופרי ההיסטוריה שלנו, אשר כל השקפותיהם על החסידות הן רק מן השפה ולחוץ, ולשם ביקורת או סקרנות בעלמא.

כתוב ב„זהר" (ה"ג עז.): „תלת קשרין מתקשרין דא בדא, ישראל, אורייתא, וקוב"ה, וכולהו דרגין על דרגין, סתים וגליא" — שלשה אלה: הקב"ה, התורה וישראל מקושרים יחד, ובכלם יש חלק הנגלה וחלק הנסתר.

התורה הנגלית ומצוות ואלקות מבוארות בש"ס ופוסקים, ראשונים ואחרונים. ותורת הנסתר ומצוות ואלקות מבוארות במדרשים, בזהר, בספרי הקבלה, חקירה יספרי מוסר. החסידות מלמדת אותנו איך למצוא את האוצר הגנוז בנפש האדם מישראל, את כחות הנפש הגלוים והנסתרים, ופותחת שערי היכלי החכמה ובינה (שהן הכחות הגלוים שבנפש) לדעת ולהכיר את מי שאמר והיה העולם בהשגה שכלית על־ידי הסתכלות והבנה ב„מה רבו מעשיך ה' " (תהלים ק"ד כ"ד), ו„מה גדלו מעשיך ה' " (שם צ"ב, י'). ומזה נולדות המידות שבלב לעבוד את ה' באהבה ויראה והאדם עולה ממדרגה למדרגה עד שמגיע לעיקר תכלית ירידת הנשמה בגוף — לעבוד את ה' בכח הרצון, האהבה והעונג שבנפשו (שהם כחות הנסתרים שבנפש, כמו שמבואר בהסידות). ואז ידע, שבקירבת אלקים לו טוב, ואין לו חפץ אחר בעולם מלבד התשוקה לאביו שבשמים, כמו שכתוב: „מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" (תהלים ע"ג, כ"ה). וזו היא המדרגה של „ביטול במציאות", שהנפש שהיא „חלק אלוה ממעל", מתגעגעת ומשתוקקת לצאת ממאסרה שהוא הגוף והנפש הבהמית — ולהידבק במקור מחצבתה — באין־סוף ברוך הוא, כמו שכתוב: „נכספה וגם כלתה נפשי" וגו' (שם פ"ד, ג'); „צמאה נפשו לאלקים וגו' (שם מ"ב, ג'). הצמאון הזה מתעורר על־ידי התפלה בהתבוננות (עיין ב„תניא" פרק ג'). אולם במה הוא יכול לרוות את הצמאון הזה? — בלימוד התורה וקיום המצוות, שהן חכמתו ורצונו יתברך, שהוא וחכמתו אחד, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ב בהלכות יסודי התורה), שהוא המדע והוא היודע והוא הדעה עצמה (עיין שם). ובכן מה שאומרים שהתורה והמצוות הן חכמתו ורצונו של הקב"ה, פירוש הדבר, שעצמיות האין־סוף ברוך הוא מלובשת תורה ומצוות.

ולכן אמרו (אבות פ"ד), ש„יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה, וההשגה הזאת היא רק בזיו והארה מאור אין־סוף, אבל הקב"ה בעצמו לית מחשבה תפיסה ביה כלל, וע"י לימוד התורה וקיום המצוות, האדם מתדבק בעצמיות אין־סוף ברוך הוא ממש.

וזאת היא התורה והמצווה מנקודת ההשקפה של חסידות. ולהבין כל זה בהשגה גמורה צריכים ללמוד חסידות. אבל לא לשם ידיעה שטחית בעלמא „קריבו לי חזו חילי".

עבר ועתיד

מאת ח. א. בריקנשטיין

תרדמה תקפה את הגוף לאלפי דורות, אבל הלב הער בתוכו נתמלא צפיה עצומה לעתיד, ליום התעוררות הגוף. רבבות שאיפות ותקוות שמר הלב, ולא נתיאש. והנה בא היום, והקיץ הגוף משנתו. הלב פועם במהירות מרוב שמחה, שמחת תחייה. ופתאום חודל הלב מלדפוק, ומתחיל לרעוד מפני פחד וסכנה. רוצה הלב לשמוח שוב. ומדוע לא ישמח? הנה הוא שוב מרוכז בגופו, גוף שנתחבר לקדמותו מעצמותיו שנתפזרו בבקעה. בקעה? אלפי בקעות—מפוזרות.

— לב־עם, שמח! הנך שוב בגופך העתיד לגדול לגבורה ותפארת. למה תחרד לב־עם? וברעדה עונה הלב:

— זמן רב היה הגוף מפוזר בבקעה, כמעט ונגווע, אבל קיימתיו. ועכשיו נתחבר הגוף. ואני חגרתי עוז להחיות גופי. רוח־חיים נתעורר בו ופתאום חדל. ניתק הקשר בינינו, ואת עצמו שם בסכנה. למה ישקיף בסביבותיו מבלי להתבונן בתוכו? הלא החייתיו בעבר. והנה ביכולתי לחסנו, לעשותו גוף חזק, גוף ישר אשר ראשו ישקיף השמימה. למה ישפיל ראשו באדמה כחיה־טורפת, מבלי לראות מרום? הוי לגופי כי ישכחני. פקח עיניך! התבונן בעבר, הנה עתידך קשור בו.

העבר של עם ישראל מימי־קדם הוא, כמעט מבריאת עולמות. אלפי שנות קיומו מעורבות דורות שפלות ודורות תפארת, תקופות גלות ותקופות גאולה. שנים רבות חלפו והנה ההווה. אלפי־דורות שאפו רבבות העם לתחיית מדינתו ותקומתו. ובבוא יום־הגאולה זכתה לו רק שארית־הפליטה, לשמוח כבני־חורין. לא קל היה המפעל להקים מדינה, ולא קלות הן הפעולות עתה. על תהומות־סכנה כבר עבר העם, ועל בעיות מסובכות צריך הוא לעבור עכשיו.

מה יהיה עתידו של העם הנבחר מכל אומות העולם להיות עם־סגולה? העתיד טמון בים הנסתרות, אשר אין ביכולתנו לפענחו. אמנם העבר גלוי לפנינו ובתוכו נוכל למצוא וללמוד ממנו מוסר לעתיד. למרות הצער המתעורר בלבנו בשעה שאנו קוראים את תולדות־העם, אין להעלים עין מקורות עמנו. אסור לנו לשכוח, כי ההווה והעתיד קשורים הם בעבר. אין לנתק את הקשר בשום אופן שהוא.

הנסיונות הרבים של העם־ההיסטורי, בין בגלות ובין בארצו, מראים לנו, שגורמים שונים מביאים לידי חורבן עם. החורבן אף פעם איננו בא כדבר פתאומי. הטרגדיה באה כתוצאת תהליך־רקבון ארוך ומסובך, המחליש את גוף העם. באותו אופן צריך לעבור זמן רב עד שנולד עם, או עד שקם לתחייה. דומה הוא לגוף, שאינו נוצר עד שכל גיד בו וכל אבר מתפתח, ואיננו מושלם עד שלבו פועם, עד שנכנסת לתוכו נשמה. אף עם איננו נמנה בין החיים עד שנשמתו מרוכזת בו. נשמת עם הם האידיאלים המחזקים אותו. נשמת ישראל מורכבת מבטחון בה׳ ואמונה באמיתיות תורתו הקדושה. רק מתוך באר מים־חיים זה יכול ישראל לשאוב כח כדי להמשיך במפעל הקשה המוטל עליו. מעיין זה יצילהו ממחלת „יאוש", הגורמת לרקבון־עם.

לכל אומה שבעולם יש פלוסופיה שונה משלה המחזקת את בטחון ההמון בממשלתו. ליהודים, שנתקבצו למדינתם בשיבת־ציון בימינו, דיעות שונות כמנין אומות העולם שמהם נגאלו. אמנם אמונת כולם באידיאל הנצחי היחיד היא אשר

תביא העם לגדולה ותפארת בין העמים.

„כי מי־גוי גדול אשר־לו אלקים קרובים אליו כה׳ אלקינו בכל־קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר־לו חקות ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום.״ (דברים ד׳, ז׳—ח׳).

ערב יום כפור (ספור)

מאת יהושע ניומן

אני איש שמח וטוב לב, שחי בשלוה, ולא ידעתי דאגה בחיי. היו פעמים ששמחתי לא ידעה גבול, כמו בהיותי נער, בשעה שקבלתי פרס ראשון בהתחרות העירונית במרוץ אניות מפרש. וגם נזכר אני ביום התחתני עם אהובת לבי — את השמחה וההדווה הגדולה, האשכחן? ונפקד לי בששון גדול את היום שבו נתעשרתי על ידי המניות שקניתי ב„שוק המניות״. בשנת 1942, כאשר פתחתי את המעטפה וקראתי את הברכות הלבביות מאת נשיא ארצנו, פרנקלין ד. רוזבלט, בהזמינני לבוא לשרת בצבא של ארצות הברית׳ ידעתי שגם בזה אמצא שמחה. ובא היום (אחרי שובי מקרב באירופא) ועמדתי לפני המצביא איזנהואר שענד על החזה שלי את המדליה הכי דגולה בצבא האמריקאי — מדלית הגבור!

אבל אחרי שובי לביתי באה השמועה אלי מעיר ניו־יורק שאבי נלקח ממני ואצטרך אני לבוא ולהתאבל עליו. נבהלתי. נפלתי ממרומי השמחה לתהום העצב. כל חיי לא היו כדאים לי, ולא ידעתי את נפשי. ובעוד אני שקוע בהרהורים נוגים אלה, באתי לעיר ניו־יורק, עיר מולדתי, שממנה יצאתי בששון ואליה שבתי ביגון.

בשעת ההלוויה עדיין הייתי נתון למחשבותי; והנעשה סביבותי לא נגע אל לבי. עדיין הייתי כחולם בהקיץ, ובטרם אפקח את עיני, והנה עמדתי באולם קטן מלא צל. הדבר הראשון ששמעתי שם היה קול צחוק (דבר שהכאיב את לבי העצוב). הדבר הראשון שראיתי היה איש זקן שעמד לפני ובידו ספר קטן, שחור, שדפיו היו קרועים ומפוזרים.

האיש הזה עמד כשגבו כפוף ועל ראשו כנגד מצחו׳ ועל זרועו השמאלית, כעין תיבות מרובעות וקטנות. הזקן היה עטוף מין מעטפה צהובה ודהה, ששוליה נגררו על הרצפה. האיש מלמל משהו ולא שמעתי אף מלה ברורה מפיו, כי אם מין גמגום משונה, בלשון זר. הוא שם את הספר השחור בידי ורמז לי שאשב.

הבטתי סביבותי בחדר וראיתי כעשרה אנשים, כל אחד שונה, זה מזה, ולפעמים פרץ מביניהם (כנראה לי, בשעה שהשגיחו במשהו שאני עשיתי) קול צחוק, הם היו עטופים עטיפות שונות, אחד צהוב׳ כאיש שראיתי בתחלה, ואחרים לבנים עם קווים כחולים.

והנה פתאום קם איש אחד וניגש אל עמוד קטן שעליו מנורה קטנה. וקול אדיר פרץ מפיו ויתר האנשים ענו אחריו, כאלו בחצאי מלים, מדי פעם בפעם, ברעש ובהמולה: „בושמו—ם״, „בושמו—ם״. אז פתחתי את הספר והשגחתי באותיות עבריות שזכרתי מימי נעורי וידעתי שהייתי בבית כנסת. לא! זה אי־אפשר, אין בית כנסת, אין זה בית ה׳; זהו מקום היאסוף אנשים המשמיעים קולות משונים. והתחלתי לדפדף בתקוה שאמצא משהו באנגלית.

כתאום הרגשתי משיכה חזקה בשרוולי מעילי. הרימותי את עיני והנה הזקן שמסר לידי את הספר, העירני בגמגומים לקום. בידו היה כרטיס מלוכלך, שעליה רשומות אותיות־דפוס באנגלית, אבל מלים שלא ראיתי מעודי. והוא הראה באצבאו למלים, ופלא! שמעתי מלים ברורות יוצאות מפיו. עמדתי כאלם, והוא התחיל לגעור בי (לא הבינותי — הנה עמדתי כאשר ציוני), ואז הצביע נמרצות על המלים, והבנתי שביקש שאקראן אתו.

לאחר שגמר לקרוא אתי כל המלים, סר ממני. חפצתי להסתלק מיד, אבל לא יכולתי. ברגע ההוא תקף אותי באולם רגש זר. הנה כל האנשים התחילו להתנועע ולגמגם במהירות רבה' ולעתים קול הברות נשמע מביניהם. נדמה לי הזדמנתי להחרות. כן האנשים האלה מתחרים במרוץ. אז הייתי בטוח שנכנסתי לאותו מקום בטעות. אבל חכיתי לרגע נכון להימלט משם.

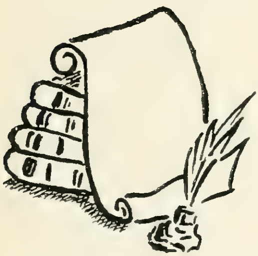
באותה דקה נתגברו הקולות, וחשבתי שהיו מרעישים לכבוד המנצח על ההתחרותי עוד אני נתון למחשבותי, ובהם קמים כמאה אנשים (אף על פי שהיו רק כעשרה), ושקט יחסי (לגבי הרעש הקודם) קם באולם

אז אמרתי (בראותי אותם כשקועים בתוך עצמם) לברוח החוצה. עשיתי צעדים שנים, אבל אזני הבחינו פתע בקולות: „הא" „אה!" „יא!" „נו!" וכלם היו כפסלים שקבלו רוח חיים, ושלא יכלו לזוז ממקומותיהם. חזרתי בי ושבתי אל מקומי.

כעבור עוד רבע שעה יצאו כל האנשים את החדר ואני בתוכם ושבתי לבית אמי. היא חכתה לי על פתח הבית ונכנסנו יחד. „הידעת בני", אמרה לי, „כי מחר חג גדול לנו? הוא יום צום; הוא נקרא יום הכפורים. ואני חושבת שטוב הדבר שתעיין בספר שמשתמשים בו כדי שתדע מה שנעשה בבית הכנסת."

ישבתי לי בפנה אחת בחדר, ופתחתי את הספר' ושמחתי למצוא בו אנגלית הרבה — דפים שלמים (אבל גם אותיות עבריות מצד השני). קראתי את הכתוב בראש העמוד באותיות גדולות: „סדר העבודה בבית המקדש לכהן גדול ביום הכפורים".

התהלתי לקרוא את הדף: „אשר מי יעשה כמעש גבורותיך..." והלאה, „ידיד אתוי עבר ידעך בעולם..." והנה המלים התחילו להשפיע עלי עד שהרגשתי בקדושת היהדות לפעם הראשונה בחיי וגם אני ידעתי את ה' והרגשתי בהוויתו. אז השתדלתי לחדור ביתר בטחון לתוך העולם הרוחני שבמקרה נתגלה לפני. ואז הגעתי בקריאתי למלים אלה: „לקשר נזר קודש... בזים עליו מי חטאת לטהרו...", והנה לפני עבר כל הטקס הגדול, המפואר והמלהיב של העבודה במקדש.

הרגשתי כי הנני חלק מעם קדוש ונורא, אשר לו עבודת אלקים מלאה קדושה והוד. והמשכתי עוד והלאה עד שגמרתי כל סדר העבודה וקראתי: „כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו..." ודמעות ירדו עיני. ואז הבינותי זה שראיתי היום באולם הקטן. זה האולם היה הקדושה הגדולה של בית המקדש בירידתה. יאוש גדול תקף את לבי בדעתי, שלא אראה בכבוד המקדש ובהוד הכהונה ביום הכפורים.

ודברתי אל לבי — הירצה ה' את המעשים שראיתי היום בבית הכנסת' היתכנו בעיניו? יש צורך להשיב את הכבוד על מכונו. יש צורך לתקן את כל מה שראיתי היום. יש צורך לטהר את הבית מהחולין שבו ולקדשו לאלקיו.

אל תתהלל ביום מחר

כי לא תדע מה ילד יום (משלי כ"ז)

שוויון זכויות של יהודי צרפת (1789-1791)

מאת שמואל גרשום רוזנטל

נפוצה הדעה שהרפובליקה של צרפת היא אחת מהארצות הליבראליות ביותר בכל העולם. עובדה היא שבמשך עשרים השנים שעברו' נבחרו בארץ זו שני ראשי ממשלה יהודיים, אף־על־פי שצרפת היא ארץ קתולית־רומאית. עובדה הסטורית היא גם כן, שצרפת היתה הארץ הראשונה באירופה שנתנה לתושביה היהודיים שוויון־זכויות גמור. מעניין הדבר, שזרעי האימנציפציה שנטע משה מנדלסון באשכנז צצו ופרחו לא בארצו אלא בצרפת!

המהפכה הצרפתית שמה קץ למשטר ימי הבינים ולכל ההפליות והלחץ הדתי שנמשך מימי קדם עד היום ההוא. עם הריסת „הבסטיליה" פג גם תקפה של הכנסיה בצרפת, ואף היהודים זכו לחרות ושוויון. כוונתי להרצות בקיצור את המעשים והמאורעות הקשורים במלחמה המרה לשחרור יהודי צרפת.

אף־על־פי שיהודי צרפת גורשו מארצם בשנת 1399, ולא קבלו רשות לשוב, הם היו ערב המהפכה הצרפתית כמעט חמישים אלף יהודים. יש כמה סיבות לתופעה זו. ראשית, היהודים שהתישבו במדינות האפיפיור לא הוכרחו לצאת, ולכן היו קהילות גדולות של יהודים שם ב־1789. שנית, קהילה גדולה של אנוסים שנמלטה מפורטוגליה והאנקוויזציה התישבה בבורדו' ביון, ומרסיז, ושמרו על היהדות בסתר. אלה היהודים היו היחידים שקיבלו זכויות כלכליות ומדיניות מהמלך עצמו. שלישית, חלק גדול של אלזאס־לוטוראינגיה נספח לצרפת ובו חיו מספר רב של יהודים אשכנזים. אלה היהודים האומללים סבלו הרבה מהפליות דתיות, מכסי הגנה מיוחדים, ונמצאו במדרגה כלכלית שפלה. הם הוכרחו להתפרנס מעסקים לא מכובדים, כמו: הלוואות בנשך ומסחר סוסים. גם הנוצרים וגם היהודים הפורטוגזים שנאו אותם והביטו עליהם בבוז. בכל זאת היתה להם עצמאות דתית ומדינית, והיו יכולים להתיישב בקהילות עצמאיות. כך היה המצב של היהודים בצרפת בשנת 1789.

כינוס האספה הלאומית ביאנואר של 1789 שימש מפנה במצבם של היהודים. החוק המדיני של 24 ביאנואר הצהיר, ש„כל תושבי המחלקה השלישית מוזמנים להתאסף ולסדר אגרות־דרישות ותלונות שימסרו לאספה הלאומית". בהרבה מהאגרות האלה, נמצאו רמזים כלפי יהודים, בעיותיהם וצרכיהם. בדרך כלל, האגרות האלה' שנכתבו או על־ידי הכנסיה, או על־ידי האצילים, מביעות שנאה רבה כלפי היהודים. הן הכילו תלונות שהם מקולקלים ונשחתים. אגרות אלזאס היו אכזריות ביותר, כותביהם רצו שהיהודים „לא יוכלו לרכוש יותר מדי כסף ושלא יוכלו להתחתן, אלא כי אם ברשות הממשלה". הם ביקשו לאסור ליהודים להתעסק בפרקמטיה כי אם בכסף ולא בשטרות, כדי להביא אותם לידי חורבן כלכלי גמור. הכנסיה, שהתנגדה תמיד למתן זכויות ליהודים, כתבה, ש„הם גרמו, מפני מידות השקר, המרמה, ואהבת בצע שלהם, — לשפלות העם". לפיכך ביקשו ש„רק הבן הבכור בכל משפחה יהודית יוכל להנשא כדי שלא יתרבו יותר מדי". אמנם, פרעה חדש הופיע בצרפת תחת הכנסיה הקתולית. האצילים האכזריים הרוויחו הרבה מתשלום המסים המיוחדים שקיבלו מהיהודים ורצו שהיהודים ישארו במצב הירוד שלהם, והתנגדו לשום תיקונים חשובים בחייהם. בקיצור, בעלי האגרות סברו' שאי־אפשר לתקן את היהודים, מפני שהם רק אוהבים בצע ורבית, ואינם יכולים להתנהג כבני־אדם. כולם שכחו, שהנוצרים עצמם היו אשמים למצב הירוד של היהודים בצרפת. השאלה מתעוררת

אם האגרות האלה, מביעות את רוח הקהילות שמהן נשלחו. אבי גרגואר כתב ב־דבר האגרות האלה: „ידעתי מימי קדם שהאגרת והחוק הורגים וקוטלים". מובן, שגרגואר סבר, שמשתקפת יותר מתוך האגרות האלה האנטישמיות של האצילים והכמרים, מאשר הרוח האמיתית של המון העם.

בזמן הזה דאגו גם היהודים הצרפתיים לזכויותיהם. היהודים הפורטוגזים זכו משוויון־זכויות כלכלי, ואף מדיני, ולכן ביקשו רק לשמור ולהגן על אלה. מצד שני לא נהנו יהודי אשכנז מזכויות ונמצאו במדרגה לא הרבה יותר גבוהה משור צרפתי, ולכן היו להם הרבה דרישות וטענות. בשנת 1788, בדרישת האציל מלסהרבס, מסרו היהודים רשימת דרישות אלה. יהודי פורטוגל דרשו רק שמירת הזכויות הישנות, וביקשו רשות להוציא מקהילותיהם את כל „הזרים" (כלומר האשכנזים) כדי שלא „יתבוללו" עם הגזע הטהור של הפורטוגזים. האשכנזים הירבו לבקש. הם רצו שהממשלה תבטל את המבסים המיוחדים, שיקבלו רשות לעסוק באומניות אסורות להם, לרכוש קרקעות, ולהתיישב בכל חלקי צרכת. בסופו של דבר לא שעה המלך הצרפתי לדרישות הללו ולא הגיעו לידי בירור והחלטה.

אבל מי יעזור ליהודים באספה הלאומית? הלא לא היו נציגים יהודיים בה, ובודאי הכמרים והאצילים יתנגדו לכל דרישות יהודיות. יהודי מץ, אלזאס, ולוטורינגיה ביקשו תמיכת ניקר, גזבר המלכות, אבל לשוא. סירף־בר, יהודי אשכנזי עשיר, שהיה קרוב למלכות כתב להרבה נציגים כדי לרכוש את תמיכתם בעד היהודים, וסוף סוף החליטה האסיפה הלאומית להזמין לפריז נציגים יהודיים שיביאו את בקשות קהילותיהם לפני הכינוס.

באוגוסט 1789 באו ששה נציגים יהודיים — לופז־דובק, גראדיס, פורטדו, ואַבידו, ושני נציגים אשכנזיים. היהודים הפורטוגזים האלה החליטו לבגוד באחיהם האשכנזים, ונפגשו באבי גרגואר התומך הראשי בדרישות היהודים, וביקשו ממנו שלא אפילו דבר מועט לאחיהם המדוכאים. האשכנזים הוכרחו להמשיך במלחמת השחרור ימשיך במאמציו לטובת יהודי אלזאס. הפורטוגזים נהנו מזכויות וסירבו לתת לבדם ובלי עזרת הפורטוגזים. גרגואר התפלא על הבגידה הערומה של הפורטוגזים וסירב להפסיק את פעולותיו. יהודי הקהילות האשכנזיות דרשו ביטול המבסים המיוחדים, רצו בזכויות אזרח בפועל, והמשך העצמאות והקהילות תחת שלטון הרבנים. יהודי פריז סברו ששמירת הקהילה העצמאית תדחה את השחרור, ולכן כתבו, שהיו „מוכנים ומזומנים להקריב את חייהם ואת ממונם לכבוד המלך והמדינה", ושהיי מוכנים „לבטל את כל הקהילה והעצמאות שלהם". בקיצור, יהודי פריז היו מוכנים להקריב קרבן את עצמאותם כדי לעלות למעלת „אזרח". סוף סוף כל יהודי צרפת קיבלו את התנאי הזה, והרסו את כל הארגון הפנימי והדתי שלהם. הריסת הקהילה היהודית החלישה את הדת עד שהתחילה להתמוטט, ויהודי צרפת התחילו להתבולל לגמרי. התבוללות לאומית וחורבן התוקף הדתי היו התוצאות הטרגיות של שחרור היהודים.

הסכסוך באספה הלאומית בעד שחרור היהודים נמשך כמעט שנתים, והמלחמה היתה מרה. מצד אחד, היה חוג של חברי היהודים שתמכו בדרישותיהם, כמו אבי גרגואר, קלרמון־טונר, ומיראבו ומצד השני עמדו צוררי היהודים ושונאיהם כמו אב תיאבו, אבי מורי ורובל.

דרישות היהודים נמסרו לכינוס באוגוסט של 1789, והחל הוויכוח החריף. הכומר תיאבו הצהיר לפני הקהל, שהיהודים אינם יודעים איך להתנהג בצדק או כלפי עצמם, או כלפי ה׳, או כלפי הנוצרים, וכיוון שתמיד הם „מתגעגעים לעלות לארץ־ישראל, לעולם לא יהיו אזרחים נאמנים". אבי גרגואר השיב על טענת־השקר וכזב הזאת. גרגואר היה בלי שום ספק איש יקר רוח ונדיב־לב, אהב

את כל הנברא בצלם בלי הבדל דת וגזע. בטופס פילמוסי קטן שלו' בשם „הצעה לזכויות היהודים", הוא כותב ש„תמיד הוא חשב שהם (היהודים) בני אדם, ישהם יכולים להתנהג בצדק ויושר". הוא מוסיף ואומר, שהנוצרים צריכים ומחויבים ל„סלק את כל המשפטים הקדומים" וכי „הגיע הזמן לתקנם, להתפלל בעדם, לאהוב אותם, ולעזור להם... ולשחרר אותם מעבוד". למרות כל הרעיונות הנשגבים והאנושיים האלה, היתה לגרגואר מגמה נסתרה. „אלה הם האמצעים השימושיים ביותר (כלומר: האמנציפציה) שיסייעו לנו לכבוש את היהודים למען האמת" (הנצרות) — הוא כותב. שתמיד היתה במחשבתם של ידידי היהודים תקוות שמד וטבילה. בדיוק באותה הרוח כתב קלרמון־טונר ש„אנו צריכים למנוע מהיהודים כל דבר בתור אומה; במקים זה ניתן להם הכל בתור בני אדם... ונתינים". אפילו מיראבו רצה בהתבוללות תרבותית שלמה של היהודים כתנאי לשוויון זכויות.

ב־15 באוקטובר עשתה האספה הלאומית דבר לא שכיח: היא הזמינה את יצחק בר, נציג יהודי מנאנסי לנאום לפני הקהל. עתידם של יהודי צרפת היה מוטל בספק. יצחק בר דבר מתוך לב כואב: „בשם אלוקים, ובשם האנושיות שסבלה במשך דורות בלי מספר את ההפליות והרדיפות הללו' אנו באים לפניכם היום לדרוש על עתידנו". בר ביקש שהאספה תראה את היהודים כאחים, שהיא תבטל את כל ההגבלות לגבי יהודי צרפת. הנשיא פרטו דסינט־יוסט הבטיח ליהודים, שהאספה תדון בדרישותיהם בצדק גמור, ונתן לנציגי היהודים לבקר את הישיבות. לבסוף נדחתה השאלה היהודית מפני הבעיות החשובות שקדמו לה. המחלוקת הראשונה נגמרה לפיכך בתיקו.

היהודים הספרדים מבורדו דאגו למצבם הם. הם ביקשו לאשר את כל הזכויות שהיו להם קודם. טליראנד שנתמנה לראש וועדה בטענות הפורטוגזים ב־29 לחודש יאנואר, 1790 הציע, שכל יהודי בורדו ראוים לקבל את „כל מה שהם מבקשים, אפילו אזרחות בפועל". גרגואר הציע, שכל היהודים הפורטוגזים יקבלו זכויות אלו, והאספה תקבע זמן לדיון בשאלת האשכנזים. עשרים פעמים השתדלו להצביע, וסוף סוף למרות כל ההפרעות של האצילים והכמרים, נימנו וגמרו ב־374 נגד 224 לקבל את ההצעה של גרגואר. ההצעה הכריזה: ש„כל היהודים שנודעו בעם פורטוגזים, ספרדים, ואביניונים, יקבלו זכויות אזרח בפועל כשימלאו את כל התנאים הדרושים". אלא למרות ההצהרה החשובה הזו, רובם של יהודי צרפת, כלומר האשכנזים, לא קיבלו שום זכויות נוספות ונשארו באותו המצב הירוד כבתחילה.

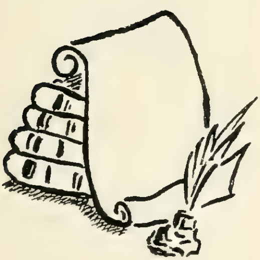
סוף סוף אישר לואי השש־עשרה את התחוקה החדשה בספטמבר 1791. לא יכלו עוד לשהות ולדחות את השאלה היהודית. ב־27 לספטמבר, עלה דופורט אחד מחברי היעקובינים ודרש מהאספה, שיתנו לכל יהודי צרפת זכות־אזרח בפועל. שוב פעם השתדלו צוררי היהודים להפריע לסדר ההצבעות אבל לשוא. ב־28 לספטמבר נכתבה ההצהרה בצורתה הסופית. ההצהרה הצהירה, בקיצור, ש„האספה הלאומית חושבת... שכל מי שנשבע בשבועת המדינה ושממלא את התנאים הנדרשים בתחוקה ראוי לכל זכויות שנמצאות בה". נוסף לזה, ביטלה ההצהרה את כל ההגבלות הקשות שבהן הוגבלו היהודים, וניתנה ליהודים את זכויות אזרח בפועל. הקטגורים השתדלו עוד פעם למנוע מהיהודים את הזכויות הראויות להם. בכתבי — פלסתר ובתעמולה מרה, קראו לטליראנד „מלך היהודים" וגינו את גרגואר על ש„מכר את נפשו" ליהודים. אפילו המלך סבל מהזעם הנורא שנשפך עליו. הצוררים ביקשו עינויים ומוות ללואי השש־עשרה „מלך היהודים" והצרפתים. המלך סירב להכנע, וב־13 לנובמבר 1791 התם על ההצהרה והיא נעשתה לחוק המלכות. אף־על־פי שהמלך היה מושל חסד הוא לא היה כדאי להלל של סופר אחד, שסבר שהוא היה „המלך הטוב ביותר מימי סינט לואי". בין כך וכך אין לשכוח את התפקיד הקשה שמילא המלך הצרפתי בתהליך שחרור היהודים.

יום שחרורי

מאת אריה שיינהאלץ

ב־13 במרץ 1944 באו הרוסים אל העירה טלוסט אשר באוקראינה ושחררו את שארית יהודי הסביבה. כחודש לפני אותו היום כבר הגיעו השמועות על הרוסים המתקרבים לבוא. הגרמנים, שהיו מפקדי מחנות הכפיה, ארזו את נכסיהם הגזולים ושמו את פעמיהם לנסיגה. על הכביש הראשי שמוביל מטרנופול עד לרומניה הצטרפו אליהם אנשים שמצפונם לא הרשה להם להישאר במקום מגוריהם ולפגש את פני אחיהם הרוסים, כי בוגדים היו לעמם וארצם. גם בסביבתי התחילו רבים מתושבי המקום, ביחוד אנשי המשטרה ומפקדי העיר, להצטרף לגרמנים הבורחים בפני הצבא הרוסי המזוין בנשק ומזון אמריקאי. כשמפקד מחנינו עזב את משרדו ציווה לנשארים לשמור על הבהמות, המשק ויתר כלי המחנה. כי „בעוד עשרים יום" אמרו ישוב ויתבע אותם מהאחראים. ודבר מובן היה כי משתפו הפעולה עם הגרמנים שנסוגו מפנים רוסיה שדדו בדרכם צרכי מזון. וכשהגיעו לאיזור טלוסט אשר באוקראינה הקטנה קרוב לגבול הרוסי והרומני, נפגשו בפעם הראשונה אחרי נדודים רבים במחנות יהודים. כשהיה הגרמני מפקד המחנה נמצא במקומן שמר את המחנה את בהמותיו כליו ועבדיו לא רק מפני אוקראינום אלא גם מס. ס. גרמנים אשר היו באים מדי פעם בפעם לנקות את המחנה מחולים ובדרכם היו פוגעים בכמה בריאים. העובדה שגרמני שומר על יהודים יכול לצלצל מוזר באזני הקוראים אבל זהו דבר אמיתי שקרה לא רק במקום זה. החיות צמאות הדם האלה לא יכלו לסבול שכמה עשרות אומללים שנשארו עוד בחיים אחרי ארבע שנות גיהנום גרמני. הם נכנסו למחנה לגזול ולשפוך דם.

באותו היום אחרי הצהרים, כשעזב „שומרנו" את הכפר ליסוביץ, שבו אני נמצאתי יחד עם כמה מקרובי, כי יתום מהורי ז"ל ושדוד מאחיותי כבר הייתי באותו הזמן. כעשרים אוקראינים נכנסו, בזזו את כל המחנה ובחרב הרגו את אלה שפגשו בדרכם. ובאותו הרגע כשהצצתי דרך תרים העליה של הנפחיה בה התחבאתי עם מנין יהודים, ראיתי במו עיני כאשר פרש אחד, שמראהו כמראה קוזק פראי, הרים את חרבו השלופה ומעל גבי סוסו הנמוך כרת את ראשו של יהודי שלא הספיק לברוח מלפניו. כמה שעות אחרי המדומה יצאנו מהמחבואים וראיני בסוף השני של המחנה כהמשה יהודים שהוטים וסקולים באבנים. כשראינו את המחזה הזה, ידענו כי אין לנו מקום יותר בין האוקראינים, כי אם נשאר עוד זמן קצר ישחטו את כולנו — ולשוא יהיו שנות ענויינו תחת הגרמנים ולא נוכל לראות הגאולה ולספר לעולם על מעשי שכנונו. התקוה של היום ההוא היתה רק לחיות עוד מעט ולראות את הגאולה. ולראות איך שגואלינו נוקמים את נקמתנו מרוצחי עמנו.

עוד באותו היום לפנות ערב התחילו הבורות חבורות של יהודים לצאת את המחנה ליסוביץ שנשאר בלי „שומר" מסביב לחיות אוקראיניות הפראיות וצמאות לדם. הם פנו לעיר טלוסט אשר שם הנה הצבא הגרמני. הם הגרמנים, שמרו אותנו מהאוקראינים שרצו לעקור את שארית הפליטה בכדי שלא נוכל להעיד על מעשיהם. כשהגענו העירה נכנסנו למחנה, שנשארו בו עוד מעטים מהמאות שהיו בו, רק לפני זמן קצר. פגשנו שם כבר כמה עשרות יהודים שבאו לפני יום העירה ממחנות אחרים בסביבה (הולובטשינץ ורוזשינובקה), מאותה הסיבה.

באותו השבוע עבר דרך טלוסט מחנה של יהודים הונגריים. אלה היו אנשים (גברים), אשר לוו את הצבא ההונגרי עד לחזית ועשו בעדו כל עבודות פרך, עבודות שצבא נורמלי חייב לעשות. דבש לא לקקו גם הם, אלא ההבדל ביניהם ובינינו היה כי אצלנו מלבד השלום החרות, המזון הבתים והבגדים — לקחו גם חיינו. ואותם, לכל הפחות השאירו בחיים. כשפגשו היהודים האלה את מחננו שמחו שמחה גדולה, ובשרו לנו כי הרוסים מתקרבים ובאים והזמן כבר לא יארוך ונהיה כולנו חפשים. עד כמה שהיה באפשרותם עזרו לנו היהודים האלה בתנחומים, בעצות מזון ובגדים.

והנה הגיע הזמן למנהלי מחנה טלוסט לעזוב גם הם את מקומם. ולסגת אחורנית. את מקומם תפס צבא החזית. מפקד המחנה שהיה אזרח, מסר לקצין הצבא לשמור על אנשיו עד „שישוב". אותו הקצין תמה ושאל מאין יקח מזון לקרוב ל־500 נפש. כי לא ידע שהיהודים יבקשו לא את מזונותיו כי אם את חסותו. הקצין צווה לשחוט פרה ולחלק בשר לכל תושבי המחנה. אמנם, הפרה נשחטה, אבל הבשר לא נאכל — כי לא הספיק העם לאכל עוד באותו היום באו הרוסים. באותו היום טרם התישב מפקדנו החדש הגיעה למחנה עגלה מלאה שוטרים אוקראיניים. השוטרים האלה היו גם הם בדרך נסיגתם ומוצאם היה מאוזיעראן, עירה אשר באותו המחוז ה„אדונים" האלה היו רגילים לקבל את הכל מה שנחוץ היה להם מהיהודים. וגם עכשיו ביקרו לבקש יין־שרף. אני זוכר את התמונה. כארבעה מהם, מזוינים, נכנסו למחנה, השער באותו הזמן לא היה נשמר יותר, כי ידעו שלא יברחו עתה היהודים מהמחנה, מבלי מפריע נכנסו הכלבים האלה למחנה ניגשו לצריף מלא יהודים, אשר זה עתה באו ממחנות הכפרים ואמרו „יש לכם חצי שעה לתת לנו עשרה בקבוקי יין־שרף ואם לאו ניקוב אתכם ככברה". פחד גדול עטף את צריף היהודים, האומללים כי לא היה להם במה להשביע את רצון האכזרים. כאשר עברו כעשר דקות החליטו היהודים בתור תרופה אחרונה לפנות למנהל הגרמני ע"י היועץ היהודי וכך היה. כששמע הגרמני את הדבר עזב את ארוחתו על השלחן תפס את רובהו האוטומטי ויחד עם היועץ היהודי יצא למקום שבו עמדה העגלה. הגרמני אחז ברובו וקרא בלשון זו: „אם לא תעזבו כרגע את המקום אהרוג אתכם ככלבים". יתכן שהמקרה הזה מפרסם את העובדה שאיננה ידועה עדין לעולם. שלולא האוקראינים עם אחיהם הפולנים — חצי היהודים הנרצחים היו נשארים בחיים. ואפשר לאמר שלא הגרמנים, כי אם האוקראינים והפולנים הרגו את רוב היהודים אשר באוקראינה.

בשעה אחת בצהרים נשמעו כבר יריות התותחים והיריות התחזקו עם כל רגע. הגרמנים שמחוץ למחנה התהלכו עם ראשים מורדים, כי הבינו כי את המלחמה הזאת הפסידו. ברחובות לא נראו שום אזרחים כי כולם ישבו בבתיהם וחיכו לרגע הגדול. היהודים ישבו בצריפים התלחשו זה עם זה על החדשות ושחחו על הקץ המתקרב ובא. הרגע המסוכן לא עבר עדיין. והנה נשמעו נדרים תקוות ובקשות. אני שמעתי שאיש אחד אמר: „ד', תן לי ואראה רק בביאת הרוסים, זהו הדבר היחיד שאני רוצה בחיי ואחר כך אמות".

בשתיים וחצי ראיתי בהלה גדולה בארמון בו ישבו הגרמנים. כולם כאחד הקצין עם החיילים רצו אל המכונית אשר עמדה מוכנה באמצע הכביש, אחד אבד את הרובה השני הכובע השלישי החגורה. וכך עד כמה שיכלו, עלו על המכונות הזאת, ויצאו בבהלה את המחנה. זה היה הסמן הראשון לגאולה.

לא עברו עשרים רגע והנה שמענו רעש של טנקים, יריות וצעקות. מבוהלים יצאנו מהמחנה לקבל את פני משחררנו. נכון, אלה היו הרוסים המשיחים שלנו. אין בכוחי לתאר במילים את השמחה שהיתה אז בלבי בלב נער בן תשע. כולנו נשקנו רגלי החיילים. הרבה מהאנשים התעלפו מרוב שמחה. החיילים הרוסים כשראו המון שכזה מתנפל עליהם, הוציאו את רוביהם ורצו לירות בנו. כי חשבו אותנו לעוזרי הגרמנים והנה הגיע רכוב על סוס מג'ור וקרא בקול: דאס זיינען אידען")אלה הם

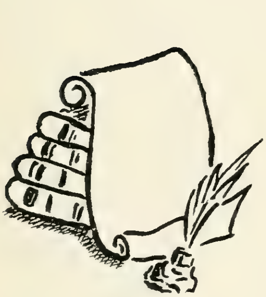
יהודים(. מרוב שמחה התחיל לבכות בקול רם ואמר: זה כבר שנתיים שאיני עוזב את החזית ובכל דרכי מרוסיה אני מחפש לשריד ניצל מעמנו ועדין לא פגשתי אף אחד. הגרמנים ימח שמם הרגו את הורי וכל משפחתי והנני נוקם את נקמתם במאות גרמנים. ולא אשקוט עד אשר אהרוג את כל הגרמנים או אמות בעצמי".

השמחה הזאת לא ארכה. כי הגרמנים שלחו כעשרה אוירונים נושאו פצצות כדי לעצור בהתקדמות הרוסים המהירה. ומכיון שלרוסים לא היה נשק כבד בחזית ירדו האוירונים נמוך מעל לראשינו. וכשראי המון גדול של אנשים חשבו אותנו לצבא רוסי. כחמשה רגעים אהרי ביאת הרוסים התחיל היום השחור, כמאה יהודים, מאלה שנשארו בחיים וזכו לראות בעיניהם את מפלת הגרמנים ואת גאולתם הם — מתו. ואותו האיש שביקש שרק יראה את השיחרור יחד עם מג׳ור היהודי, היו בין החללים האלה. ויום השמחה הגדול בחיי יום שחרורי, נהפך ליום אבל.

איך הצלתי יהודי ממות

מאת שרגא לזופסקי

מעשה זה הוצאתי מספר תולדות חיי שעדיין לא הדפסתי. את חויותי לא קל לספר. וקשה להעלותן על הניר. אבל בחרתי בפרק זה שהוא אחד הפרקים היותר רציניים בתולדות חיי.

נולדתי בעיר בליצא שבגליל וילנא, עיר הבירה של ליטא. בהיותי בן שש התהלתי ללמוד בחדר, שכנהוג בימים ההם היו לומדים מהבוקר עד הערב, כפופים ליד החומש או הגמרא, ונותנים לשבטו או לחסדו של הרבי. דבר זה לא ארך זמן רב, כאשר הייתי בן עשר פרצה המלחמה העולמית השניה, ואז התחילו סבלות היהודים. הגרמנים פלשו לפולניה ולמדינות הסמוכות לה. בכל מקום שהיו יהודים במידה ניכרת הקימו שם הגרמנים גיטאות. כל יהודי שהעז לצאת מהגיטו נורה בו מקום. זו היתה תחילת רדיפות היהודים. מאז לא ידע שום יהודי חיים שוקטים מה הם. הוא היה תלוי בחסדו של הכובש הגרמני בשביל להם לאכול או בגד ללבוש; החיים בתוך הגיטו גופו היו ללא נשוא, בלי תנאים הגייניים. הצפיפות היתה נוראה, המים היו במשורה, ובחורף סבלו מהוכר הסקה. בגיטו לא ידעו מה הם ימים ומה הם לילות, מה הם הגים ומה הם שבתות, וכאן נתקיימה נבואתו של עמוס: „והפכתי חגיכם לאבל". מהגיטו לא היה כל מפלט, אפילו אצל השכנים הנוצרים שהיו הידודים הטובים ביותר' אי־אפשר היה למצוא מחסה, כי הם הפכו בן־לילה לשונאים מובהקים של היהודים בהשפעת תעמולתם הארסית של הגרמנים. אלו שכבר הצליחו להימלט מהגיטו מקום מכלטם היחיד היה היער בין הפרטיזנים. שם בין הפרטיזנים הפכו כולם להיילים, לא כחיילים שכירים אלא חיילים מושבעים שלנגד עיניהם היתה תמיד תמונת אחיהם הנהרגים והמומתים, ומטרתם היתה אך ורק נקמה, להכות באויב הגרמני ולהשמידו עד חרמה. דרכי המלחמה היו שונות, אם במארב ואם בגלוי: מיקוש רכבות, השמדת מחסנים, רכישת כלי נשק ובעיקר — הכחדת האויב עצמו. החיים ביער עצמו — לא היו קלים. שם סבלו מרעב ומחוסר מקלט, בחורף הקר והמשליג היה הכרח לישון תחת כיפת השמים. ובשעת הדחק המזון היחיד היה — גרגרי היער.

כאשר כילו הגרמנים את השמדת יהודי הגיטו, הם החלו לחפש את שארית הפליטה שהספיקה להתחבאות בתוך הבונקרים (מערות). לגרמנים בעצמם לא היתה קלה מלאכת החיפוש' אבל הרעב והצמאון של היהודים עזר להם למצאם. היהודים

לא יכלו לשבת זמן רב חבויים בבונקרים ללא לחם ומים וגם הם הוכרחו לחפש לעצמם משהו להחיות את הנפש. הגרמנים אספו את כל היהודים שנמצאו — לבית הקולנוע המקומי. בין אלה שהתחבאו בבונקרים ואח״כ נתפשו ע״י הגרמנים — היינו אני ומשפחתי. הגרמנים סגרו אותנו בבית הקולנוע כארבעה ימים בלי לחם ומים וללא תנאים סניטריים, המחנק והריח היה איום. ביום החמישי עם זריחת השמש, הגיעו הגרמנים עם מכוניות משא והחלו להעמיס את היהודים ע״י המכוניות כהעמסת דגים מלוחים בחביות. המכונית הראשונה ואחריה השניה והשלישית החלו לזוז והאולם כמעט התרוקן. נשארו רק כמה עשרות יהודים ואני בתוכם. היאוש התגבר בקרבי ואני התחלתי לקרוא בקול: „שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד״. אולם תיכף ומיד לאחר זה התחזקתי, אחזתי בכסא והכיתי בכל כוחי בחלון שהיה סגור בקרשים. הדבר הצליח בידי — החלון נפתח האולם נתמלא אור. אני הייתי אז בן שתים עשרה והייתי נמוך. לקחתי כסא, עמדתי והצצתי דרך החלון. ראיתי איש גרמני עומד ליד החלון וראשו מורכן (אולי לא יכול היה לסבול את הרציחות של הגרמנים). יחד אתי בקולנוע היה ילד בן שתים עשרה שתמיד היה מביט עלי בעינים פקוחות ומתחננות. לא היתה לי כל אפשרות לדבר אתו אע״פ שהיינו היצורים היחידים בבנין, אבל לפעמים הרגש שבהבטה מדבר יותר מאשר דיבורים בפה.

באותו זמן עוד הייתי יחד עם אמי. כשראתה אמי מה שעשיתי, אמרה לי: „לך בני וקפוץ מן החלון, אולי יעזור לך ה׳ אולי ישאר זכר ממשפחתנו״. החלון שפתחתי היה בקומה השניה, ולאמי היה תינוק בידה והיא לא יכלה לקפוץ עם התינוק וגם לעזבו לא יכלה. אני לא רציתי לעזוב את אמי לבדה׳ אבל היא דחקה בי, עליתי על החלון ומיד אחרי עלה הילד. אמי עוד עזרה לי לעלות על החלון, אבל יותר לא שמעתי ממנה, רק דבריה שנשארו חקוקים בזכרוני: „אולי ישאר זכר מאתנו״.

כאשר קפצתי, הילד פנה אחרי והוא גם קפץ, שנינו נפלנו על העשב שבחצר הקולנוע. קיוויתי, שאולי אמי עוד תקפוץ. אבל מה ששמעתי היה צחוקם של הגוים ששמחו לאיד היהודים שהובלו להרג. את אמי לא ראיתי יותר, מה שראיתי מסביבי היה הילד, ששכב לימיני.

חכיתי עוד כעשרה רגעים. דמעות החלו נגרות מעיני, אבל שום צעקה לא השמעתי. הלילה החל לרדת והכל היה שקט מסביב. אז הבנתי שכולם מתו. קראתי את הילד ורציתי ללכת לחפש יהודים אבל הילד כמוני נשאר בלי אב ובלי אם, בלי משפחה וגם בלי אוכל. רעבים היינו ולא ידענו לאן ללכת. עלתה מחשבה בלב הילד לשוב אל הגרמנים. הוא לא שאל שום שאלות, והתחיל ללכת. תפסתי אותו בצווארונו ואמרתי לו: אתה תלך אתי, במקום שאני גר תגור אתה ומה שאני אוכל אתה תאכל״. אבל הוא לא רצה לשמוע לי. אז תקפני רגש עזות, ואחזתי בערפו ואמרתי לו: „אם תלך אתי מוטב ולא אהרוג אותך!״ אינני יודע כיצד יצאו המלים האלה מפי, אלא במצב שהייתי באותו רגע לא יכולתי לחשוב על דבר מה אחר. כששמע הילד דברים אלו הוא נתירא ושמע לי. אחרי שהתחלנו לחפש יהודים, סבלנו זמן רב עד שהגענו ליער ששם היו הפרטיזנים. שם מצא הילד אחדים מבני משפחתנו. ושם נלחמנו יחד עם כל הפרטיזנים נגד הגרמנים. כך עברנו את ימי המלחמה. אחרי המלחמה הוא עלה לארץ ישראל ושם הוא עוזר לבנין ארצנו הקדושה...

פטירת ירמיהו

מאת שמואל זהבי

קרני השמש הבקיעו לפתע פתאום מתוך ענני הלילה שהחלו להתפזר בחפזון — ואדמומיתן בישרו אולי יום יותר נורא בחומו ובלהטו מן הלילה האיום בגשמו הזועף והקוצף שקדמו. נדמה כאילו נשתנו סדרי בראשית, או שעוד מעט והארץ תיהפך לתוהו ובוהו והטבע יחזור לקדמותו נעדר הצורה. הברקים מסנוורי העינים חצו את הרקיע וקרעוהו לשנים, והרעמים מחרשי האזנים הרעידו את האדמה וההרידו את הלבבות. וגם ה„בעל־צפון" נתרתת ופניו הגאים האומרים: „מי יבוא וישפילני?" נתעוותו מפחד. תושבי ארץ יבשה זו, שמצרים שמה, לא הסכינו לגשמים כל־עיקר, ועל־אחת־כמה־וכמה לסער מתחולל כזה. אולי זכרו ימי זוועות אחרים ממה שכופר להם על תופעות משונות דומות, ימי האותות והמופתים שאלקי ישראל פקד אותם בהם. אבל עכשיו לא עלה על דעתם סמיכות פרשיות זו. היהודים הנשארים ממלחמת נבוכדנאצר שבו הנה שבורי לב ומדוכאי רוח וקיבלו עליהם חיש מהר דת מציליהם ומגיניהם והתמסרו לעבודת אליליהם ביתר שאת וביתר רצינות מעובדיהם משכבר הימים.

בתחפנחס העיר שוכב הנביא ירמיה על מיטת קרשים בחדר דל, עזוב וגלמוד. בעיר זו, וגם בנוף ובפתרוס, התאזרחו היהודים בבואם להסתופף בצל קורתו של פרעה, בעל בריתם נגד מלך בבל. ולמרות התנגדותו הנמרצה של הנביא לירידה זו מיהודה מצרימה, ועל אף נבואותיו השחורות משחור על עתידה של קהילה זו, הרגישו חובה לעצמם לספק לו את צרכיו הצנועים, כי זקן הוא, ולא יוכל עוד לצאת ולבוא. עכשיו מוטל הוא על ערש דווי, כי באה עתו ויום זה נועד להסתלקותו. והתפרצות טבע מוזרה זו באה להעיד על התמרמרותם של איתני טבע אלה שהתמרדו נגד ה' ונגד אנשים, שנפש סובלת ונענה זו שביעת־היסורים הולכת למות. ממילא אדם למוות יולד, והוא חוק כל ילוד אשה. אין בארץ אף אחד שנחלץ מצפרניו. וכמו כן אין איש שלא ילך בדרך כל הארץ בלי רגשי חרטה וכשלון.

בנוהג שבעולם אדם מתחשב ומתעשת סמוך לגסיסתו: „אילו הורשיתי להיות את חיי עוד הפעם . . ." ועולים על לבו גם ההישגים שהשיג ואת החיל שעשה, גם אם הם כאפס וכאין נגד המוות הנורא העומד למראשותיו ומאיץ בו להיפטר מן העולם. אדם כזה יתנחם: „לכל הפחות בנים ובנות נולדו לי ולאשר לא זכיתי אני אולי יזכו הם". וגם את חייו הפרטיים לא לריק כילה. הוא חי את חייו בתוך עמו, שש בששונם והשתתף ביגונם ואסונם. ואם ראה בתלאות ובזוועות שעברו על עמו בחייו הוא — יש תקוה שהדור הבא אחריו יראה אור. ואם גם נפשו עליו מרה, הנה לכל הפחות שובק חיים הוא לכל חי בארצו־מולדתו. במאור עיניו האחרון יסכה את הנוף שאותו הסכין לראות כל ימי הבלו עלי אדמות. מבעד לאשנבו תחזינה עיניו את ההרים והגבעות, האפיקים והגאיות, העצים הרמים והפרחים הצבעוניים; ולאזניו יגיעו געית השיות, וצחוק ילדים, נביחת הכלב וחליל הרועה מרחוק. כל המראות והקולות האלה ימתיקו את רגעיו האחרונים. והביריו העומדים סביבו יפיגו את רגשי הבדידות וצער הפרידה שגאו בלבו.

כך הוא דרכו של עולם מיום הווסדו על מכונו. השמש זורחת ובני תמותה נופחים את נפשם והיא שוקעת, ותחת נוגה הירח נספים אלה שכבר הגיע זמנם להיאסף אל עמם.

אבל שונה הנועד למיתה היום מכל אלה שקדמוהו. כל חייו היו כאב ממושך צער שלא פסק אף רגע לדכאו. הגורל התאכזר עליו. אשה לא לקח, בנים לא הוליד ... חמה הזערורית הזאת שבאה לאדם באחרוני רגעיו — אליו לא תבוא. מפני זעמו בדד ישב כל ימיו. וגם העידוד האחרון לא אותו יחזק, כי עמו איננו וארצו נעזבת מבניה המשרכים את דרכם על אדמת נכר. נשמו מושבות ישראל, תוהו ובוהו, שמה ושיאה, חושך ומאפליה.

אין הנביא עזוב לנפשו לגמרי. לרגלי המטה יושב יהודי על הרצפה בשיכול רגלים, איש בימי העמידה, על רגליו המקופלות מונח גויל ובידו עט סופרים ועיניו נשואות לפי הנביא המכתיבו את ספר חייו. ברוך בן נריה תלמידו הנאמן לא זז מרבו במשך כל גלגולי חייו הדוויים והסחופים. כיהושע למשה, כן ברוך לירמיה. גם עכשיו הוא העד היחידי ליציאת נשמתו, רק נשימתו הכבדה של הנביא תפריע את הדומיה.

על השולחן דולק נר שאורו הכהה משווה לחדר דמות מסתורית־סודית. קמטי לחייו ומצחו העידו על צער ותוגת נצח לעד לא ישכחו. לבנונית זקנו כלובן הירח. אי־אפשר היה שלא להכיר את אצילות נשמתו שהסתתרה מתחת לקמטיו. מי שראהו באותה שעה מיד ידע שלפניו מי שהיה שוע בעמיו. הרגיש הנביא כאילו אבן כבדה נגולה מעל לבו. כבר גמר את כל ההכתבה ועכשיו כל הספר מונח בידיו של תלמידו. ואולי חשב, החיהו הרצון הזה עד כה. למרות הגלות והפיזור ידע נאמנה, כי עמו עוד יתקיים ולא יטמע בין הגוים, כמו שקרה להרבה עמים אחרים במצב דומה.

עכשיו היה שקוע במחשבות שהתרוצצו בקרבו. לא היה יכול להתרכז, כאילו כל מאורע דרש את זכותו להיזכר. אבל תמיד שב אליו זכר משה אדון הנביאים שבעקבותיו הלך. בכל מצב דחוק שהדאיגו ובחפשו דרך בה ילך נתאחזו מחשבותיו בנגיד המחוקקים. הוא התעמק בספרו הקדוש למצוא את הפתרון. חקר ודרש בחייו למצוא אם כבר קרה הדבר הזה ואיך טפל הוא בבעיות דומות ועולה במחו של הנביא רעיון שמעולם לא חשב עליו. כמה דומים חייו הוא לאלה של רבו הקדום. בראשית דרכו סירב לעמוס על עצמו את המעמסה הכבדה של הנבואה בתואנה שצעיר לימים הוא, נער רך שאת העולם עדיין לא הכיר, ומי ישמע לתוכחותיו ולמוסרו? מאז בא אליו ה׳ במחזה והראהו את המקל השקד והסיר הנפוח כבר עברו עליו ארבעים שנה — ומשה גם כן שירת את אלהיו ועמו ארבעים שנה.

אבל במותם נפרדו: משה עולה על הר נבו וסוקר את הככר שם חונים בני ישראל לדגליהם, עם בריא וחזק, אנשים אמיצי לב וגבורי חיל, שעל נקלה יעלה בידם לכבוש את הארץ היעודה תחת הנהגתו של יהושע, תלמידו המובהק. ומה שונה הוא העם שלפני שמונה מאות וחמישים שנה! אז היו מלאים גבורה ורצון עז לרשת את הארץ, להיאחז בה ולחיות את החיים האלקיים שלהם, שהותוו על ידי אדון הנביאים. ועתה? עתה מתבוססים הם בדמם ומתפלשים באפר תחת כפות רגלי המנצחים־הנוגשים, בלי תקוה ותוחלת לעתיד. והוא, הנביא, שעבד בשארית כוחותיו לקדם את פני הרעה, שלא יגיעו הדברים לידי כך, יפח את נפשו על קרקע ארורה זו, שהתורה אסרה את השיבה אליה. סוף סוף נצח פרעה ולא אלקי ישראל. הישראלים שבו לעבדותם, לאליליותם.

המזרח האיר והשמש הופיע ככדור אש על האופק. החצר, שמסביבה התגוררו המשפחות היהודיות, התחילה להתעורר מתנומת הלילה. האשונים להשמיע קולם היו הפעוטות, וצמרמורת עברה את גוף הנביא לשמע צהלתם העליזה. ילדי ישראל היקרים והמסולאים בפז, שבמכורתם היו יושבים ולומדים תורת משה יעולים עם אביהם לרגל ירושלימה להיראות לפני ה׳ בשנים כתיקונן, משחקים עתה בצלם־דמות קטן של השמש, שבבוא הוריהם לכאן התמכרו לעבודתה בכל לב ונפש.

קולותיהם כארס נחש את דמו ירעילו וכעלוקה וערפד את טיפות דמו האחרונות ימוצו. מגבירים הם בקרבו את רשמי החורבן והכליון הנחרץ שנגזר על עמו.

כדי להניס את המחשבות העגומות האלה, הכבדות מנשוא, הפנה את הרהוריו ליהודי בבל שבהם תלוי עתיד עמו. הגלות, ידע, שלא תארך יותר משבעים שנה. אך הנה השגיח בתלמידו היושב לרגלי המטה, שכמעט הסיח דעתו ממנו. איזה דברי נחומים יש בפיו לנחמהו ולעודדהו? וידע שתלמידו יושב ומחכה לצוואתו האחרינה. הוא התאמץ למצוא את המלים הנאותות, שישאירו רושם בל ימחה על לבו של תלמידו, דברי נחמה שיחיו את נפשו הכואבת ואת רוחו הנכאה.

„ברוך בני! בני מחמד נפשי ומחמל לבי" — לחשו שפתיו — „דע בני כי הצרה שעברתנו גדולה מנשוא. כלום יש אומה בין האומות שכה סבלה ודאבה? כבר חרבו מקורות עיני מרוב בכי ומספד."

שינוי פתאומי מוזר תקף את הנביא. קלסתרו העגום הואר וקולו הרפה התחזק. בבות עיניו, שלאבל נוצרו, הפיקו נוגה משונה שלא מעולם זה. קרן עור פניו ושמחה עילאית התרעדה בכל עצמותיו.

תלמידו השתומם למראה הסערה שהתחוללה בנביא. דבריו התחילו שוטפים במהירות כמו נפתחו מעיינות, שהיו סתומים מיום היוולדו ולפני הילקחו התפרצו חוצה: „ברוך בני, אל יפול רוחך ואל תתעצב. לא הכל אבוד לא אבדה תוחלתנו. לא כשאר העמים עם ישראל. לא ישלטו בו חוקי הטבע והתולדה השולטים בעמים אחרים. אומה באה ואומה הולכת, אך לא כן עם ישראל, שונה הוא באחריתו משאר העמים כמו שהוא שונה בראשתו. ה' נפח באפיו נשמת חיים בעמדו לפניו בהר סיני, והיא תחיהו לעולמי עולמים. וגם כשיגדל שברו, ועוד מעט וימח, חלילה, מתחת שמי ה', יתנער כלביא וישיב מלחמה שערה, יתגבר על אויביו ויכריעם. צדקו כנוגע יצא וישועתו כלפיד יבער".

„ואתה ברוך לך לך בבלה ושם אל תתן שינה לעיניך ותנומה לעפעפיך. ראה תראה שלא תשתכח תורה מישראל. עבודתך כעבודת שמואל הנביא בזמנו לבוא אל בני ישראל ולהדריכם בדרך בה ילכו, להלהיב את רוחם, ללמדם תורה ולא לתת להם לרגע קט לשכוח את ארצם. חייך יהיו קדושים ומוקדשים לעמך. ובך, ובתלמידיך שיצאו בעקבותיך, תתחיל תקופה חדשה בחיי העם. כשמואל אשר הקים את שלטון בישראל, כך אתה תקים את שלטון התורה בישראל. עבודה אטית ומתונה היא ושכרה לא תהיה בצדה, ואל תתעגם אם אחרים יתרברבו ויקנו להם שם, כי שמך גדול משמם. אתה תהיה חוליה בשרשרת המסורת העוברת מדור לדור, בך יתנשקו דורות העבר עם הדורות הבאים..."

ונשמת הנביא יצאה בטהרה.

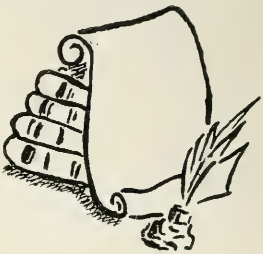

בעיתו של טום מקלש

מאת דב גנחובסקי

חורף תש"ח היה חורף קשה וקודר לירושלים הנצורה. שלג, גשם וסערות היו מנת חלקה מידי איתני הטבע ומטר פגזים רימונים, כדורים ושאר כלי משחית נותכו עליה מידי אויביה אשר שתו עליה סביב. בחנוכה החליטה עצרת האומות המאוחדות על הקמת המדינה היהודית. אותו חורף להמנו למען הקמתה של אותה

מדינה. מולנו היו הכנופיות הערביות ו״כוחות הבטחון״, כביכול של הבריטים. לא היינו עדיין צבא. היינו אנשים מכל הגילים ומכל שכבות הישוב. אולם היינו מאוחדים במלחמתנו למען ירושלים יהודית, שלנו.

לילה אחד חזרנו מפטרול לטחנת הקמח הישנה שבנה סיר משה מונטיפיורי בגיא מול הר ציון. הבריטים הרסו חלק מהטחנה, ובחלקה הנשאר הציבו עמדת תותחים. תפקידנו היה להבטיח, שהבריטים ישארו בטחנה, ולא ״יסתננו״ לשכונות היהודיות הסמוכות. אותו לילה פגשתי את טום מקליש. כשחזרנו לבסיסנו שמעתי את מפקד הכיתה שואל, בתמהון: „ומי לעזאזל הוא התכשיט הזה?״ כשפניתי לעברו ראיתי שהוא דבר אל חיל אדום שער, במדים בריטיים, שעל שרולו סמל של חטיבת הצנחנים. ״אני, שמי טום מקליש, ואני רוצה להצטרף אליכם!״ השיב הזר, בתקעו את רגליו ברצפת חדר המדרגות שהיה ״בסיסנו״. כמה מאתנו תפסו בעצבנות את רוביהם, מוכנים לעשות דין־צדק ב״מרגל״ בו במקום. לא היתה בלבנו שום חיבה יתרה לחטיבת הצנחנים, ״אדומי הכמתאות״. הסמל התחיל לדבר במהירות, בטלפון, עם המטה, לקבל מהם פקודות מה לעשות ב״אנגלי הארור״. טום, עוור לכל המהומה שקמה סביבו, התישב לידי ואמר, באנחה: ״עכשיו אני בצד הנכון.״

הוא היה בחור נמוך קומה, שמנמן, ולראשו כתר של שערות אדומות. מצורתו החיצונית קשה היה לחשוב שהוא חייל. אולם הדרך בה נשא את רובהו, תרמילי הכדורים שהיו תקועים בכיס מכנסיו במקום בתרמיל המיועד לכך לפי התקנות, במקום שהיו יותר נוחים לשימוש, הוכיחו לנו שאכן טומי היה חיל מאומן ומנוסה, שעבר לא אחת את מבחן האש. מה שהפתיע אותי היה המבעט בעיניו הכחולות, הברירות כים. המבט הזה היה קשה, נוקב, כאילו בעליו דרש נקמה בעד איזה עול שנעשה לו והיה בטוח שיבוא יום והוא נקום ינקום.

המטה בסופו של דבר ״הכשיר״ את טום, הוא נשאר בכיתתנו. במהרה נעשינו ידידים, בעיקר משום שהייתי היחידי בכתה שדיבר אנגלית. מתוך סקרנות התחלתי לתמוה על מהותו של טום, לרדת לעמקי נשמתו הסוערת.

טום היה בן לאב סקוטי, שהיה אף הוא חיל. אמו היתה אירית. האירי שבטום היה במלחמה מתמדת עם הסקוטי שבו, מלחמה שלא נתנה לטום מנוחה. הוא שנא את אנגליה שנאה כפולה — שנאתו של האירי ושנאתו של הסקוטי. אולם אהבתו של טום חלוקה היתה בין אירלנד וסקוטלנד. הוא אהב את הרי סקוטלנד, ואהב את אכרי אירלנד, העמלים על כל פת חם שעליהם להוציא משדותיהם. הסקוטי שבו היה לוחם, אשר דורי דורות של חיילים ופורצים בכנופיה עשאוהו קשה וללא חת. האירי שבו היה חולם, חוזה דמיונות, שלפעמים, בשעת הפנאי, השתקע בכתיבת שירים. בדבר אחד לא היתה נשמתו של טום מחולקת — הוא היה ישר עד ללשד עצמותיו. זו היתה הסבה מדוע עזב את יחידתו ובא אלינו. ״הם אינם צודקים. לא, סיר, הם בהחלט טועים,״ היה רגיל לומר על חבריו לשעבר. אולם התסבוך הזה של רגשות בנשמתו לא גרע מאומה מחביבותו, מטוב לבו. כלנו אהבנוהו. המזכירות במטה העריצו אותו.

כחדשים לאחר שאום הצטרף אלינו, נכנס לבסיס הקצין המפקד ובפיו הבשורה שנפל בחלקנו התפקיד להתקיף את בנין הדואר המרכזי. ״כן,״ הוא אמר, ״תהיה לכם חתיכת עבודה קשה. הממזרים שם הם מהצנחנים, ימח שמם.״ כולנו הסתכלנו בטום. כאילו קרא את מחשבותינו, המשיך הקצין: ״טום, יש לך חופש לימים, החל מחצות הלילה.״ אולם לא יצא לחופש. ישבנו על מיטותינו וטום דן בבעיתו. ״הם חברי, בסופו של דבר,״ הוא אמר, ״היינו יחד בארנהיים, ואינני נוטה לשכוח את זה.״ רגע לאחר מכן הוא חזר ואמר ״אבל הלא הצדק אתכם, אתנו, ואינני יכול להשתמט.״

החלטתי שהבעיה—היתה של טום, ושלו לבד, והלכתי לישון. עזבתי אותו יושב ותוהה על בעיתו. ה"דילמה" שלו, כמו שהוא קרא לה. למחרת ראיתי שהוא החליט—הוא הלך אתנו. ואלם לא הגיע לבנין הדואר. בדרכנו למורד העיר, באחד הרחובות, התפוצץ ליד טום פגז, אחד מאותם פגזים שירושלים היתה כה מבורכת בהם באותו זמן. רסיס ממנו פגע בטום. הוא נהרג במקום. בכיסו מצאנו פתקה: "אנא שלחו את גופתי לאדינבורג."

כל החטיבה השתתפה בהוצאות ההעברה, וכיום נחות עצמותיו של טום מקליש בצילה של מצודת אדינבורג, ועל מצבתו, מלבד שמו, שתי מלים, באותיות עבריות — "נצח ירושלים".

על דת ואמונה במדינת ישראל

מאת משה ליפשיץ

„כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב" (שמואל א', ז').

בעולם היהודי — ולא רק היהודי — נפוצה הדעה שיהודי מדינת־ישראל רובם אפיקורסים ויחסם לדת שלילי ביותר.

לכאורה אין לבוא בטענות על שנוצרה דעה כזאת בעולמנו, הרושם החיצוני עזר הרבה ליצירתה. אמת הדבר שאצל יהודי מדינת־ישראל, חוץ משתים או שלש שכונות בירושלים, קטן אחוז היהודים בעלי סימנים חיצוניים המציינים אדיקות יהודית (לבוש, זקן, פאות ועוד), אבל האם יש לפסוק הלכה עקב העדר סימן־היכר חיצוני זה?

על סמך הסתכלות מקרוב וניסיוני משך שש שנות שהותי בישראל — הכוללת שנות „המאבק" ותקופות מלחמת השחרור — ברצוני להביע דעה מנוגדת לזו שהולכת ומשתרשת בעולם.

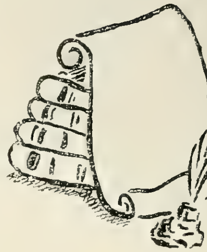

נזדמן לי לבקר אצל הרבה משפחות בישראל בלילי שבתות וחגים ולא פגשתי בית אחד שרישומו של השבת או של החג לא יהא ניכר: הבית נקי ומסודר, נרות דולקים והשולחן ערוך כדת וכדין. נזכר אני במקרה דלקמן. היה זה בשנת תש"ח, בירושלים, בליל התקדש חג השבועות. ההפוגה החלה בבוקר והיא העמידתנו בפני בעיה קשה, מצד אחד היו האנשים עייפים עד מוות והלחץ לקבלת חופשה, בכדי להחליף כח, היה גדול; נוסף לכך קסם החג, וכל חייל רצה לפחות לבלות את ליל החג בקרב משפחתו. מצד שני לא היה בטחון מלא שהאויב יקיים את התחייבותו ולא יפיר את ההפוגה. לבסוף הוחלט על פשרה — לשחרר מספר מקסימאלי של אנשים בתנאי שיהיו במצב הכן בבית ונכונים לכל קריאה. עוד בטרם שהחשיך, נתקבלה פקודה להחזיר מיד לעמדות לפי קריאה אישית מספר מסויים של חיילים, כי גבר החשד שהאויב ינצל את ליל הראשון של ההפוגה לטובתו. עלי הוטלה המשימה לבצע בעזרת כלי רכב את החזרת האנשים לעמדות. צער רב הצטערתי על העוול שגרמתי לכל כך הרבה משפחות, בכל בית שנכנסתי מצאתי אותה תמונת חג מסורתית של בית יהודי בשעה כזאת. גם אצל החברים שנראו כרחוקים מעניני מסורת כרחוק מזרח ממערב לא היתה התמונה שונה במאומה. כבימי צאתנו מארץ מצרים, כששפחה ראתה על הים יותר נסים ממה שראה יחזקאל בן־בוזי בנבואותיו, כך בימי מלחמת השחרור ראו כולם, חברי הפלמ"ח שרובם היו חניכי הקיבוץ השמאלי בכלל והודו בפה מלא, שעין בעין ראו נסים רבים שהתרחשו לעיני כל.

הייתי יכול להביא דוגמאות כהנה וכהנה בכדי לסתום את פי המקטרגים על התיותם של יהודי מדינת-ישראל. איני רואה צורך לעשות זאת, כי לי ברור שאדמת קודש זו שגידלה והצמיחה נביאים כישעיהו, עמוס, וירמיהו, תצמיח גם עכשיו — עם חידוש הרבונות הישראלית בארץ הקודש — פרי הילולים. מי שעוקב אחרי הלך הרוח בישוב ומי שיודע להאזין לקול הרישי ההומה בלבות יהודי ישראל יבוא בהכרה למסקנה שבעקבות מלחמת השחרור התחזקה האמונה והרגש הדתי בישראל. העם ובפרט הנוער צמאים לדבר אמתי, ולא מפלגתי. (קרנן של המפלגות הולכת ויורדת פלאים ונדמה לי שאין להצטער על כך, כי הן אוכלות את מיטב הכוחות הרוחניים הפיסיים והכספיים של ישראל הצעירה.) לדבר הגואל והמחזק ידים רפות ומאמץ ברכים כושלות.

ואם נתקלים פה ושם באפיקורסות במדינתנו אין להאשים בכך את העם, כי גם בזמן הבית השני היו לא מעט יהודים אשר לא הלכו בדרך ה׳, עד שבא נחמיה והחזיר את העם למוטב, ובכל ההיסטוריה הארוכה שלנו יש שורה של תנועות אפיקורסיות. ובאמת יש להצטער על הפילוג הנמצא בתנועית הדתיות שלנו, כי הפיצול הזה אינו מוסיף כבוד לתורה ולעם ישראל. במקום לפצל את הכוחות היו צריכים כל המפלגות הדתיות להתאחד לגוש אחד איתן ולאזור כח על מנת לרכוש את הנוער המשוטט והמחפש למלא את החלל הריק אשר נוצר בלבו מאז הקמת מדינת ישראל. עד אז היה הנוער עסוק בדבר אחד — במאבק להקמת המדינה. אבל אחרי שהשגנו חלק ממטרתנו וכל אחד פנה לעניניו היום-יומיים, התחיל הנוער להרגיש שחסר לו משהו. וכעת הזמן לפעול ולרכוש לבבות. ואני כמעט בטוח שלו היתה היהדות הדתית בארץ מאוחדת אפשר היה לה לחולל נפלאות. חבל רק שלא קמה עדיין בישראל אישיות דתית פעילה ומנהיג רוחני בעל שעור-קומה משכמו ומעלה גבוה מכל העם כדוגמת ר׳ לוי יצחק מברדיצב או הרב קוק זצ״ל, שידע להתרומם ולרומם את כל העם ולנחותם בדרך הנכונה ובדרכי נועם, כי לא בשיטותיה של „נטורי קרתא״ אפשר להשפיע. לא בחיל ולא בכח הכפיה ישיבו לב אבות על בנים ולב בנים אל אבותם אלא בדרכי נועם ובנתיבות שלום.

ברגע שתקום האישיות המקווה וברגע שהחזות הדתית תתאחד, ויהודי אמריקה יתרמו בנדיבות לבם על מנת להקים רשת ישיבות בארץ, הצמאה לדעת ומחכמה לגואליה יווכח העולם ששיכבה אפיקורסות דקה בלבד כיסתה את פני יהודי ישראל (ואז יטוהרו הלבבות ויקרה הנס האחרון של גאולתנו השלמה.) וכי לב רוב מנין ובנין העם שלום עם אלקיו.

החזנות ושומעיה

מאת ישראל ארנשטיין

לפי דעת רוב עמנו החזנות יקרה לנו רק בתור עונג מוסיקלי. אין אנו מרגישים שבכוחה של המוסיקה, וביחוד החזנות בבתי הכנסת, להביא את האדם לידי התרוממות הנפש. אנו מבינים את כח התפלה לפי פירוש מילותיה, אבל הבנת המלים כשלעצמן אינה מספיקה לנו. אנחנו צריכים להתפלל ברגש ולהבין לא רק את תוכן התפילה לפי פירוש מלותיה, אלא גם את עומק רגש התפילה. ואין דרך יותר נכונה להביע את הרגש הזה, יותר מהחזנות שלנו. יש בחזנות כח להביא את האדם לידי הבנת רעיון התפילה אפילו מבלי להבין את המלים. ובאמת הרגש הוא יסוד התפילה. המלים ״כהן גדול״

הן מעוררות שמחה גדולה באמירת "הלל" בחגים, או עצב גדול באמירת "על חטא" בתפילת יום הכפורים. המלים באות לבטא איזה רעיון, בקשה או תודה להקב"ה, והחזנות באה להדגיש את הרעיון בלב האדם במדה כזו שיוכל להבין את תוכן התפילה וכוונותיה הבנה יתירה.

חזנים דתיים החפצים להיות שליחי צבור אמיתיים, וחפצים להביע בחזנות שלהם את עומק רעיון התפילה צריכים לדעת את פירוש המלות ולהכיר בחוקי ה"נוסח". החזן צריך גם להכיר את יצירותיהם של המלחינים, אמני היצירה בשדה החזנות, מלחינים שהעמיקו את הנגינה הדתית והכניסו בה גוון משלהם. אחרי לימוד כזה, שנמשך שנים על שנים, יש חזנים המגיעים לדרגת המלחין, ומחברים מנגינות משלהם, שמפרשות את התפילות לפי טעמי הדור. אבל לא כל החזנים הגדולים שלנו הגיעו לדרגת המלחין. הרבה מהם שרו את עבודת מלחינים אחרים והרבה מאלו תפסו מקום בין גדולי החזנים שלנו, כמו מרדכי הרשמאן ע"ה.

אבל לדאבוננו הגדול הרבה מהחזנים בזמננו אינם מתחנכים בדרך זו. אין לחזנים בזמננו היחס לדת שהיה להם לפני עשרים שנה. אין להם הידיעה בחזנות ובמוסיקה כללית כדי שיהיו ראויים לעבודת החזן. אסור לחזן כזה לעלות לדוכן, להתפלל ולהתחנן בעד עמו.

חזנות זו שהיתה רווחת לפני עשרים שנה הולכת היום ונעלמת. הרבה מהחזנים שלנו לא למדו חזנות ולא פתוח הקול. אין להם ידיעה בפירוש המלים בתפילותינו. בתפילות ששרים אינם מדגישים את רעיון התפילה. החזנים האלו מתיחסים לחזנות כאל משרה, כאל מקור פרנסה ולא כאל עבודה לקב"ה, ואינם רואים את עצמם כשליחי ציבור של עם ישראל. חזנים אלה אינם מרגישים שיש להם כשרון מיוחד, שניתן להם מה' כדי להביע את הבקשה או התודה לבורא בתוך לב כל אדם ואדם. החזנים האלה זלזלו בערך החזנות והפכו את החזנות מיופי שבתפילה, מעונג רוחני שאין משלו, לאיזה מין מוסיקה זרה שאין לה לא ערך ולא יופי. החזנים האלה לא רק שהפחיתו במעלת החזנות, אלא גם הורידו את ערך החזן בעיני הציבור הדתי. ולפיכך החזן והחזנות הולכים ויורדים בעיני העם מיום ליום.

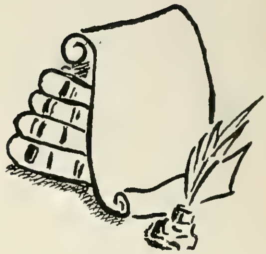
כאן מתעוררת השאלה, מה אנחנו בתור יהודים דתיים, מורים ורבנים, יכולים לעשות כדי להיטיב את מצב החזנות. אין ברירה, אנחנו צריכים ללכת לבתי־הכנסיות ולשמוע לחזן, אפילו אם הוא אינו יודע את פירוש המלים, או את רעיון התפילה. מצב זה אי אפשר לתקן כעת, אבל העיקר הוא לעתיד. אנחנו צריכים לבדוק את ידיעותינו כדי לדעת אם באמת אנו מבינים את רעיון התפילות, את עומק רגש התפילה. ואם לאו אז עלינו ללמוד אותן.

הלימוד והעבודה חלים בעיקר, כמובן, על החזן הצעיר בעצמו. הציבור נוטה אחרי דעות מנהיגיו ומלמדיו. כשמלמדיו נאמנים לעצמם ולעבודתם אז מתחנך הציבור בידיעות והשקפות נכונות, וכך גם להיפך. החזנים בבתי הכנסיות שלנו הם מלמדי הציבור. אם הם יתחנכו באופן נאמן לעצמם ולעבודתם, וילמדו פירוש המלים בתפילות, חוקי התווים, חוקי ה"נוסח", יחד עם פתוח הקול, וישתמשו בחזנות הראויה לבית הכנסת ונוגעת ללב כל אחד ואחד, אז אין ספק שבעתיד הקרוב החזנות תמצא את מקומה בתפילותינו בתור אמצעי להביע את רגש הלב לבורא עולם, באותה המדה של משמעות המלים.

מדת הכעס

מאת דב פיקלני

מוקדש לזכר אמי — הרבנית
חיה ליבע בת ר' בנימין אלי', ע"ה.

בפרשת מטות מסופר על אודות המלחמה בין בני ישראל ובין המדינים. המדינים הביאו חטא ומגפה על מחנה ישראל. על כן ציווה השם להלחם בהם. כאשר שב העם משדה הקרב ושללם בידם, עמדו מחוץ למחנה וחיכו עד שיאמר להם משה איך לטהר את השלל מטומאות עובדי־כוכבים. כשיצא משה, כעס על הדבר שראה. הוא ציווה על טיהור השלל, אבל תיכף לאחר מצות משה כתובים דברי אלעזר הכהן. והנה, גם הוא מצווה על טיהור השלל אלא ביתר פרטים. השאלה העולה על לבנו היא: איך זה שאלעזר מביא פרטים של החק שלא ציווה משה? האם אפשר שהמחוקק הגדול לא ידע חוק זה? בשאלה זו טיפלו גם חכמינו ז"ל, ודעתם היתה שאמנם ידע משה מקודם את החוק, אבל בשעה שהוא כעס על אנשי הצבא, אותו החוק נשכח מלבו. חז"ל מביאים עוד כמה דוגמות מחיי משה רבינו אשר בהם רואים, כי בשעת כעסו נעלמה ממנו חכמתו ולא התנהג כאדם גדול ומנהיג עם! הדוגמה היותר ברורה היא המעשה בפרשת הקודמת. כאשר העם התלונן על חוסר מים, צווה משה לדבר אל הסלע ולהוציא ממימיו. כעסו הרב על בני ישראל גרם לו שיטעה ויכה את הסלע.

החכמים למדו אמת עמוקה על החיים מתוך שני המקרים האלה. האמת הזאת היא שבשעת כעסו, אין אדם מתנהג לפי טבעו האמיתי. לפי דבריהם: „אם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו; אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו". התוצאה הישרה של כעסו של משה היתה, כי מיד הוא שכח את דברי השם; אצל מלחמת מדין — דין השלל נעלם ממנו, ובמי מריבה — מצות השם לדבר אל הסלע נשכחה ממנו.

את התוצאות הרעות שראו חז"ל בכעסו של משה אפשר לנו היום לראות בחיינו אנו ובחיי חברינו. כי אם גדולים כמשה סובלים מפני התרגזותם נוכל ללמד קל וחומר על קטנים כעצמנו: אם נביא שעמד בראש הנביאים, עזבתו חכמתו ושכלו בשעת חמתו, אנחנו, בני אדם פשוטים וקטנים, לא כל שכן שנעשה דברים בלי טעם וכלי שכל. נסתכל באדם שכועס על חברו. הוא מדבר אליו בלשון גסה, לועג לו, ולפעמים אפילו הוא מקלל אותו ואת משפחתו. כאשר חמתו שוככת, הוא מתחרט בלבו, ומתמלא בושה על מה שאמר. לא היתה כוונתו להלבין את פני חברו; ומה שאמר ברוגז אינו באמת שהוא חושב עליו. אפשר לומר ש„עשה ולא ידע מה הוא עשה; דבר ולא ידע מה הוא דבר". החרטה אומרת לו לשוב לחברו ולפייס אותו, אבל רגש הבושה מונעת אותו מלראות את פני חברו.

לא די שהכעסן מרחיק ומאבד את חביריו, אלא אפילו בקרובים אליו ביותר, בבני משפחתו, נראות התוצאות הרעות של טבעו. אחר זמן מה, אין כעסו עושה רושם עליהם יותר. אין שמים לב לצעקותיו. ואם הכעסן עומד בראש אנשים, יהיה במהרה בזוי בעיני הבריות. דוגמה טובה לזאת הוא יחסם של תלמידים למורה שתמיד מתפרץ בכעס. בראשונה, הם פוחדים מכעסו; אחר זמן,

אין מקשיבים לקולו; ובסוף, אין מעריצים אותו כהוגן מפני שאין הוא יודע למשול ברוחו.

עד כאן דברנו על הרע שכעס מביא על הכועס. דבר שחשוב באותו המידה הוא התגובה של הנכעסים. אדם שרואה ושומע את חברו שופך עליו את כל חמתו, פעמים רבות יאמר בלבו: אהה! עכשו יודע אני מה מחשבות חברי עלי! עכשיו רואה אני את יחסו האמיתי אלי! אולם, מכיוון שבשעת כעס, אדם עושה ואינו יודע מה הוא עושה, מדבר ואינו יודע מה הוא מדבר, אסור לנו לומר שאז הוא מראה לנו את טבעו האמיתי. חבר טוב שמתפרץ בקללה מתוך רוגז, אין טבעו וכוונתו לקלל. אלא, בשעת כעסו, הוא נשתנה מבן־דעת כמעט לשוטה — לאיש בלי דעת. הרגש האמיתי שלו היא החרטה אחרי המעשה. את רגש הכעס באדם אפשר לנו להשוות לכאב פצע. שניהם אינם הרגלים טבעיים של האדם. יכמו שאין אנו אומרים שהרגל הפצועה רעה ממקורה, כן שגיאה ושקר הוא לומר שדבריו של איש בכעסו מראים את טבעו המקורי והאמיתי.

מכל זה נוכל ללמוד שני דברים חשובים. בראשונה: להשתדל תמיד לא לבוא לידי כעס, כי אז יוצאים מרשות דעתנו ויכולים אנו לעשות ולומר דברים שנתחרט ונתבייש בהם אחר כך. שנית: מה שלא פחות חשוב, אל נדון את חברינו על פי דבריהם בשעת חימה. אפילו אם אנחנו מכירים את חברנו באדם כשר, חכם ופקח, נתאמץ לשכוח את דבריו המכאיבים, ונזכור את מאמר חכמינו שאדם בכעסו, אפילו אם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו; אפילו אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו.

י ח י ה ה ת י מ נ י

מאת קלמנט מזרחי

מערכה ראשונה

מחזה א׳: ברחוב

סעדיה: יחיה! יחיה! יחיה! ידידי יחיה, מה שלומך? מתי באת מתימן?

יחיה: זה כבר חודש מאז באתי אל ארצנו הקדושה, אבל שבר על שברי, בנים ברוך ה׳ יש וגם אשה, אבל אוכל אין.

סעדיה: מדוע אינך הולך ללשכת־העבודה? וודאי ששם יתנו לך עבודה ואז תוכל לפרנס את בניך, אשתך ועצמך, ואולי גם אותי.

יחיה: „לשכת־עבודה" אתה אומר? ללשכת־העבודה? אבקשך חברי הטוב, סעדיה — אל תזכיר לי שם זה. ימח שמם וזכרם, כן ימח שמם אלף פעמים. אני עומד שם בתור מן הבוקר ועד הערב ותמיד הם אומרים לי, „חזור מחר; לשוב מהר; חזור מחר, ושוב מחר".

סעדיה: הרוצה אתה לשמוע לעצתי? אני, ידידך הוותיק, יועץ לך לנסוע לאמריקה. באמריקה לא חסר שום דבר. הרחובות שם מלאים כסף, כל מה שאתה צריך לעשות הוא לקחת אתך שק ולמלא אותו כסף. הולכים ימרימים, הולכים ומרימים.

יחיה: הבאמת? אתה בטוח שהולכים ומרימים?

סעדיה: יאן לי זמן לבטל, ובכן שמע ידידי: לך אל משמר הפספורטים ותסדר את העניינים שלך. להתראות.

מחזה ב׳: במשרד הפספורטים.

יחיה: (מדבר לעצמו) הולכים אצל משרד בובורטים. זה אומר לי ימינה וזה אומר לי שמאלה. ימינה־שמאלה — שמאלה־ימינה, ובעזרת ה׳ יתברך אני הגעתי למחוז חפצי.

הפקיד: נו, מה חפצך אדוני?

יחיה: אמרו לי שפה נותנים בזבורטים.

הפקיד: מה שמך?

יחיה: מדוע ימח שמי? ימח שמך וזכרך אתה! וכי לא יהודי בן ברית אנכי?

הפקיד: כוונתי מה השם שלך? זאת אומרת: איך קוראים אותך?

יחיה: שמי יחיה, שם אשתי חנה, ושם סבי . . .

הפקיד: מספיק! ומה גילך?

יחיה: מה אתה שואל אותי שאלות טפשיות כאלה? אני יהודי כשר ולא מתגלח.

הפקיד: אני לא רוצה לדעת אם אתה מתגלח או לא, כל מה שאני חפץ לדעת הוא הגיל שלך, זאת אומרת: בן כמה אתה?

יחיה: אה! בן ג׳מה אני? אני בן ג׳מה? אני לא בטוח יכול להיות שאני בין 40 ו־60 או 90 — כן ירבה ה׳ את שנות חיי עד מאה ועשרים שנים.

הפקיד: מה אתה עושה?

יחיה: עומד ומדבר.

הפקיד: כוונתי מה היא העבודה שלך?

יחיה: אני איש הגון ואנשים הגונים לא עובדים.

הפקיד: לך והבא לי שני פוטוגרפים בעד הוויזה.

יחיה: מה זה פוטוגרפים, אדוני?

הפקיד: שצורתך תהיה על הנייר.

יחיה: שצורתי תהיה על הנייר? איך זה אפשרי? הנייר בידי, ואני אהיה בתיכו?

הפקיד: אין לי זמן להסביר לך. לך אצל הצלם והוא יסדר אותך.

מערכה שניה

מחזה ג׳: בבית־המשפט.

השופט: שם הנאשם יחיה — מקום מגוריו . . .

יחיה: ברחוב התימנים.

עורך־דין: בלי רשות הדבור אסור לך להגיד אפילו מלה אחת

יחיה: אני או האדון הזה? (מצביע על השופט)

השופט: לנאשם אחד עשר בנים.

יחיה: ובעזרת ה׳ יתברך עוד אחד בדרך — אני אקיים מחדש שנים עשר השבטים.

השופט: יחיה! אתה תיענש קשה בעד חילול כבוד בית־המשפט.

עורך־דין: סלח לו אדון השופט, זוהי בפעם הראשונה שהנאשם בבית־המשפט.

השופט: יחיה זה אשם בשבירת הכסא על ראש הצלם.

השופט: (אל יחיה): המודה אתה באשמה זו?

יחיה: מודה אני לפניך מלך חי וקיים.

השופט: אם כן, הנך מודה באשמה ועכשיו האם יש לך משהו לאמר להגנת עצמך?

יחיה: יש ויש מא׳ ועד ת׳.

השופט: ובכן, המשך!

יחיה: אני הלכתי אל האדם הזה (מצביע אל הצלם הפצוע) בכדי שיעשה לי שני פוטוגרפים. והנה הכניסני בתוך חדר גדול וריק ואמר לי לשבת על הכסא. הוא סיבב את ראשי ימינה, שמאלה, יותר למעלה, יותר למטה — עד שלבסוף העמיד את ראשי ואמר לי לא לזוז. והנה כתאום כיוון מכונת־יריה בדיוק אל ראשי, ועוד ראיתי איך שהוא שם בפנים את הכדור ויאמר לי: „צחק!" אני אצחק לפני המוות? לקחתי מיד את הכסא ושברתיו על ראשו.

השופט: ושברת את הכסא על ראשו?

יחיה: כן, אדוני השופט. „הבא להרגך השכם להרגו".

השופט: אני דן אותך לששה חדשים בבית־סוהר עם עבודה קשה.

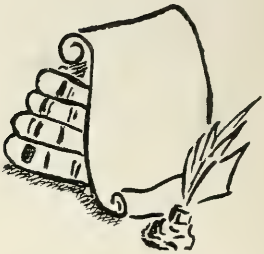
יחיה: לא, אדוני השופט, אני לא אעבוד בשבילך או בשביל אף אחד, כי הזמן של מכירת עבדים ושפחות כבר עבר ברוך ה׳. אנחנו כבר נהיינו מודרנים ולכן אל תבלבל לי את הראש.

השופט: יחיה, אתה טפש, גבזה, חצוף! . . .
(יחיה נמלט מבין ההמון)

כלם: תפסוהו, תפסוהו, תפסוהו! . . .

(המסך נופל)

על „ספר המחזות" לה. סקלר

מאת א. מרתאן

עד כמה שהדבר מתמיה הרי עובדה היא שספרותנו דלה מאוד בשטח היצירה הדרמתית לעומת שטחים אחרים. איך אפשר הדבר, שעם כזה המצויין בטמפרמנט לוהט ובתסיסה שוצפת ושהוא בעצמו משחק דרמטיות גורלית־היסטורית, דוקא אצלו קופח באופן מוזר כזה מקצוע זה בספרות? שמא צודקים אויבינו, שעם ישראל הוא נטול חוש ליופי וחסר נהיה לנשגב המתבטאים בגילוף דמויות בפסילים דוממים על עצמת מבעם הפלאסטי, או בגילום דיוקנאות־אופי בדרמה חיה רבת־תנועה בחינת תפארת שבגבורה?

על כן שבעתיים יבורך כל בעל כשרון המדובב ביד־אמונה מיתר משותק זה בכינור ספרותנו והיודע למלט את צליליו לכל מלוא ניגונם וקולם. בזה הוא מעשיר ומגוון את התזמורת הספרותית שלנו, ולעושר כזה זקוקה ספרותנו כיום. ולמשנה הכרה וברכה ראו הדרמטורג והאמן ה. סקלר שנתן לנו את „ספר המחזות",* הכולל תשעה מחזות. בספר הזה הוסיף המחבר צלע לגוף ספרותנו הפגום מבחינה זו.

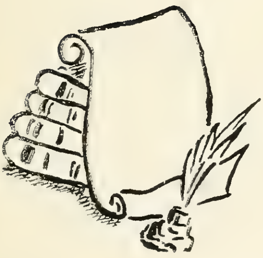
הספר כולל, כאמור, תשעה מחזות. יש מהם שנכתבו עברית לכתחילה, ויש שנכתבו אידית או אנגלית ואחר־כך תורגמו לעברית על ידי המחבר עצמו.

בהקדמה אומר המחבר: „השתערות עם ישראל על עולם הבעלים והעשתורת כי לכבוש לו ולאלוקיו דרך מן המדבר לתבל ומלואה; עמידה כנגד זרמי האליליות והנצרות המתנשאים עליו להטביעו; מוראה של גלות, סכנותיה ויסוריה ופורקנות על ידי נסים; הבאי וחוסר טעם שבחיי גלות לאלה שנפשם מעורה בעבר האומה על שלל צבעיו הקורנים מן המכורה העתיקה; מבצר המסתורין המשמש מפלט מעולם החיצונים, בני הגלות וניוונה, ומעלה את החיים לאוירה שלא מעולם זה; עקלקלות הרעיון המשיחי ונפתוליו בטרם הגיחו לדרך הישרה; גאולת עם ישראל בתור בת־לווי לגאולתו של העולם כולו; אלה הם המוטיבים הראשיים בתשעת המחזות המכונסים בספר זה וכולם הם, באמת, רק שנויי נוסח של מוטיב יסודי אחד שלא יכולתי להמלט ממנו בכל ימי חיי הספרותיים". ואמנם כנורו של סקלר מתוח לקולות הדורות, גזעו שלוח אל המעמקים האפלים וברוכי־הלשד של המסתורין והפלא שבהיסטוריה היהודית. המכמנים העמוקים האלה ידועים לו היטב היטב והוא מוצא בהם שלל רב, והוא גם אוהב לטפל בהם, לדלותם מנשיה. החומר הזה שסקלר נוהה אליו הוא כל כך היולי ורופס שרק בכשרון רב יכולים להשתלט עליו ולכבשו בגבישים מוצקים וזכים. איזהו אמן — הכובש את יצרו, ואמן כזה גבור יקרא לו. ואמנם בסקלר אתה מרגיש היטב את האמן כי, כאמור, סכנה גדולה אורבת לכל מחבר ההולך למלא את דלייו מבארות־קדומים. סקלר לש את החומר ורוצע אותו למסגרת ממשית וגבישה. ראו אתה מרגיש את ההבדל בין מתתיהו שוהם, שגם הוא כושף מן ההדר התנכי העתיק, וסקלר. הראשון יצק את העופרת הרותחת שלו הוא לדפוסים עתיקים. דרך התנ"ך שאג את סערת רוחו הוא, הוא היה משועבד למזגו ודרך התנ"ך ניגן את עצמו. ולמרות שגילה עתרת־ניב אדיר ועזוז בטוי — ודוקא משום הדגשת סאה זו — הרי התנקש לא מעט בנשמת יצירתו מבחינה

* ה. סקלר „ספר המחזות" הוצאת „עוגן" ניו־יורק ת. ש. ד.

אמנותית טהורה. בעוד שסקלר, למרות זה שהוא משקע את ידיו עד לקבורת ומבוסס בעיסה תוססת זו, לא הוריד לרגע את משקפי האמן החמורים והקפדנים. הוא הצליח לנגן, לדגדג את הנימה הרגישה ביותר, להבליט כל הטעון בליטה. בקראך בשוהם מיד אתה מרגיש כאילו רוגמים אותך מכל צד בחלוקי אבנים חדים וצורבים. המשורר עצמו מהומם מיינו שלו ואתה משתכר עמו מצבעיו הלוהטים, התאוניים עד להתעלפות. מאידך גיסא, סקלר קרנס את החומר משמעו וחטבו בשלימות על כל זיזיו. הוא לא נכוה מגחלתו שלו ונשאר עד הסוף בשלות אמן צלול — עין ונבון — יד.

סקלר נוטל מן המסורת והפולקלור היהודי מלוא חפנים, וזוהי אולי הסיבה להומור המנצנץ בחיוב פקחי מבין השטין, לרעננות המשנתית הנודפת מסגנונו ולטל־לשון האגדה הרועד בהרצאתו. את סגנונו, שהוא תנכי בעיקרו, השקה מרוח המשנה והאגדה ומריחן הרך והבשים. רכות זו היא ברוחו של סקלר והיא מרככת לא רק את סגנונו, אלא גורמת שאנשים בעלי חלמיש—אופי וצפודי נזירות נוקשה יצרת עין מזדרחים באור אנושי פשוט ונדיב המקרב אותנו אליהם ונוטע בנו גם קצת הבנה אליהם. כן אומר לאשתו יוסי בן יוקרת — התנא אשר „אמיץ הוא, קפדן הוא, ודבריו בנהם־נשמעים", ואשר שכל בקפדנותו הקיצונית את בנו —: „סלחי לי ילתא; אולי צדקת ממני; אין אם נתפסת על צערה". גם בשעה שעמד לקטול את בתו על מזבח המוסר והתורה שלו, שפעת רחמי אב לופפת ומציפה את גישתו למעשה רצח זה. אותו אור — ענות מכפר שופך סקלר גם על דמותו הפושעת של פטמילך במחזה „אורות מאופל". פטמילך, צורר ישראל מובהק, שהתאמר להיות המן השני ואף התפאר ביחס מכובד זה — מתוודה לפני הנערה היהודית שהתרפס לרגליה לחוננו את אהבתה: „חביבה, אני העבד ואת השלטת — — — מה היה לווינצנץ פטמילך? הוא הלך לבקש גבורה, כבוד והערצה ומצא — אהבה המכלה מנפש ועד בשר. — — — לצחוק ולשמצה אני בעיני עצמי! — — — כן, עתה הוסר המסוה. כל ימי יגעתי לצור צורת מסוה זה — — — כדי להשיג את מאויי — — — אי־אפשי להיות ללעג ולקלס בעיניך! די! ווינצנץ פטמילך ירד ממרומיו, יהי גורלו לשבט או לחסד — עליו לחיות מבלי מסוה — עליו להיות פטמילך כמו שהוא!"

אולם דא עקא שרכות זו היא ג"כ בעוכריו. היא מקלישה את סגנונו ומדהה את ציוריו. אם ניצל מן הצפיפות והדחס שבמליצה התנכית הרי על מקומות לא מעטים נחה מין רשלנות, רפיון לשוני, המפשיר את גושי תיאוריו ומפרק את יתרי ההרצאה שלא הודקו כל הצורך. לפעמים גם בשעות הצורך אינו חושף את זרועו כהלכה ואינו מתיז מפיו רשפים. והרי גם פתוס הוא כשר אם רק הוא בזמנו ומקומו ואינו גדוש עד להאפיל על עצם הדברים. לעתים קרובות מאוד מרגישים בחוסר איזה „כח־גברא" בחוסר שרירים. דומה סקלר אינו מרבה להתיגע, והוא עוטף תמיד את ידיו העדינות בכפפות־משי. יש לו חולשה לבגדי־שבת. אמנם הוא דואה ומטיס אותנו יחד אתו למרומי־דורות ולמרחקי ארצות הפזורות על מרחבי ים ההיסטוריה היהודית והעטופות ערפלי מסתורין, אולם נדמה שתוך כדי טיסה כנפיו מתרפות. ביחוד בולט הדבר במחזות שאין להם רקע תנכי. המחזות התנכיים הרי הלשון ממילא נצבעת ומתרווה מרוח התנ"ך. כמובן הפגם הוא בזה שדוקא הוא מתכוון שדבריו יהיו די־חזקים מלאי־דם ואון ומכילים חומר מפוצץ, שכן טבע הנושאים שבהם הוא מטפל מחייב, אלא שהדברים יוצאים אחרים, לפעמים עד כדי חוסר יכולת וישע לשוניים כך, למשל יצא פגום המחזה: „משיח — נוסח אמריקא". (השם עצמו אינו מתאים ומפחית את ערך הנסיון של מרדכי עמנואל נח) באמת זוהי עלילה נשגבה אפופה תפארת משיחית של אדם מצאצאי האנוסים בספרד, שהגה את החזון להקים ממלכה יהודית בשם „אררט" בעולם החדש. אצילות והוד עוטרים את האישיות הזאת וכמה עוז ועוצמה יש בטרגדיה זו, בכשלון שניפץ את

חלומו המפואר! המחזה יצא מתוך המכבש של סקלר כל כך חלש ורפה, כמו כן לא השכיל למסור את רוח התקופה ההיא. את הסביבה שכורת ההירות שבתוכה ופעל האיש הגא והאציל הזה! מגוחך ביותר הוא סוף המחזה. נח המשלים והנכנע חוגג את נישואיו ונהנה מן האושר הפרטי שבהתונתו והוא פונה לר׳ פוציטו — מתנגדו המושבע בתכנית ׳ארדט׳ — „מאושר אני, רבי כי נצחתני! אבל זכור! גם בנצחונך מסתתר הגרעין של תכניתי. אסתר ואני — גם אני בונים בית עברי כך בדיוק ׳בית עברי׳ זוהי המכיתה שנותרה מבנין הפאר שנתפוצץ ואשר נח מתנחם ב (תמיהני אם נח לא היה נבחר נשיא כבוד של ההסתדרות העברית) ולהלן אומר נח: „עם אסתר בתור שר הפנים לא יקשה הדבר כל כך. (בחבה) האם לא צדקתי, אסתר חביבה? (לוקחה בזרועותיו ונושקה)".

המסך

כלומר נח מרוצה מחורבן חלומו, הוא ואסתר החביבה יבנו בית עברי והכל על מקומו יבוא בשלום.

לדעתי היה המחזה צריך להסתיים במין שאגה מזעזעת של חיה פצועה, אך סקלר מצא סיום הוליבודי נעים, מפיג מתיחות ומשמח.

לפעמים מתקבל הרושם כי חסרה לסקלר גדלות של פייטן. לעתים הוא מגלה גם בינוניות. אפילו בתוכן אינו הושף עמוקות ואינו יוצק כוונות מקוריות. והברקות מפתיעות. הוא שטוח ביותר, מישורי. הדברים שהוא שם בפי גבוריו — ידועים, ודומני שמכל ספר המחזות אין להוציא מונולוג זוהר במקוריותו ומשכנע ביחודו. כמובן שהרבה פגמה ההרקה מלשון ללשון.

סקלר המספר ממשיך את הקו המיוחד שלו גם על סיפוריו. הוא תועה ביערות העבר של האומה והוא מוצא שם קרקע עשירה לעבודתו הסיפורית. דומה שלפי מזגו סקלר הוא יותר מספר מאשר דרמטורג. הבהירות, השלוה והבינה מתאימים יותר למלאכת הסיפור. קצר המצע כאן לדון גם על עבודתו הסיפורית הקובעת ברכה לעצמה ועליה יש לעמוד במיוחד.

במשפחת העץ

בְּמִשְׁפַּחַת הָעֵץ   מְזִמָּה חוֹרֵשׁ,
צַמֶּרֶת וְשֹׁרֶשׁ   מִתְחַלֵּק לְגֶזַע
יִתְקַשְּׁרוּ בְּגֶזַע,   אָח יִשְׁפֹּךְ דָּם,
אַךְ אָדָם בְּאָדָם   לְלֵב אִישׁ יְשַׁלַּח הֵץ.

צבי שדה־חן

המדע ודתנו

מאת משה אנטלמן

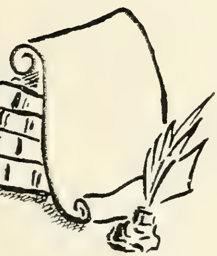
אצל הרמב״ם ז״ל אנו מוצאים את הדברים האלה: „האל הנכבד והנורא הזה מצווה לאהבו וליראה אותו שנאמר, ואהבת את ה׳ אלוקיך. ונאמר, את ה׳ אלוקיך תירא״ (ספר המדע, יסודי התורה, פ״ב, הל׳ א).

וגם כתוב אחרי זה (שם הל׳ ב): „והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ארך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול״. לפי דעתי מובנים דברי הרמב״ם ואין צורך להוסיף עליהם. אבל כמה פעמים עמדו בתוכנו הדיוטים (ואפילו בימינו), שלא ראו אור האמת של מחשבה טהורה וצרופה. למרות ההתנגדות לאנשי בינה הגדולים בישראל כמו ר׳ סעדיה גאון והרמב״ם, דתנו היא עד היום סמל של אהבת ה׳ ויראת ה׳. היהדות מבקשת לדעת ולהכיר אותו על־ידי מחקרים מדעיים. ואלה שאינם מרגישים ברעיון זה עושים טעות גדולה. להם שייך מאמר חז״ל: „לפום חורפא שבשתא — לפי חריפתו של אדם כך גודל טעותו.

לפי זה ברור הדבר שאין דתנו שוללת את המדע. אולם בימינו נשקפת סכנה מצד המדע לא רק לדתנו אלא לכל אמונה רוחנית על־ידי הטועים בשם המדע במצדדיו. ואני רוצה להראות שבעצמת אנשי המדע האמתיים יראי שמים הם. ואלה מטיפים דברים בשם המדע נגד הקב״ה עושים את זה משום טפשות וקטנות מוח, ובאמת הם חותכים תחת יסודות המדע עצמו. וכדי להוכיח את אמיתת ההנחה הזאת, נצטרך לעיין בשרשי המדע ולבדוק ולבחון את יסודותיו.

תורת המדע כוללת מדעי הטבע ונכללים בהם פיזיקה, כמיה, וביאלוגיה, המתבוססות על חקירות ונסיונות. ויש מאידך חכמת החשבון בנוי על השכל, ויש אומרים שלאותו סוג שייכת הפילוסופיה. מכאן ואילך נשתמש במלה „מדע״ לסמן את „מדעי הטבע״.

מאיזה זרע נולד המדע? הוא נולד מכח המתנה שנתן הקב״ה לבני אדם — רוח העיון. התפתחותו באה על ידי טבע האדם להקל על עצמו ולהיטיב את מצבו בעולמנו.

בראשית, כשברא אלוקים את האדם וגרשוהו מגן־עדן לעולמנו השתומם אדם הראשון לראות בפעם הראשונה את שקיעת החמה. והנה הוא מביט בשמים ורואה כולו חושך ובתוך החושך לבנה וכוכבים. תאר בדמיונך מה היית אתה עושה במקום אדם הראשון! אתה רואה חושך, מפחד ושואל את עצמך: האם אראה עוד פעם אור או שהחושך ימשול לעולם? ואחר שעמד אדם הראשון שעות וחשב על הדברים האלה, הנה עלתה השמש בשמים ושמח שמחה גדולה לראות את השמש הזורחת. אבל כשחזר הלילה כחד שוב, וחוזר הלילה, עד שהרגיש אדם הראשון מתוך נסיון, שאין מה לפחד כשנופל חושך על פני הארץ, כי כך סדר השמים.

תופסות כאלה, נפלאות הקב״ה, עשו רושם גדול על האדם, שרצה לדעת סיבה לכל מקרה, וזוהי התחלת המדע. אחרי זמן קצר חפר אדם מערות באדמה לגור בהן. אבל כשירד הגשם חדר לתוך מערתו. הוא חשב על הענין ומצא שאם יבנה

את מקום דירתו למעלה מן האדמה, לא יחדור הגשם לתוך המערה, כי דרך הגשם לרדת ולא לעלות. והוא למד את הדבר מתוך הנסיון. הוא השתמש במה שלמד, לבנות מערות על האדמה.

וכך נבנה המדע מדור לדור. אנשים אספו עובדות מן הנסיון והשתמשו בהן לטובתם (ולפעמים להלחם בין עצמם). בסוף ימי — הביניים עלה האדם למדרגה, שיכול היה ליצור אופנים לבחון כוחות העולה על ידי נסויים שעל ידיהם נמצא תשובות לבעיות טבעיות. וכוח הנסיון הוא, כשחוזרים עליו כמה פעמים הוא מחייב אותה המסקנה. היום יכולים בני אדם לחקור בסודות העולם ויבואו לידי מסקנות שעליהן מבססים את המדע.

עלית המדע בנויה על שני יסודות: א) ריבוי עובדות על ידי נסיונות או הרושים בטבע ב) השימוש במחשבה חדשה על עובדות מכבר.

אע"פ שחכמי המדע עשו נפלאות ביצירת מכונות וסממני רפואה, בבנין הנדסה חדשה ועצובה וכו'. ונעשה המדע לעבד, אין שום סיבה בעולם לעבוד ולהשתחוות לו. כי בכל השגיו משתקף האדם על כל שפלותו וחסרונותיו.

טעות גדולה היא לשכות את ה' ללכת אחרי המדע ולשים אותו לאליל. ועכשיו אפרש פסוקים ידועים בתורה בקשר לענין זה. כתוב בתורה "לא תעשו לכם אלילים ומצבה לא תקימו לכם" (ויקרא כו: א) אנחנו רואים בפסוק השמות. "אליל" "פסל" "ומצבה". חושב אני שידוע לכל אחד מה הם אלה, אבל בסוף הפסוק כתוב "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני ה' אלוקיכם". מהו פירוש הבטוי "אבן משכית"? זוהי אבנית שנעשה על די כשרונות האדם וזהו המדע פיתח על־ידי כשרונותיו שהעניק מהקב"ה. ועושים טעות גדולה כשמשתחווים לו. ולפני זה מה כתוב? "לא תעשה לך פסל" (שמות כ: ד) ועוד: "ואלה מסכה לא תעשו לכם" ויקרא יט: ד); "ולא תקים לך מצבה (דברים טז: כב). פירוש הדבר, שכל מי שמבטל הלכה מן התורה בשם המדע כאילו בונה לו פסילים ומשתחוה להם ועומד עבודה זרה, והוא כופר בעיקר. ומה שהזכרתי מקודם מדברי הרמב"ם ז"ל ניתן לפרש בדרך זו, ש"בשעה שיתבונן האדם" במעשי הקב"ה, אז ידע שהוא רק חידק בעולם הגדול. ואם יבוא ויחקור במעשי הקב"ה וימצא הכמתו בכל פינה בעולם, ואחרי ידמה בנפשו: הנה אני הכם ויודע את כל סודות העולם, מדוע עלי להאמין בדת? זוהי רעות רוח, כי כל הכמת העולם יסודה בה.

אמנם באמת קשה להוכיח את מציאותו של העולה הראשונה, הקב"ה. אבל מכל מקום יש יסודות שצריכים לקבל, אפילו במדע, בלי הוכחות. למשל, אחת ואחת־שתים, אי תורת האטום. ומי ראה או יכול לראות אטום? לכן מבוסס המדע על דעות שאין אנחנו יודעים איך להוכיח אותם. ואנחנו רואים את הקשר הגדול בין שני ההרים שהרבה חושבים שהם רחוקים זה מזה כאור מחושך. כי כמו בדת, צריכים אמונה במדע. לבסוף אביא עוד משל ליתרונה של הדת על המדע.

מכל הנסיונות שנעשו בכל מעבדות העולם אנחנו יכולים לבחון את עובדותיהם רק על־ידי חמשת החושים שלנו. תארו לעצמכם מדעי שגר בתוך בני אדם שהם קצרי ראיה. הוא יכתוב בספר מדע, שאי־אפשר לראות עץ אם מתרחקים ד' אמות ממנו. וזוהי אמת אצל אנשים קצרי־ריאה. ואותו משל יפה גם אם יהיה עולם מלא אנשים אלמים או חרשים. הקב"ה נתן לנו את חושינו, והוא יודע את חסרונותם, ואין לנו האפשרות למדוד אותם. אולי אין אנחנו יודעים כלום. אבל מוח נתן לנו ומהשבה ונפש. אם נשתמש מאלה נעלה למדרגה גדולה ונשתדל להבין אותו ודרכיו.

„כה אמר ה׳: — אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני ה׳ עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה׳.״ (ירמיה ט: כב־כג).

המוסד אוצר התורה

מאת אשר ח. אביטאן

זהו שם של מוסד תורני־עברי בקזבלנקה (מרוקו). שמטרתו היא לגדל דור של יודע תורה ויראה, ולהציל את ילדי ישראל אשר במרוקו מטמיעה רוחנית ומעם־הארצות.

הישוב היהודי במרוקו, הוא עתיק מאוד. יש משערים שהתחיל להתקיים מתקופת שלמה המלך. (עיין ב„נר המערב״ להר״מ טולידאנו). הישיב פרח והתרבה אחרי גרוש ספרד. כיום הוא מונה קרוב למאתים וחמשים אלף נפש. כידוע הישוב הזה העמיד בכל התקופות גדולי תורה וחכמה, והתורה היתה בו תמיד לנחלת הכלל(אין כוונת המאמר הנוכחי להתעכב על השתלשלות התפתחותו החומרית והרוחנית של ישוב זה. המתעניין יעיין בספרו הנ״ל של הרב טולידאנו; כאן תסוב מלתי רק על המוסד החדש: „אוצר התורה״ שהופיע במרוקו לפני שנים אחדות.(

המוסד „אוצר התורה״ נוסד באוגוסט בשנת 1947. תכנית לימודו דומה כהות או יותר למוסדות האמריקאים־התורניים, היינו שכולל גם לימוד תורה וגם לימודים כלליים.

לפני אוצר התורה התקיימו במרוקו בזמן האחרון שני מיני מוסדות אשר כל אחד הוא רוק מחברו כרחוק מזרח ממערב; מוסדות תורנים שלימדו תורה ויראה ומוסדות חילוניים שלימדו רק צרפתית ולימודים כלליים ולא יותר (מלמדים על קצה המזלג גם קצת עברית).

התוצאות של שני קצוות אלה היו שכמעט כל אב שלח את בנו למוסדות החילוניים. בלב ולב עשה את זאת, כי תנאי הזמן גרמו לו ל„בכר״ את המוסדות החילוניים על הישיבות. וטענה בפיו: פרנסת בני מה תהיה עליה? ואמנם רק אחוז קטן שלח את בניו למוסדות התורה (בעקר מן המעמד העני).

מצב זה הביא לידי:

א) ירידת לימוד התורה במרוקו.

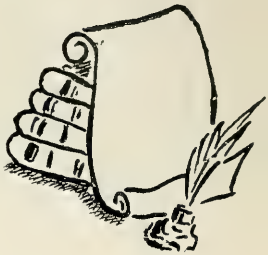
ב) התגברות עם־הארציות שלא היתה דוגמתה במרוקו קודם לכן. (חניכי המוסדות החילוניים הנ״ל הם עמי־הארץ גמורים, פרט ליוצאים מן הכלל שלומדים אצל מורה פרטי או מהוריהם).

ג) הנוער העולה הנ״ל, זה הנבוב מתורת ישראל ותרבותו, איננו עוד מתייחס בחיוב לדת אבותיו, וסימני ההתבוללות והטמיעה התחילו להיראות.

הרבנים עמדו משתאים ולא ידעו במה לקדם את פני הרעה, כי להקים מוסדות שילמדו גם תורה וגם לימודים כלליים לזה אין ידם משגת, מכיוון שדבר זה כרוך בהוצאות מרובות. והנה הופיע אוצר־התורה כמלאך מושיע והציל את המצב, וכל יהודי שש לשלוח את בנו למוסד קדוש ונעלה זה. כי ידע שבנו עתה יכל להפיק את התועלת הכפולה הנכספת.

היוזם והמיסד של ה„אוצר" הנהו האישיות אשר בפז לא תסולא, איש המסור כולו לקודשי האומה: מר **יצחק שלום** יצ"ו: הידוע בשער בת רבים, ביחוד בקרב היהדות החרדית בנדבנותו שעוברת כל גבול ובשאיפתו לחיזוק התורה והפצתה בכל אתר ואתר. כמעט אין ישיבה באמריקה ובא"י שאיננו תורם לה עין יפה.

זכורני אותו יום שהופיעו שליחיו של מר שלום, הרב קלמנוביץ והרב עבו על אדמת מרוקו, היה זה היום בהיר־אביבי, והקול יצא: שליחים מאמריקה באו הנה! לבנו הלם למשמע הבשורה ויצר הסקרנות שלנו התעורר לשאול למה זה ועל מה זה? והוסבר לנו שאיזו אישיות פלאית־אגדית מאמריקה, עשירה ונדיבת לב שלחה שליחיה להקים כאן על אדמת מרוקו ישיבות ממין הישיבות העתיקות שהתקיימו במרוקו בזמן תקופת הזהב הספרדית.

התחלה היתה צנועה, אבל כיום המתהלך בקזבלנקה להנאתו ברחוב רוי רזימון קולוניו, לא תשבע עינו מראות את ההוד וההדר החופף את בנין המוסד; בהכנסך פנימה ונגלה לפניך מין בנין מודרני מצוייד במכשירים חדישים, וקלטו אוזניך צללי התורה שבכתב ושבע"פ שעולים מפיהם של אלף ושלש מאות ילדי ישראל. ואם תזדמן שמה בשעות של אחה"צ אז תראה אותם בחורי הישיבה שבבקר ראית אותם מתנצחים בהלכה יושבים עתה ליד המכתבות ולומדים פרק בלשון הצרפתית ובלימודים כלליים; ואם יצר סקרנותך יתעורר לבקר את המוסד בשעת ארוחת הצהרים, אז תראינה עיניך איך ילדים שהיו מלפנים משוטטים בשווקים וברחובות יושבים עתה ונהנים מסעודה חמה ושמנה המוגשת להם יום יום ע"י המוסד בעזרת הדזשוינט; וכי יקרה ותוזמן בימים שלפני החגים לחלוקת בגדים לבני העניים שבמוסד ונוכחת לדעת שמוסד אוצר־התורה דואג גם למצבם החומרי של חניכיו.

רוח המוסד

בדרך כף רגלך על סף המוסד רגש נעים יאופף אותך, כי כאן מרחפת הרוח שאולי פעם רחפה לנגד עיני דמיונך בהיותך עוסק בדברי ימי ישראל באותה תקופת הזהב שצמחה לתפארה ע"ל אדמת ספרד וצפון אפריקה; רוח של אותה המזיגה של תורה ומדע, הרוח השואפת לקדש את החול, לזככו ולצרפו ולדלות מתוכו את הטוב והמאור שבו וללפפו באורה של התורה והמצוה; ולבך יהגה אז ושפתיך תדובבנה: אכן יבורך היוזם והמגשים של רעיון קדוש ונעלה, זה המחזיר את התורה והחכמה לאכסניה שלה.

מובן שעל אוצר התורה עוד שטחים מרובים לכבוש, מאות ילדים מתדפקים על דלתיו יום יום ואין לאל ידם של המנהלים לקבל אותם מחוסר מקום. אוצר התורה מקוה שאם ישיג העזרה הדרושה מכל יהודי באשר הוא שם אז יוכל לפרוש את רשתו על כל ערי מרוקו, ולהקים בכל עיר ועיר מקומות לתורה וללמודים כלליים, ובזה יכולים לקדם את פני הרעה של הטמיעה הפורחת במרוקו.

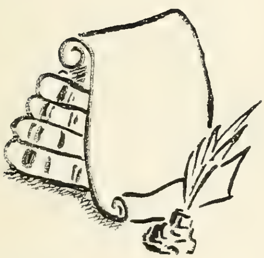
ישראל במצרים: טעמו ומוסרו

מאת קדיש גולדברג

ההגדה מביאה מצות חז״ל: „בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.״ ידועים לנו הרבה מאורעות ורעיונות שהתורה ורז״ל רצו להנחיל ירושה לדורות. אמצעי ההנחלה הם המצוות המעשיות. למשל, חג הפסח. כמה מרובות הן ההכנות! שבועות לפני החג נתעניין בדיני חג, ננקה את הבית ונזמין מאכלי חג. בהתקרב חג, נמכור חמץ נבערו ונפקירהו. בערב נכין את הקערה המסורתית ובשקתתו ל„סדר״. נספר אותן עלילות נהדרות ושבחי יה שקראו אבותינו ואבותיהם לפניהם. והבן הקטן ישאל אותן שאלות שנשאלו בכל דורות ישראל. ועתה, אם כך יעשה יהודה, ובידעו את מלוא תשובות החג, לא יתכן שלא ירגיש את הרגשות ולא יחשוב את המחשבות שהרגישו וחשבו אבותינו בנעורי עמנו. מכאן שקיום המצוות המעשיות יעלו בלבנו רעיונות ומחשבות מסוימות והננו נעשים עדים למאורעות קדומים. הווה אומר, כי בערכנו את סדר ליל הפסח ובדקדקנו בפרטיו ובפרטי פרטיו, השגנו לכאורה את תכליתו: קיימנו את אשר ציוו עלנו חז״ל: „חייב כל אדם וכו׳.״

השני, שקיום מצות הפסח בלבד איננו מביא לידי קיום מלא של מצוות „חייב אדם לראות״, עלינו לכון בשאלה: מה היא משמעותה העיקרית של יציאת מצרים לדורותינו? מאיזו בחינה חייבים אנו לראות את עצמנו כיוצאים ממצרים? היתכן יציאה ממש? הרי לא בכל דור זכאים אנו לנס זה. גם את מאמרו של ש. ז. שרגאי האומר: „אין אתם יכולים לראות את עצמכם כאילו יצאתם ממצרים, והרי אתם עוד יושבים במצרים״ — גם דברים נוקבים אלו לא נוכל לקבל במילואם, שהרי הפסח גם ליושבי התפוצות נתן. אולי התכוונו רבותינו למצוות הרגש — כלומר, מצווה לנסות להרגיש אותו רגש נפלא של חרות, להכיר את יתרונם של חיי חופש מזהירים על חיי עבדות אפלים, אולי יש להרגיש רגש לאומי המקשר אותנו לדורות קדומים והיסטוריה גאה. ואולי רגש דתי, רגש שבח והודיה לבורא, אולי הוא בכוונת מצות חז״ל, ואולי כולם ביחד.

ולא כן הדבר, רבותי, אלו אינם עיקר. דומני שישנה חשיבות גדולה מזו של הרגש, ישנה חשיבות מעשית ביציאת מצרים. ידוע לנו שנזכר עבדות מצרים לא פנה עם עצם היציאה. הרבה מצוות שניתנו במדבר מסתיימות בזכר עבדות מצרים. במצוות שבת אנו קוראים: „כי עבד היית בארץ מצרים.״ במצוות סוציאליות, עניני עבדות, כספים, שכירות — אצל כולן נאמרת האזהרה של „כי עבד היית״. נמצאנו למדים, שפרק מצרים אין לו רק חשיבות של רגש, אלא שהוא כרוך באחריות מסוימת — במעשינו היומיומיים.

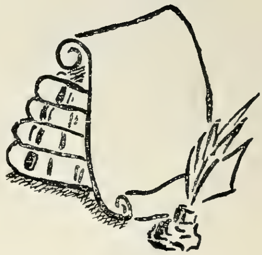

לא נוכל להבין מהותה של יציאת מצרים מבלי להבין מצרים מהיא. לדורות כינו את מצרים „ארץ הפלאות״. הארכאולוגים החופרים כיום בעפרות נוף ותחפנחס מגלים אוצר של אמנות, בנין, מדע. מבחינה טכנית, אין ספק שמצרים ציביליזציה מתקדמת היתה.

אבל עם קנה־מידה כזה לא נוכל להשלים. כפי שאמר הרב הרץ ז״ל, יש קנה־מידה גבוה מזה, וזהו הכרת האדם את אלוקיו: איך שאדם מתאר לו את ההשגחה ומה אלקיו דורש ממנו. ובאם נעריך את מצרים לפי בחינה זו, נראה את מצרים בשפל המדרגה, אומה מפגרת ופרימיטיבית. מעולם לא עזבה מצרים את האלילות

הפראית של ימי קדם. עץ ואבן עבדו, חיות, רמשים ושרצים היו להם לאלהים. ואם פעם קם מלך מתקן להנהיל עבודת אל אחד — השמש — כמה הוא בזוי ושנוא על עמו, ושוב צללו במצולות האמונות הטפלות.

במקום שחסרה הכרת אלוקים איך תתכן הכרת האדם? האדם במצרים היה ללא ערך. חיי היחיד כאפס נחשבו. הפירמידות עומדות כמזכרת לאכזריות מצרים. טפוסי הוא מעשה פרעה נכו השני, שבמאמרו שעבד 120,000 עבדים בחפרם תעלה מהיאור לים־סוף.

בחיים לא מצאו כל ערך — ויחפשוהו במוות. תורתנו עץ־חיים היא לנו, תורתם קראו „ספר המתים". הם עבדו את מתיהם ובנו פירמידות להגן עליהם פן יכנסו לגופיהם שדים איומים. כמובן, טוב היה לו יכלו על־ידי כישופים להפוך את המת לאחד השדים. ארץ כזאת, הבנת אלוהים כזאת, ערכים כאלו — זוהי „ציבילזציה". מצרים לעולם תשמש כסימן לרשעה ולשטחיות, לחמס ולחושך.

וכאן עלינו לתמוה. אם כזו היתה מצרים, מה בחר ה' להוליך את עמו שמה? למה נתנם לסבול בתהום האימים והאליליות הזאת? ידועים לנו עוד שני מקרים שהוליך ה' את עמו לארצות נכר. הסבות לגלויות אלו ידועות לנו. הם הגלו לבבל כעונש על נזורם אחור מה'. שנית נגלו על חטא שנאת אחים. אבל גלות מצרים לשם מה באה? לא כעונש נגזרה — הרי כבר דורות לפני הירידה למצרים הבטיח ה' לאברהם: „גר יהיה זרעך... ועבדום" וכו'. אמור מעתה, שפרק מצרים היה בכוונה תחילה. היה זה חלק מתכנית שלמה ערוכה מראש. לא נטעה כלל וכלל אם נקרא לה: „תכנית למודים".

ה' ברא את האדם. ה' נתן בו כח הבחירה, וקיווה שיבחר בטוב, שיעבוד את בוראו בנאמנות, וינהג בחסד עם אחיו. אך האדם בז בכח זה, ובחר ברע. בדור ראשון חטא לה'. בדור שני רצח אח. עברו דורות, „ותמלא הארץ חמס", עד שה' לא ראה ברירה כי אם להסיר עושי הרשע מעל אדמתו וימחה את כל היקום אשר עשה.

אך גם זה לא הועיל. חלפו כמה שנים והנה מופיעות סדום ועמורה, ערים בהן נעדר אפילו החסד הפשוט של הכנסת אורחים. אברהם ירא מלהכנס לעיר מצרית או פלישתית, שמא אותו יהרגו ואת אשתו יחללו. אז הביט ממרום ה' על יצוריו המושחתים וביקש תיקונם. להשמידם? הרי המבול לא הועיל. מה עשה? התחיל כביכל בתכנית שניה. אמר לשים את עינו באיש ועליו ועל זרעו יאציל מהודו עד שיהיו הם לגוי גדול עם סגולה ועל ידי תורתו ומידותיו יהיה למופת, ויורה את העולם כולו בדרכי ה'.

וכן עשה. בחר כביכל באברם ובזרעו אחריו. וכי הושיבם במגדל שן מוקף חומה, שמא יגיע אליהם שמץ הטומאה שסביבותיהם? דוקא את ההפך עשה. הוא הוריד אותם לבור החנופה והרפש האנושי. וכך למה? מפני שידע שרק עם הרואה את האליליות במלוא עיכורה ובכל עמק שפלותה — רק עם זה שגוו זב דם ממלקות העבדות, רק עם זה ידע לנהוג בחסד וברחמים איש כלפי אחיו ואיש כלפי גרו.

עכשיו נבין טעם הזכרת עבדות מצרים אצל מצוות מסוימות. התזכור את ימי ענוייך במצרים? אתה יודע כמה יקרה היא המנוחה לעובד. לכן זכור ושמור את השבת יפה. זכור, איך שהיית עבד במצרים ותשלם לפועל בזמנו, לא תקח ריבית והיה העבד שווה זכויות כמוך — כי זוכר אתה פירושו של קיפוח והשפלות שבעבדות. לא תשכח, כי מספר הנסיון והחיים למדת.

לזה התכוונו אבותינו „בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים." חובה לנו בכל דור ודור להוקיע את המצרים שבינינו, לברר את אותם

הערכים שמצרים סמל להם, לגלותם ולדחותם. חייבים אנו בכל דור ודור להוקיע את האליליות שבחיים, את השטחיות שבאמונה, ולהידבק בחיי ישראל, בחיי אהבת ה׳ ויראתו. עלינו להכיר את ההתנונות המוסרית והשחיתות החברתית ולבערן מן העולם. כשתראה עמים שלמים סובלים תחת עול הרודה, עלינו להחיש לעזרתם. יש להוקיע את המצרים שבחיינו היומיומיים, בקפוח זכויות המעוטים, בתנאי עבודה גרועים, בחוסר שויון, וכדומה, — ובמאמץ גדול ומתמיד להיחלץ משעבוד מצרים שבימינו.

זוהי, איפוא, חשיבות יציאת מצרים, יציאה לערכים חדשים ונעלים של עבודת ה׳ וחסד בין אדם לחבירו.

אילו הוציאנו ממצרים... בלב מלא נודה: „דיינו!״...

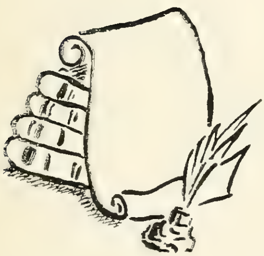
כפר בעמק

מאת צבי שדה־חן

מקדש לזכר בוני כפרי, כפר־יחזקאל, אשר מסרו נפשם וכל עמלם לשם תחית העם על אדמתו. ולזכר בני הכפר אשר חרפו נפשם ונפלו חלל במלחמת השחרור.

הדבר היה לפני כשלושים שנה. מספר קטן של חלוצים התרכז „בעיר הבירה״ של מחוז העמק. מטרתם היתה להתיישב על הקרקע, לחדש ימיהם כקדם. למרות שהיה המקום צחיח ושמם ואדמתו אדמת מדבר, היתה החלטתם נחושה לעלות ולבנות את מקום מושבם, תוך הכרה שהעיקר הוא הרצון והאמונה החזקה אשר קננה בנפש כלם, ובתקוה שהרגשת הקרקע המוצקת מתחת רגליהם תשכיח מלבם את זכר חייהם ברחובות העיר הצרים ודהוסי האוויר אשר שם נולדו וגדלו.

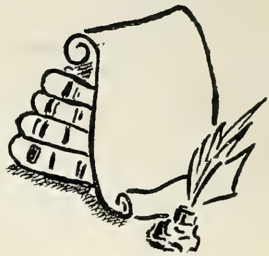
השיירה מנתה מספר עגלות ועליהן נערמו החפצים, שכללו אוהלים, מוטות, שקים, ומעט מזון. ברגע שהשיירה החלה לזוז בכיוון הנקודה אשר בה בחרו, נתקבלה הידיעה מהמוסדות העליונים של אותו הזמן כי מחוסר אמצעים כספיים צריכה העליה להתבטל ותתקיים בזמן אחר. ראש הקבוצה, בחור חסון וגבוה, בעל שער פרוע ומתולתל עצר באנשיו, פתח ואמר: „זה עתה קבלנו את הידיעה להסתובב ולחזור, לא תינתן לנו כל עזרה, ואם נעלה בכוחות עצמנו נצטרך לעשות את המלאכה והדבר כרוך בסכנות רבות, כידוע לכם. אולם נסיגה אחורה מתפרשת כמפלה ומי יודע אם נוכל להגשים את חלומנו״. בריו לא היססו הרבה כי כולם כאחד ידעו מה צפוי להם ובהכרה מלאה בחרו לבוא לארץ מדבר זאת, כדי לשוב ולהפכה

בדרך לא־דרך הם התקדמו לאטם בעזרם לפרדות למשוך את העגלות העמוסות. אבק סמיך אפפם, נכנס לתוך נחירי אפם ועטף את גופם. מעת לעת היה עליהם לעצור ולתת מנוחה לבהמות שנשפו בכבידות ונטפו זיעה.

בין מנוחה ומנוחה נשמעה השירה, הצלילים בקעו והתפשטו, והד קולם נשמע ונישא מגבעה לגבעה. קולות השרים היו צרודים, כלי נגינה ללוות את קולם לא היו בנמצא. וכמו־כן לא נראה שום קהל מאזינים לשירתם. אולם מבין ענני האבק והשאון נשמעו מלים אלו „אם אני לי, מי לי? ואם לא עכשיו אימתי?״.

סוף כל סוף הגיעה השיירה אל המקום אשר עליו עמדו להתנחל. אולם בבקעת העמק נשתרעו בצות מלאות יתושי קדחת ואימת מוות היתה מוטלת על כל הסביבה. המתנחלים החליטו להתרחק מהשטח המסוכן ולעלות על פסגת הגבעה אשר נראה באופק. בינתים אחרו לבוא, גשמי החורף שבאותה שנה החלו לרדת בזעף. כאילו במזיד נפתחו ארובות השמים כדי להוסיף מכשול בדרכם. אחר מאמץ ארוך וממושך הצליחה השיירה להיחלץ מן המיצר. חלק מהעגלות נשארו תקועות בבוץ אך אוהלים מספר הועברו לרמה וכן „רוב" המטלטלים. עצם מפעל ההתישבות החל במלוא המרץ למרות העיפות הרבה ותלאות הדרך. מי רקיע ואבק הקרקע נתערבבו לעיסה מאוסה אשר עטפה את גופם והעיקה על תנועות אבריהם, אבל רוחם לא נפלה בם והם המשיכו בכל כוחם בעבודת הבנין והיצירה...

אלו היו התנאים ומכשולי איתני הטבע אשר קדמו את פני המתישבים ולא בנקל השיגו את משימתם. זיעה ודם היה מחיר עמלם, אך כיום בלכתך בבקעה זו ותטפס על הגבעות המקיפות אותה, תמונה שונה לגמרי תופיע לעיניך. ישובים צפופים ומאוכלסים מכסים את המרחב. ישובי אדם עם בתי בטון, חורשות עצים וגנות נוי מלבלבות לתפארה. שדות מעובדים וחרושים, כבישי אספלט, צינורות מים וקווי חשמל חוצים דרכם. זהו מראה העמק כיום וזהו שכרם הצנוע של לוחמי התחיה, חלוצי העם אשר בכוח עקשנותם ורצונם העז זכו להגשים חלום דורות בנשאם על לבם את דברי מנהיגם הדגול: „אם תרצו אין זו אגדה".

וכך חרצו גורל־חלום לעובדה.

לשונות העולם

מאת עקיבא איגר שליסל

„ויהי כל הארץ שפה אחת... ויאמרו הבה נבנה...
ויאמר ה' הן עם אחת ושפה אחת לכלם... הבה נרדה ונבלה שם שפתם...
על כן קרא שמה בבל כי שם בבל כי בלל ה' שפת כל הארץ..."

פרק זה בתורה הוא המקור הראשון והיסודי לראשית התפתחות השפות בעולם, והמקור שממנו התפתחו, הוא „השפה האחת" המשותפת לכולם, לשון הקודש, השפה, שבה נוצר העולם כמאמר חז"ל:

„לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה", אמרי בשם ר' סימון: כשם שנתנה תורה בלשון הקודש, כך נברא העולם בלשון הקודש: שמעת מימך אומר: „גוני—גוניה", „אנתרופי—אנתרופיה", „גברא—גברתא", אלא איש ואשה, למה: שהלשון הזה נופל על הלשון הזה".

כוונת המאמר היא, שבשאר לשונות העולם, יש שם מיוחד לאיש ולאשה ואין לשון נופל על לשון ביונית: גוני זו אשה, אנתרופי זה איש, משא"כ בעברית איש ואשה לשון נופל על לשון.

המסקנה, היא איפוא לפי השקפת חז"ל, שיסוד הלשונות בה נברא העולם היא השפה העברית, ואידך זיל גמור, כל שאר השפות בעולם ממנה התפתחו.

מה הוא התהליך של התפתחות שפה? באיזו מידה השפיעה השפה המקורית

העברית, ביצירת שפות העולם? איפה ניכרת ההשפעה?

רעיון מקובל הוא שהאיש הפרימיטיבי קבע סימנים בהבעת קול מסויים לכל מה שבא תחת ידו לשימוש. בשעה שההבעת קול או המלה עברה מפה לפה, זו קבלה לפעמים צלצול אחר קצת ע״י חילוף אות חילוף סדר וכו׳.

על האיש הפרימיטיבי הראשון אין להקשות למה קראו לעצם זה בשם זה ולעצם השני בשם אחר, כי כך קראוהו, וחסל.

ידועה אותה האגדה עם הפרסי שבא לפני רב, „אמר לו: למדני תורה. אמר לו: אמור אל״ף. אמר לו: מי יאמר שזו אל״ף? שמא אינו כך. — אמור בי״ת. — מי יאמר שזו בי״ת? גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני שמואל, אמר לו: למדני תורה. אמר לו: אמור אל״ף. אמר לו: מי יאמר שזו אל״ף? — אמור בי״ת. — מי יאמר שזו בי״ת? אחזו שמואל באזנו. צעק הפרסי: אזני, אזני. אמר לו שמואל: מי יאמר שזו אזנך? אמר לו הפרסי: כל העולם יודעים שזו אזני. אמר לו: אף כאן כל העולם יודעים שזו אל״ף וזו בי״ת״.

אולם כששפות העולם הלכו והתפתחו ולפי רעיון חז״ל מ„שפה האחת״ העברית, עלינו לשאול ולתמוה, איך התפתחה המלה הלועזית? מה הקשר בינה ובין השפה שממנה התפתחה?

אחד מילידי ירושלים ומתושבי ניו־יורק, איש הנחבא אל הכלים, מלומד ותלמיד חכם גדול, ש״ב הרב גרשון מניס גרין, עובד כבר שנים רבות במקצועת הפילולוגיה, וכותב השורות הללו עוזר לידו בחקירת הראיות וסידור הענינים.

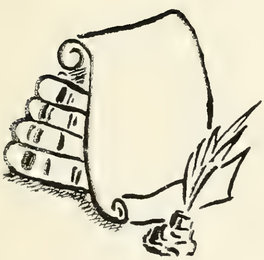
חלק הראשון של ספרו המלא ראיות והוכחות מדעיות לאמתת הרעיון הזה של התפתחות השפות ממקור אחד והמראה על הקשר האמיץ בין המקיר והתולדה, עומד להופיע בדפוס בקרוב.

שיטת המחבר היא קיצונית ומהפכנית בחקר הלשון, וספרו בוודאי עתיד להרעיש עולמות ולמשוך עליו בקורת עצומה בעד וכנגד.

אביא כאן כמה דוגמאות מגישתו המיוכדת לבעיה זו.

כאשר מלה עוברת ומתפתחת לשפה אחרת — קובע המחבר, — יש לה הרבה דרכים להשתנות.

א) יכולה היא להיווצר על־פי הצלצול על המלה העברית.

למשל (הסנה בער באש) בער — FeUer אש בגרמנית, ומכאן חום תקרא באנגלית FeVeR (תעיין בדפוס עתיק של ביבל אנגלי או כתבי שיקספיר, תמצא את המלה FeUer בכתיב FeVeR U תחת V).

ב) לפעמים תיווצר מלה לא על־פי הצלצול אלא על־פי הכתיב, ישר והפוך. זאת אומרת, מלה עברית שנכתבה מימין לשמאל תיווצר בקריאה ש שמאל לימין. למשל: דבש SWeeT

ישנם מוגשים שהם יחסיים והם קצת קשי־ההבנה, כגון מתוק, מר, חמוץ וכדומה. הם בבחינת „כזה ראה וקדש״.

לסגי נהור מלידה, לשוא תנסה להסביר את טיבו של צבע, מה זה אדום, ומה זה ירוק, הוא לא ישיג את זה, כי אין להגדיר צבע אלא בראיה.

„מתוק״ כמו כן, אין להגדיר אלא במובן יחסי, — מתוק כדבש.

„ותהי בפי כדבש למתוק" (יחזקאל ג').

ובכן במושג כזה „מתוק" עובר ובמתפתח לשפה אחרת. אין לתמוה איפוא שבמקום המושג „מתוק" בחרו להעביר את המגדיר „דבש" ובקריאה הפוכה משמאל לימין: **דבש** SWeeT

דוגמא אחרת להעברת המגדיר במקום המושג:

„חמוץ" זו באנגלית וגרמנית SOUR מפני שה**שאור** הוא המחמיץ.

(כאן דוקא בקריאה ישרה ולא הפוכה) **שאור** — SOUR

ג) הופעה מעניינת בהתפתחות השפות היא, כשנפרדות השפות הרומניות משפות הגרמניות ע"י העברת מונח שונה ממקור אחד לאותה המלה.

מספר שבעה הוא כמעט בכל שפות הרומניות: SePT
הוא: SieBen

לפי המחבר, יסוד וסוד הפירוד הזה בין השפות הוא, שכולם באים מהפסוק „וביום השביעי **שבת וינפש**" הרומנית העבירה למספר שבעה את המלה **שבת** SePT והגרמנית את המלה **נפש** SeVen (בקריאה הפוכה).

(בעצם גם בעברית יש מובן אחד לשני המונחים **שבת—נפש**. שביתת כלים-נפישת בהמתו).

ד) השפה העברית היא לרוב קצרה, ולכן אל תתמה שאחרי העברת מלה, יש בה יותר אותיות משהיו במקור. למשל: **שבת** בעברית היא בת ג' אותיות, ואותה המלה בכתיב אנגלי תהיה בת ז' אותיות SABBATH.

ה) לפי דעת המחבר הזניחו את שדה חקר הלשון עד כדי כך, שאין אנו מנצלים אפילו את הידיעות שהיו לנו מכבר. ידוע לכולנו שעי"ן תתחלף ל-G— בשפות העולם, **עמורה** — GaMORA **עזה** — GhAZA וכו'.

לפי זה פשוט הוא שהמלה הגרמנית BuRGen היא המלה העברית **ערב** (כי עבדך **ערב** את הנער). **ערב** BuRGen בקריאה הפוכה).

המחבר מביא כללים ראיות והוכחות למאות ולאלפים, אבל היריעה קצרה מלהכיל אף כטיפה מן הים. עיקר כוונתי היא רק לעורר את תשומת לב הקוראים למקצוע המעניין הזה, כדי להגדיל תורה ולהאדירה.

ארץ-ישראל, עם ישראל, תורת ישראל

(ע"פ הכוזרי לר' יהודה הלוי)

מאת מתתיהו ספרן

ר' יהודה הלוי, המשורר והפילוסוף, נולד בקסטיליה הישנה, בספרד הנוצרית בסוף המאה האחת עשרה ולמד בבית-מדרשו של ר' יצחק אלפסי. בילדותו כתב הלוי שירי אהבה ושירי טבע. נוסף על כשרונו בשירה, הצטיין הלוי גם בפילוסופיה,

ברפואה, ובמדעי הטבע. רוב ימיו התפרנס בתור רופא ואחרי מות אשתו החליט הלוי לעלות ארצה ל„הטהר לפני קונהו.״

ר׳ יהודה הלוי המשורר עלה על כל משוררי ימי־הבינים. בשיריו הביע את אמונתו בקדושת ישראל ובנצחיות ישראל ולכן נחשב כ„המשורר הלאומי.״ אולם גדולת ר׳ יהודה הלוי „המשורר״ ערפלה את גדולת ר׳ יהודה הלוי „הפילוסוף.״ הרי גם בשדה הפילוסופיה הדתית תפס הלוי מקום נכבד.

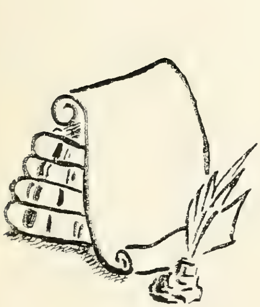
את המקום הנכבד הזה רכש לו הלוי על־ידי ספרו „ספר הכוזרי״ (תורגם מערבית על־ידי ר׳ יהודה אבן־תבון וגם על־ידי ר׳ יהודה אלחריזי) והוראתו בלשון העברית היא: „ספר הראיה והמופת לישע הדת אשר היתה בזויה.״ בספרו הראה הלוי את החסרונות של הדתות המתנגדות ליהדות, אך בעיקר יצא במלחמה נגד הפילוסופיה היונית שנשמרה בעיני האינטליגנציה של בני דורו.

את ספרו כתב הלוי בתור דיאולוג בין המלך הכוזרי וחכם יהודי. לפי ההיסטוריה, התיהד המלך הכוזרי, בולן השני, ואתו רוב עמו. אך לפני שהמיר את דתו רצה המלך הכוזרי להיווכח מה׳ הדת האמיתית. לכן צוה על החכמים היהודים, הנוצרים והמוסלמים להתיצב לפניו. אחרי ששמע המלך לדברי הנציגים השונים בחר ביהדות, והתחיל לרכוש לעצמו ידיעות בעיקרי היהדות.

מכיון שאין לנו שום ידיעות על שיחת המלך והחכם, השתמש הלוי בהזדמנות זו להביע, על־ידי החכם היהודי, את רעיונותיו הוא. הלוי השתדל להרים שוב את הדת למדרגה הנעלה והרמה שהיתה לה בימי קדם. את היהדות השתדל לשחרר מעול הפילוסופיה. שתי סיבות הביאו את הלוי לכתוב את ה„כוזרי.״ הוא רצה ראשית כל, להגן על היהדות מחיצי מתנגדיה, בין מחוץ לעם ובין בתוך העם עצמו. ושנית, רצה הלוי להזהיר לעם לבל ישכח את חשיבות ארץ־ישראל, כי רק שם תוכל לבוא הגאולה.

אין להעריך את ה„כוזרי״ מבחינה פילוסופית בלבד, מכיון שאין בו העומק או הבהירות הנמצאים בספרים כמו „מקור החיים״ או „מורה נבוכים.״ אמנם, עלינו לזכור שהלוי לא רצה להגיש איזו שיטה פילוסופית, כי אם רק להגן על היהדות. ואת זה עשה הלוי במידה רבה של התלהבות ורגש דתי עמוק, עד שהספר נתחבב על בני דורו.

בכל ה„כוזרי״ מתפתל החוט המשולש בל ינתק והוא: הקשר בין עם ישראל, ארץ־ישראל ותורת ישראל. עם ישראל הוא העם הנבחר, המשמש בתור לב לכל „עמי הארץ.״ בזכותו ניזונים כל יתר העמים. ארץ ישראל, אשר היא ארץ אבות, היא הארץ היחידה אשר בה תוכל לבוא הגאולה. תורת ישראל צריכים להעלות לאותה המדרגה הרמה שהיתה לה מקודם, ושוב תצא תורה מציון „ודבר ה׳ מירושלים.״

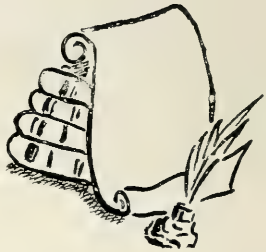

הלוי האמין שאם עם ישראל הוא עם ההתגלות, אז ארץ ישראל היא ארץ התגלות השכינה, וארץ־ישראל — ארץ ההתגלות. ולמה זכתה ארץ־ישראל לגילוי שכינה? הלוי מסביר: כמו שמקום מיוחד מתאים יותר לצמיחת צמח מיוחד, כך ארץ־ישראל מתאימה יותר מן הארצות האחרות לגילוי השכינה.

קצת מחשיבות ארץ־ישראל מזכיר הלוי, כאשר הוא מביא כמה מאמרי חז״ל: „הכל מעלין לארץ־ישראל ואין הכל מורידין״; „לעולם ידור אדם בארץ־ישראל... שכל הדר בארץ־ישראל דומה למי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה״; „כל הדר בחוצה לארץ, כאלו עובד עבודה זרה״; „כל המהלך ארבע אמות בארץ־ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא.״

אהבתו לארץ־ישראל לא ידעה גבול, ובהיפרד מאליו אשתו החליט הלוי

לעלות ארצה. האגדה מספרת, שכאשר הגיע ארצה, על אף כל המכשולים, נשק את אפר אדמתה הקדושה, ונהרג על ידי פרש ערבי בעודנו שר את שיר מזמורו „ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך."

את הקשר בין היהדות ובין עם ישראל ראה הלוי בעינים פקוחות. בה בשעה שהנצרות והאיסלם רכזו את דתם מסביב למיסדים ישו ומוחמד, היהדות היא ההבעה הדתית של כל העם הישראלי. את המושג הנעלה הזה מביע הלוי כך: „לולא בני ישראל לא היתה התורה, ועוד כי לא היתה מעלתם בעבור משה, אבל מעלת משה היתה בעבורם, כי האהבה לא היתה כי אם בהמון זרע אברהם יצחק ויעקב, ובחר במשה להגיע הטוב עליהם על ידו." ועם ישראל הוא אינו „עם משה" כי אם „עם ה'." ומפני שרוח ה' ירדה בשלשלת ישרה מאדם הראשון, אשר הוא יציר ה' ונחה על עם ישראל, ראוי הוא שתשרה השכינה בו. ועם ישראל בין העמים הוא דומה ללב בין יתר אברי הגוף. ואף על פי שנדמה לנו ש„צדיק ורע לו, רשע וטוב לו," ה' באמת רק בוחן אותנו בנסיונות בכדי לטהר אותנו מכל כתם.

הלוי הבין, עוד בימיו, שהתקפה היא ההגנה הטובה ביותר. לכן יצא במלחמה נגד הקראים, הנצרות, והפילוסופיה היונית, והראה להמון העם את פגימותיהם וחסרונותיהם. הוא יצא במלחמה כנגד הקראים מפני שרצה למנוע את הכת מישראל בכדי שלא יהיה פרוד בעם.

הוא הראה את החסרונות ב„תורת הקראים" ואיך שזה דומה למה שעשו המטיריאליסטיים, עובדי המזלות, ועובדי האלילים. בלי מסורה יהיה אי־אפשר לקרא את התנ"ך ולמלא את המצוות. והקראים, מכיון שיש להם תמיד ספק, צריכים לפעמים לקבל דברים ממסורת הרבנים.

הלוי הראה איך שהאמונה שלנו שמבוססת על הנסים שיש לנו מהמסורה מראה שיש לנו ה'. באותו מקום שהנוצרים והמוסלמים רק מאמינים בה' ובריאת העולם, אצלנו זהו דבר מקובל — וראיה לדבר היא התנ"ך הקדוש שאנו מאמינים בו. באותו זמן שהנוצרים רק מאמינים בה' ובריאת העולם, יש לנו המציאות שמעידה על מציאות ה'. כתוב „אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים..." וזוהי עובדה שמעיד על מציאות ה'. את שליחות הקודש של מוחמד הוא סותר כשהוא מראה שכל נביא אמת או שנבא בארץ־ישראל, או שנבא על אודות ארץ־ישראל.

לנזירות של הנוצרים והמוסלמים הוא מתנגד בחריפות מפני הסבה שדבקות בה' היא יותר חשובה מהנזירות בכדי להגיע יותר קרוב לה'. ובכל מקום שאנו מוצאים אותם המוסדות גם ביהדות וגם בנצרות, אין הגורם המוסרי, אשר הוא חשוב ונחוץ, נמצאת בנצרות.

בקצרה, השתדל רבי יהודה הלוי להראות שהאמונה איננה צריכה לעזרת הפילוסופיה. הוא הוכיח את אמיתת התורה הכתובה, וכל חוקותיה ומצוותיה, בלי עזר הפילוסופיה. הוא אמר שגילוי אלוהי הוא יותר חשוב מגילוי טבעי. לדת יש בסיס יותר חזק: בנסיון ההיסטוריה ובמסורה של עם ישראל. הדת היא העיקר והפילוסופיה הוא רק לחזק את אלה שרפו ידיהם ויש להם ספק באמונתם.

בעל „קול יהודה" אמר ש„דברי הרמב"ם קרובים אל האמת, דברי רלב"ח כולם שקר, ודברי רי"ה כולם אמת." ועל מושג ר' יהודה הלוי, שארץ־ישראל, עם ישראל ותורת ישראל כרוכים זו בזו, יש להעיר שהם באמת „דברי אלוהים חיים ומלך עולם."

עִיר בְּלוּלוֹת

כֻּלָּנוּ עוֹד עוֹמְדִים עַל מִשְׁמֶרֶת,
כֻּלָּנוּ עוֹד צָבָא.
כֻּלָּנוּ חַיָּלִים בִּגְדוּד הַגְּבֶרֶת
שֶׁל הַיּוֹם הַגָּדוֹל שֶׁעוֹד לֹא בָא.

סְבִיב יְרוּשָׁלַיִם גּוּפוֹתֵינוּ כְּסֶרֶט,
חוֹמַת אֵשׁ לֶהָבָה.
וְאַל שֶׁקֶט כָּל עוֹד עַל רֹאשׁ הַקֶּרֶת,
הָעֲטָרָה לֹא הוּזְהִיבָה!

***

עַל הָרִים בְּתוּלַת־הַתִּפְאֶרֶת,
בּוֹכָה לְדוֹר־לִבָּהּ.
יְרוּשָׁלַיִם הַשְּׁבוּיָה הַמְּסֻגֶּרֶת,
לַמֶּרְחַקִּים נִבֶּטֶת עֲצוּבָה.

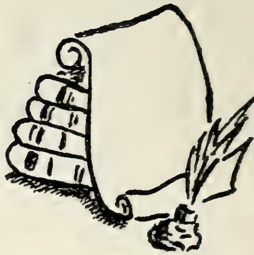
וְהוּא יָבוֹא כְּפוּת־רְצוֹנָהּ כִּבְשַׂר־שֶׁרֶת,
לִפְדּוֹת מִמַּאֲסַר אֶת הָאֲהוּבָה.
לִמְחוֹת כָּל דִּמְעָה נִגֶּרֶת
וְלֵאמֹר לִירוּשָׁלַיִם: הִנֵּה דוֹדֵךְ הִנֵּה זֶה בָּא.

א. מרתאן

המחלוקת על חדוש הסמיכה
בארץ ישראל במאה הט״ז

מאת יצחק זימר
בנימין לרנר
ביאליק לרנר

„זכר ימות עולם, בינו שנות דור ודור״ (דברים לב, ז).

בתנועה לחדוש הסמיכה בא״י בשנת ה׳ רצ״ח (1538), שבראשה עמד מרן ר׳ יעקב בירב וחכמי צפת, שומעים אנו את הדי בעיית הימים הקשים האלה, ורואים אנו מאמץ כביר ותשוקה גדולה לקרב את ימות־המשיח בארץ האבות.

הסמיכה, שהשתלשלה במשך הדורות בזרם בלתי פוסק מימות משה רבנו (במדבר כז, כב־כג), נתבטלה למעשה עם בטול הסנהדרין. בשנת 458 נתן הנשיא, הלל השני, את לוח המועדים ולא היה עוד צורך לקבוע אותם ע״פ הראיה. מאז לא היו מוסמכים.

והנה באים אנו לראשית המאה הט״ז בעת שנמצאת כנסת ישראל במצב ירוד ובמשבר פנימי וחיצוני. הדלדולים הרבים אחרי הגירושים האיומים בסוף המאה הט״ו, שהפיצו את העם העברי לד׳ רוחות תבל, עשו בו שמות. נסתם הפרק המזהיר של יהודי ספרד בדם ואש ותמרות עשן והגיעו ימי חורבן וגלות שלא היו כמוהם בכל תולדותינו.

אף־על־פי־כן לא פסקה הנפש הישראלית המדוכאת מלדחות את הקץ ומלקוות לגאולה שעתידה לבוא. היהדות הנלחצת אל הקיר לא פנתה עורף לעבר ולא הביטה אחורנית אלא נשאה עיניה השמימה בגעגועים וכיסופים אל־על. בגלל התקוות האלה וסימני הגאולה המובהקים כגון הגרוש השלם, הופעת דוד הראובני, הזיות שלמה מולכו וכו׳ התפשטה העליה לא״י ביתר שאת (ביחוד אחרי 1517 כשנכבשה א״י על־ידי הטורקים) ומאז פרח ישוב חשוב.

רבים מגדולי הדור, פליטי כור הברזל, נהרו בהמונים לא״י ובנו את מרכזם, כמו בימי המשנה, בהרי הגליל בעיר צפת. שם באין מפריע היתה להם היכולת להגות בחלומות ולהיתפס למחשבות משיחיות עד שנפוצה ביניהם האשליה שהשנת חמשת אלפים ושלוש מאות (כבעלת מספר שלם) מיועדת לביאת המשיח. ומה יכולים בני־ישראל, העם המחכה למאורע גדול זה, לעשות, בינתים? לפי פסק הרמב״ם (שעליו סמכו חכמי צפת) אין על העם לשבת בחיבוק ידים ולחכות, אלא לעשות את ההכנות הנחוצות למשיח, ובין אלה — יסוד ב״ד גדול (הסנהדרין), בהתאם לפסוק „ואשיבה שופטיך כבראשונה וכו׳ (ישעי׳, א׳) ובעקבותיו — חדוש הסמיכה.

והנה מתנוסס דגלו של מהר״י בירב, מבין חכמי צפת ועשיר גדול, שהכיר בנחיצות לחדש את הסמיכה. הוא התמכר לרעיון זה בכל מאדו עד שפעולותיו ותעלמולותו נשאו פרי וחכמי צפת החליטו להשתתף בתכנית זו.

ברם, ההתחלה היתה קשה, כי הלא לפי הדין המקובל יכולים רק מוסמכים לסמוך ידם גם על אחרים! — וכמו שמבואר לעיל, לא היו מוסמכים כבר יותר מאלף שנה. אך מהר״י בירב לא התיאש וחיפש בהתמדה עד שמצא ראיה ברמב״ם

בפירושו למשניות על מסכת סנהדרין, פ"א: "...ויראה לי כשתהיה הסכמה מכל החכמים והתלמידים להקדים עליהם איש מן הישיבה וישימו אותו לראש, ובלבד שהוא והא בא"י... הנה יהיה סמוך ויסמוך אח"כ מי שירצה שאם לא תאמר כן אי־אפשר שתמצא ב"ד גדול בעולם... וזה יהיה . . לפני ביאת המשיח"

בשנת ה' רצ"ח התקבצו עשרים וחמשה חכמי צפת (שהם היו אז הרוב בא"י), וסמכו את מהר"י בירב, ובזה צעדו את הצעד הראשון בתכניתם לקרב את ימות המשיח. זה אחר זה אישרו מנהיגי יתר הקהלות בא"י את המעשה ונתנו את המכומתם על חדוש הסמיכה.

אבל עוד מכשול אחד נשקף על האופק הבהיר שעלול היה להרוס את הכל. חכמי ירושלים, ובראשם ר' לוי בן חביב (רלב"ח), לא נתבקשו לחוות דעתם על שאלה חיונית זו הנוגעת לכל א"י ובמידה חשובה ביותר לעיה"ק. לכן מהר מהר"י בירב לשלוח את אגרת הסמיכה לרלב"ח בירושלים בכוונה לתת לו סמיכה. כל הארץ חכתה בכליון עינים להתימתו של רלב"ח מתוך בטחון גמור שהמפעל יצליח ושיתגשם חלום חמי צפת.

אך כל התקוות הנלהבות היו צפויות לאכזבה מרה. רלב"ח סירב לבקשת מהר"י בירב, והתנגד לחדוש הסמיכה מכמה טעמים, ואלה הם:

א. הוא קנא את קנאת ירושלים עיה"ק, שנעשתה עתה טפלה לצפת. הצפתיים ביקשו אישור הסמיכה כפקודה מגבוה.

ב. הרלב"ח הילק על אופן החדוש לפי הדין.

ברבות הימים התפרצה מחלוקת סוערת וצורבת על דבר חדוש הסמיכה בין מהר"י בירב ורלב"ח. דעות בעלי הפלוגתא רשומות ב"קונטרס הסמיכה" — הנכלל ב"שאלות ותשובות הרלב"ח".

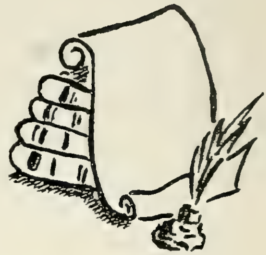
ר' לוי בן חביב מצא כמה סתירות ברמב"ם, שלפי דעתו הוכיחו שאי־אפשר לחדש את הסמיכה. במשנה תורה הלכות סנהדרין פ"ד מסיים הרמב"ם את דבריו על החדוש בלשון ספק "...והדבר צריך הכרע". מהר"י בירב טען שמשפט זה אינו נוגע לשאלת חדוש הסמיכה אלא לענין אחר (אם אפשר לקבל סמיכה מב"ד של רק אחד סמוך ושנים שאינם סמוכים). אך רלב"ח הראה (ולפי ד"ר דוב רבל ז"ל במאמרו ב"חורב", כרך ה', תרצ"א—לא היה הצדק עם רלב"ח), שיש ספק ברמב"ם בנוגע לחדוש הסמיכה, ושמהר"י בירב היה צריך לסמוך על פוסקים אחרים, כמו הרמב"ן, שחיוו את דעתם בענין זה בוודאות. (הרמב"ן כותב ש"אין סמיכה כלל עד שיבוא מורה צדק").

עוד נקודה שהתלבטו בה המתווכחים היתה על פירוש המלה "כל" ברמב"ם, שלפי באורו של מהר"י בירב "רובו ככולו דמי", ומספיק היא אם הרוב בא"י (כמי צפת) יסכים לתת סמיכה, ואין צורך בהסכמה כללית ומוחלטת. אעפ"י שיש לנו הוכחה ברורה ברמב"ם, שרובו ככולו דמי, מביא הרלב"ח שדווקא בענין זה רובו לאו ככולו דמי, כי אין הולכים אחר הרוב במקרה שאחד מן השופטים לא שמע את כל המשא־ומתן, מפני שתמיד יש אפשרות שלוא היה ומשמיע את דבריו שם היה הרוב מסכים לו. טוען הרלב"ח: לוא היו חכמי ירושלים נמצאים בשעת החקירה ובירור הענין ואומרים את סברותיהם, לא היו חכמי צפת עושים מה שעשו. על הכמי צפתכותב רלב"ח: "הם נטו מדרך היושר, והמסור לחתום בהסכמתם עד אשר ידעו מה בפינו... אפילו אם הם ירצולתת ולשאת עמנו עכשיו בדין ולשמוע טענותינו ולהודיע לנו ראיותיהם, אין הסכמתם קיימת מפני שעכשיו הם נוגעים

בדבר".

אחד הטעמים המודגשים ע"י חכמי צפת לחדוש הסמיכה הוא פטירת האנוסים מכרת ע"י קבלת מלקות. הרלב"ח מביא ראיות רבות לחזק את דעתו שהב"ד לא יוכל לפטר אנוסים מכרת ע"י מלקות בלבד, מפני שלא היתה התראה ע"פ שנים קודם המרת דתם ובלי התראה זו אי אפשר לאדם להיפטר מכרת. עיקר הענין, לפי רלב"ח, הוא לא מלקות, אלא התשובה בלב שלם והווידוי.

„מפני שנתבטלה הסמיכה מלפני כ"כ הרבה שנים, ובתוך הזמן ההוא היו הרבה רבנים מופלאים ומדולי תורה בא"י ראוים להיות נשיאים ואבות ב"ד", אומר רלב"ח בקונטרסו, „ולא שמענו בשום אחד מהם שעשה מעשה בדבר זה. כל שכן אנחנו, שלא הגענו למדרגתם, אין כח בידינו לעשות מעשה כפי הוראת הרמב"ם". הלא „אין רגילין לסמוך אלא מי שהוא בקי בכל התורה כולה, ולפי שאין חכם בכל העולם שהוא בקי בכל התורה, אין יכולים לסמוך חכמים". ולא זה בלבד, אלא שכתוב בפירוש שיהיה סמוך מפי סמוך „והשתא בעונותינו ליכא סמוך מפי סמוך".

ר' יוסף קארו השיב לרלב"ח וכתב, „שחכם היודע את כל כתבי ר' יצחק אלפסי (הרי"ף) בבקיאות יודע את כל התורה והוא ראוי להיות סמוך". הוא עמד על זה שיש חכמים בצפת שהם בקיאים בכל כתבי הרי"ף ולכן מותר לסמוך אותם.

מחוץ לטעמים אלה, התנגד הרלב"ח לחדוש הסמיכה מצפת. כתוב „כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים" — ולא ממקום אחר. לא לכבודו הקפיד, אלא תבע את עלבונה של העיר הקדושה. לא איכפת אם רוב חכמי א"י יושבים בצפת, כי אם עומדים לחדש את הסמיכה צריך שתתקיים בירושלים — בדרך אחרת תתמעט גדולתה וקדושתה של עיה"ק.

כדי לתת תוקף לדבריו והמשך לסמיכה, סמך מהר"י בירב את ידיו על ארבעה תלמידי חכמים צעירים מצפת (ביניהם ר' יוסף קארו ור' משה די טראני), אך הוכרח לברוח מא"י לרגלי המלשינות שהלשינו עליו. דבר זה שנתן את משפט הבכורה לאנשים צעירים הרגיז ביותר את רלב"ח וסיעתו הירושלמית.

התוצאה היתה התלקחות מלחמה מילולית נלהבת וסוערת עד כדי כך, שנשכחו עקרונות המחלוקת וחחלו שני הצדדים להתקיף ולהעליב זה את זה. בתשובה להערתו של רלב"ח שאמר, שעל דיין מוסמך להיות לא רק מלומד אלא גם קדוש, ענה מהר"י בירב באמרה עוקצת המרמזת על התנצרותו למראית־עין של רלב"ח במלים אלה: „מעולם לא נשתנה שמי ולא נתחלל שם שמים על ידי באחת מן האותיות". מאז שפך רלב"ח את זעמו על מהר"י בירב וחמתו לא ידעה כל גבול.

הוויכוח החריף שנהפך לסכסוך אישי ובא לידי הלבנת פנים ברבים לא נפסק עד מות מהר"י בירב בשנת 1541, ועם הירידה הכלכלית והתנפלויות שונות אז בארץ הוזנח ונדחה הרעיון לחדוש הסמיכה.

עם גמר הנסיון לחדוש הסמיכה בא"י כדאי לנו לעמוד על המשמעות המיוחדת של החזיון המופלא הזה.

בראש וראשונה מתגלה בחדוש הסמיכה, השאיפה היהודית הנצחית לא"י, לתחיה ולהתחדשות. חכמי צפת חשבו את הסנהדרין אשר בזמן הבית היתה התגשמות התורה הרוחנית להלכה מעשית לאחד האמצעים הנכונים ביותר לאחד את העם המפוזר בגלות המרה ולמשוך אותו ארצה. ועובדה היא, ואין להכחישה, שלו היה הנסיון הזה מצליח, היתה מתקיימת עליה גדולה והגירה המונית לא"י. ע"י הסנהדרין היה יכול להסתדר ציבור בעל תכונה מדינית.

ניר

שנית, בתנועה לחדוש הסמיכה, מתבלטת ההשתוקקות הבוערת לוהטת לחיים רוחניים טהורים, לגאולה שלמה וימות־המשיח. בהגברת הרדידות והצרות על העם היהודי התחילו כמיו לפנות אל חכמת הנסתר ולקבלה למזון רוחני, ולהגות ולחשוב על דרכים לצאת מן השעבוד. קבלת הפנים שנערכה לכבוד דוד הראובני ושלמה מולכו מעידים על זה, שהרעיונות המשיחיים האלה ג״כ השתרשו בעם גופא, הצמא לשחרור. ב׳זימת מנהיגיו, נעשה נסיון רציני לקרב את זמן השלום העולמי וביאת המשיח ע״י יסוד ב״ד בא״י.

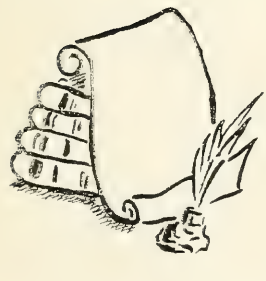
שלישית נראית, בנסיון לחדוש הסמיכה, בעית התקופה שאחרי גירוש ספרד — שאלת האנוסים. אלה האחים לצרה שמו את מסווה הנצרות על פניהם בכדי להציל את חייהם מהחרב החדה והממורטה של האינקוויזיציה. האנוסים האלה, שהיו תמיד נאמנים לדתם, בקשו ושאפו בכל נפשם לשוב אל חוק היהדות. בעזרת המנהיגים האלה שדאגו לצרכם יניסו לכנות ישוב ומקום מפלט עם ב״ד (שאי אפשר להם לרצות עוונם על־ידי מלקות), שיוכלו הבנים שוב לגבולם וליהדות לחיות חיים יהודיים שמים ושלווים.

שלש המטרות האלה: א״י, שאיפה למשיח וגאולה, ירצון לעזור לאחים בצרה המתבטאות בתנועה זו הן ג״כ מטרות היהדות בכללותה. הנסיון לחדוש הסמיכה לנו לא רק מאורע הסטורי שאין דומה לו בתולדותינו, אלא גם עומדים אנו על־ידו על רעיונות נעלים ונשגבים, שהם יסוד היהדות ועוקריה.

מחלוקת זו, שהטביעה את חותמה על קורות עמנו, שפכה הרבה מהאור הגנוז של חכמינו על שאלה חיונות ליהדות המתיחסת גם לזמננו. בימים אלה, בתקופה של תקומת עם ישראל במדינתו אנו מטפלים שוב בשאלת חדוש הסנהדרין בא״י. בהתחקנו על המקורים וההשקפות במאה הט״ז נוכל להעלות פתרונים לבעיות דורנו.

אמריקה ומדינת ישראל

מאת צבי שרה־חן

בבואי לדבר על יחסי לאמריקה ודעתי עליה, עלי לציין, כי הבעיות המעסיקות אותי שונות הן מן הבעיות המעיקות על בני עמנו, אזרחי ארצות־הברית.

הנני יליד ארץ־ישראל ונתינותי היא ישראלית, כך שהבעיה יהודי או אמריקאי איננה קיימת לגבי. מצד שני בבואי לדבר על יחסי לאמריקה או ליהדות אמריקה, עלי לזכור כי אורח אני ובפה רך צריך אני לדבר. ובאשר נוגע לישראל, כרגע איני נמצא בה, ואיני יכול לדבר כאדם הרואה את השתלשלות העניגים במו עיניו.

אולם יכול אני ומותר לי להביע את דעתי על היחס והקשר לבין יהדות ישראל המייצגת את עם־ישראל על אדמתו והנושאת בעול המדינה, ומצד שני הקיבוץ היהודי באמריקה, אשר ממדיו במספרים עולים על כל קיבוץ יהודי אחר בעולם. ריכוז יהודי זה רכש לו כח ועצמה וערכו רב לעם היהודי ולמדינת־ישראל כאחד.

העזרה הכספית הניתנת על־ידי אחינו היהודים באמריקה היא חיונית מאד לישראל, כי עמה תוכל מדינת־ישראל להשתרש בקרקע ולהמשיך בחיסול גלויות בממדים נרחבים. תמיכה זו למרות ערכה הרב, איננה ישירה, כי לישראל דרוש

דור בריא בגופו וברוחו גם יחדיו כדי שמדינת־ישראל תוכל לעמוד במאבקה על קיומה, וכדי שהחומר האנושי שהובא מגלויות בו חי חיים קשים וסבל סבל רוחני, לא פחות מאשר סבל גופני — יוכל „לשאוב מים חיים ממקורות חדשים ומזוקקים״. ואין עזרת יהדות אמריקה שלמה כל זמן שאנשיה אינם מוכנים למסור את נפשם ולא רק חלק מרכושם לקימום מדינת־ישראל ולהצלת הגולה העולה.

העתונות בישראל

מאת — משה ליפשיץ

מוקדש למשפחת ליפשיץ בירושלים

כשם שאפשר לקבוע את מידת נקיונו ומצבו ההיגייני של עם לפי כמות המים והסבון שהוא מבלה, כך ניתן לקבוע דמותו הרוחנית והתרבותית של עם, לפי חכמות והאיכות של המזון הרוחני שהוא נזקק לו.

העתונות היא בלי ספק אחד מקנה־מידה הטובים ביותר כשבאים לתהות על דמותו של עם.

הייתי משווה את העתון היומי ללחם — כשם שהלחם הוא המזון החיוני ביותר שעולה על השולחן בכל ארוחה וארוחה אצל כל שכבות העם, כעני כעשיר, כן גם העתון.

ועתון יומי הפך כיום לאחד המצרכים החיוניים ביותר לאזרח הישראלי לא פחות מלהם, שממנו הוא שואב עיקר ידיעותיו על הנעשה בארצנו ובעולם הגדול.

יש אמנם שכבות בעם שאינן מסתפקות בעתון בלבד וקוראים גם ספרים, אחד המרבה ואחד הממעיט. אבל העתון הוא המזון הרוחני השווה לכל נפש.

אולם אם זר יקרב אל הלבירינט של העתונות הישראלית ויעלה על דעתו לקבוע לפי כמות העתונות המופיעה בישראל בהשוואה לארצות אחרות את מספר האוכלוסין יטעה לחשוב שמספר התושבים בארץ עולה בהרבה — לפחות חמישה מונים על המספר הקיים.

בישראל מונה האוכלוסיה בערך מליון ו-800 אלף נפש, כן ירבו. ומזה מספר ניכר (אפשר להגיד כמעט חצי האוכלוסיה), שטרם רכש לו את השפה העברית. למרות זאת מניתי בישראל 16 עתונים עבריים יומיים. (להוציא מן החשבון את אלה המופיעים בשפות לועזיות המופיעים כל יום, חוץ משבת כמובן) כמו — כן מניתי 8 שבועונים וכמספר הזה ירחונים, חוץ ממספר גדול של רבעונים, שנתונים, דו־שנתונים, וכו׳.

העתונות הישראלית נפוצה כיום בממוצע כדלקמן: העתונות העברית היומית נפוצה ב-181 אלף גליונות ליום; הלועזית ב־53 אלף גליונות ליום.

משק העתונות והרחבתו תלויים כיום ביבוא חמרי גלם, כגון נייר וציוד טכני. אין ספק שהעתונות הישראלית היומית היתה עולה לאין שיעור אלמלא המחסור החמור במטבע זר. לפיכך היה צורך לעתים קרובות לצמצם תבניתם של העתונים ומספר עמודיהם. כמובן שגם המפלגתיות מזיקה לא מעט להתפתחות העתונות בישראל. כי רוב העתונים הם עתוני המפלגות ודבר זה מגביל את חופש המחשבה וחופש הכתיבה של העתונאים. כל אחד רואה את מומיו של הזולת ולא נגעי מחנהו. ובעצם העתונים עוסקים יותר בענינים מפלגתיים מאשר לשרת את המדינה.

עד כאן בנוגע לכמות, ומה בנוגע לאיכות?

לא אהסס אף רגע לומר, שרמתם של רוב העתונות הישראלית אינה נופלת מרמתם של העתונות המשובחת ביותר בעולם. היא ערה לכל מה שמתרחש בעולם, בפרט היא מגלה ערנות לכל שמתרחש בעולם היהודי. לרוב העתונים יש כתבים קבועים בשדה הפוליטיקה הבין־לאומית, ושליחים בבירות החשובות בעולם. כמו־כן מקיימים רוב העתונים מדורים קבועים למשק וכלכלה, לספורט, לבריאות, לנוער, לאשה, ולבית.

בראש העתונים היומיים צועד עתון „הארץ", זקן העתונים המצטיין באוביקטיביות מפליאה בכל ענין שהוא דן בו. אני מוכרח לציין שלדאבוננו הרב היינו עדים לכך, שעתון „הארץ" לא היה לגמרי אוביקטיבי בנוגע לקבוצת הצעירים שקוראים לעצמם כנענים. דוקא עתון זה שתמיד הצטיין באוביקטיביותו
הצעירים שקוראים לעצמם כנענים. דוקא עתון זה שתמיד הצטיין באוביקטיביותו
לא עמד הפעם בנסיונו וכמה מסופריו תמכו בנגע הכנעני. אינני סובר שהדבר הוסיף כבוד לעתון. נקוה שלהבא לא יקרה מקרה כנ"ל.

עתון „הארץ" נוסד במצרים על ידי המטה הצבאי הבריטי. בשנת 1919 הועבר העתון לארץ־ישראל. ומאז היה „הארץ" העתון הארצישראלי החשוב ביותר. יש לו אמנם השפעה עצומה בישראל.

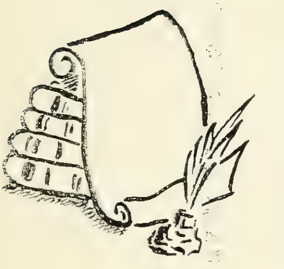
עתון שהוא שני בגדלו הוא העתון „דבר", שנוסד בשנת 1926.

„דבר" הוא עתון ההסתדרות, והנהו מבטא בעיקר את דעת הרוב בהסתדרות הכללית. מזמן שיש למפלגת מפ"ם עתון משלה, הפך „דבר" למכשיר בידי מפא"י והוא מייצג את האינטרסים וההשקפות של המפלגה בלבד.

„הבקר". בטאונה של מפלגת הציונים הכלליים נוסד בשנת 1935. התפוצה של עתון „הבקר" היתה עד לפני זמן קצר, קטנה מאד. אולם מאז עליית כוכבה של המפלגה, שהפכה להיות המפלגה השניה בגודלה, הגדיל גם העתון פי כמה את תפוצתו. „הבקר" כיום נחשב בארץ לעתון השלישי בגודלו ובהשפעתו.

„הצופה". בטאונן המשותף של המפלגות הדתיות והפועל־המזרחי נוסד בשנת 1937. „הצופה" תופס מקום מיוחד בעתונות הישראלית. הוא מייצג את האינטרסים של הזרמים הדתיים על כל ענפיהם: פועלים, סוחרים, בעלי־תעשיה ועוד. „הצופה" עומד על רמה גבוהה לעומת עתוני מפלגות אחרות. בפרט בערבי שבתות וחגים יש הרבה קופצים על העתון כי יש בו מדור מיוחד רב־ענין לשבת.

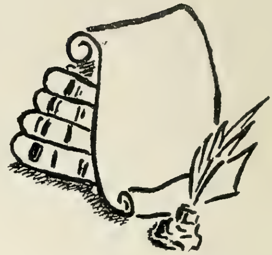
„חרות". בטאונה של מפלגת חרות נוסד בשנת 1948. העתון „חרות" ירש את העתון „המשקיף", עתונם של הרביזיוניסטים לשעבר. כמו כל עתון מפלגתי כך גם העתון „חרות" מייצג את האינטרסים של המפלגה אבל לעומת זאת לפעמים עתון זה שוכח את המפלגתיות ונלחם בעד האינטרסים של העם כולו. כדאי לציין שעתון זה בעצם התחיל עוד להופיע בשנת 1943. אבל אז היה העתון עדיין במחתרת והופיע בצורת עתון קיר.

„על - המשמר". בטאונה של מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם). נוסד בשנת 1942. העתון „על־המשמר" נחשב פעם לעתון הטוב והמעניין ביותר בארץ ועמד על רמה תרבותית גבוהה, אבל מאז שנטה יותר מדי שמאלה הוא הפסיד הרבה קוראים. ובכלל ירד ערכו בעיני הקוראים.

העתונים שמניתי לעיל הם העתונים שיש להם השפעה מכרעת על דעת הקהל במדינה. עתונים אחרים כגון „הקול" של פאג"י (פועלי אגודת ישראל), או „המודיע" של אגודת־ישראל, „שערים" של פועלי אגודת ישראל (פא"י), או

„קול-העם" של הקומוניסטים — הם פחותי השפעה.

עתוני הערב תופסים לעצמם מקום מיוחד בבמת העתונים הישראלית, והם: „הדור" של מפא"י, „מעריב" בלתי-תלוי, „ידיעות-אחרונות" — בלתי תלוי.

כפי שהזכרתי לעיל העתונות הישראלית סובלת כמו יתר הענפים במדינה. אין ספק שעם הטבת המצב בכללו בשטח הכלכלי במדינה ישופר גם המצב של העתונות. ומי יתן והעתונות עם המדינה כולה יעלו כפורחת ותרבינה הדעת והתבונה בארץ ותתפשטנה בכל הארצות.

המשך לתיקון טעות

עמוד	סעיף	שורה	במקום	צריך להיות
71	9	1	עם־הארציות	עם־הארצות
72	1	4	עין	בעין
72	2		היום	יום
73	1	6	ובשקתתו	ובשבתנו
73	1	12	עלנו	עלינו
73	2	2	לכון	לדון
73	3	2	שנזכר... לא פגה	שזכר... לא פג
73	4	1	מהיא.לדורות	מה'. הדורות
75	5	8	בריו	הבריו
75	5	9	ולהפכה	ולהפכה לגן פוריה.
77	3	2	ש	של
77	9	1	המיוכדת	המיוחדת
77	12	2	תקרא	יקרא
77	14	1	מוגשים	מושגים
79	3	5	שנשמרה	שנחשבה
79	4	3	מה'	מהי
79	10	1	ובהיפרד. החליט הלוי	ולסוף החליט הלוי
80	6	3	המוסדות	היסודות
80	6	4	נמצאת	נמצא
83	1	3	והא	יהא
83	2	4	המכומתם	הסכמתם
83	3, 9	6, 3	חמי, כמי	חכמי
83	6	1	חילק	חלק
84	2	2	ומדולי	וגדולי
85	1	1	לוהטת	והלוהטת
85	1	2	הרדידות	הרדיפות
85	1	3		למחוק המלה „כמיו"
85	1	5	ב'זימת	ביוזמת
85	2	4	חוק	חיק
85	2	5	יניסו לכנות	ניסו לבנות
85	2	5־6	שאי אפשר	שיאפשר
85	2	6	שוב	לשוב
85	2	7	שמים	שלמים
85	3	1	ירצון	ורצון
85	3	3	הסמיכה לנו	הסמיכה מראה לנו
85	3	4	ועוקריה	ועיקריה
87	3	4		להשמיט

מועדות

אנו מודים מקרב לב לכל האגודות, ההברות והאנשים שהזעילו בטובם לפרסם את מודעותיהם ב„ניר".

אנו תקוה שהקוראים היקרים יתענינו בתוצרת האנשים הנקובים להלן.

המערכת

We wish to thank wholeheartedly the companies, organizations and individuals who placed their ads and greetings in the "NIR."

Our readers are urged to patronize their products.

COMPLIMENTS

of

Mr. and Mrs.

ALEX EISENBERG

צאתך ובואך לשלום, למנהל בית המדרש למורים

דר. פנחס חורגין

לרגל עליתו לארצנו הקדושה להשתתף בעבודת בנין האוניברסיטה

על שם הרב הגאון

ר׳ מאיר בר־אילן

חברי מערכת ה„קומנטטור״

כלי מבטאם הרשמי של תלמידי מכללת הישיבה
מאחלים ברכה והצלחה
למסיימי בית המדרש למורים
ולחברי מערכת ה„ניר״

יצחק וויטי, עורך

המערכת: י. יעקובוביץ, ש. רודוף, מ. רוזנק, א. הופר,

ש. סילברשטיין, א. ווייסברוד, ס. אתרוג.

בלה את חופשתך בישראל

יולי־אוגוסט 1953

סייר את הארץ בהדרכת מורי דרך מומחים
למד על ישראל מפי מומחים ואישים ידועים
תחיה את חיי הישוב במשק חקלאי דתי.

7 שבועות בישראל — — —. $900

ביקור באירופה

מועמדים בגיל 18־35 מתבקשים לפנות אל:

ISRAEL SUMMER INSTITUTE

Youth and Hechalutz Department

JEWISH AGENCY, INC.

16 EAST 66th STREET
New York 21, N. Y.

הסתדרות המזרחי באמריקה שולחת את
מיטב איחוליה למנהיגה החולם והלוחם **הד״ר**
פנחס חורגין מחולל רעיון האוניברסיטה
הדתית בישראל לרגל עלותו לארצנו הקדושה
להשתתף בהנחת אבן־הפנה לאוניברסיטה
ע״ש בר־אילן ברמת־גן.

יהי ד' אלקים עמו ויעל!

הרב מרדכי קירשבלום, נשיא

MIZRACHI WOMEN'S ORGANIZATION of AMERICA

MRS. JOSHUA LEWIS, President

Sends its Best Wishes to

DR. P. CHURGIN

ON HIS LEAVING TO ISREAL

as President of

BAR-ILAN UNIVERSITY

ARNOLD BREAD

DISTRIBUTORS

Manhattan Terminal

RAPPOPORT STUDIOS

485 FIFTH AVENUE

New York

Official Photographers

Class of 1953

GEORGE I. LOWITZ, Inc.

manufacturers and creators of

NOVELTIES

for the millinery, dress and

coat trade

100 WEST 40th STREET

New York 18, N. Y.

LOngacre 4-0993 - 0994

W. WERTHEIMER and SONS

999 NORTH FIFTH STREET

Philadelphia 23, Pa.

Best Wishes to

" N I R "

MARTIN HIRSCHMAN

CHAI ODOM

LADIES AUXILIARY

MRS. IDA ESKOWITZ, Pres.

28 NIGHTINGALE STREET

Dorchester, Mass.

ברכות ממחנות **מסד**

מחנות עבריים לילדים ולילדות

(גיל 6—16)

165 WEST 46th STREET

PL 7-2907

BERNARD SAFFERN

and

FAMILY

MR. and MRS. S. ROSEN

1432 GENESEE ST.

Utica, N. Y.

אנחנו מאחלים את

יהושע ניומן

העורך הראשי

לרגלי סיומו

הרב צבי ופנינה שכטר

יעקב יוסף ומרים

לקדיש גולדברג

ליום קבלו את התואר מורה בישראל;
אשריך ששמת חלקך בין יושבי בית
המדרש. יהי רצון שתמשיך לקנות
תורה וחכמה ותלך בדרכי ישרים
כל ימי חייך ותוסיף חוליה בשלשלת
הזהב של משפחתנו.

הוריך, אחותך חנה ואחיך יעקב מרדכי

ברכות שמחה ואחול

ליהושע ניומן

מאת הוריו מר ומרת יחיאל ניומן

ואחיו ירחמיאל ואפרים אלעזר

ברכות ואחולים

לביאליק לרנר

על סיומו

מבית־מדרש למורים.

מאת הסבא שלו

מתתיהו כהן

ברכות למערכת ה„ניר"

מאת

תלמידי מחלקה ד׳ רגילה

מרדכי יעקב שפיגלמן, נציג

לחבירינו המסיימים

ברכה והצלחה

הנהלת

בני עקיבא של

אמריקה הצפונית

מזל טוב למסיימים

עלו והצליחו

RABBI and MRS. ZEV

עלו מעלה מעלה

ותצליחו בכל מעשה ידיכם

משפחת משה י. טוקייער

Compliments of

Best Wishes to
OTTO NEWMAN
From a friend of the
MOSHOLU JEWISH CENTER

LO 8-6800
TASTY PASTRY
"Cake and pastry for all occasions"
4175 BROADWAY

FOLADARE
GROCERY STORE
(Opposite the Yeshiva)

RIVER PARK
HAND LAUNDRY
(Opposite the Yeshiva)

MRS. STEINBROOK

THE FINE FAMILY

"To the CLASS OF 1953"
STERN'S CAFETERIA

COLLEGE LUCHEONETTE
"The Best Food
at the Lowest Price"

MR. & MRS. I. HENRY FALK

STANLEY and JOSHUA MUSS

LEDNER CLEANERS
(Opposite the Yeshiva)

SHOE REPAIR SHOP
(Opposite the Yeshiva)

MR. and MRS. DAVID FINK

WOLF EINHORN

תיקון טעות

עמוד	סעיף	שורה	במקום	צריך להיות
III	2	1	אישיות	כאישיות
V	5	1	לה'	לה
11	6	5	יתיחסו	תתיחסנה
11	6	5	והשקת	והשקפת
31	2	1	יחכם	וחכם
32	1	3	צי	חצי
32	3	3	לתפארת ולתפלה	לתפארת המוסד
35	3	4	למשו	לשמו
35	6	4	שורשיות	שרשיות
35	6	6	יש כדי	יש בה כדי
39	5	9	על	עד
41	1	1	הכוונה, ותלמידי..	הכוונה האמיתית של בעש"ט ותלמידי...
41	6	4		להשמיט
42	4	2	יספרי	וספרי
44	8	5	היאסוף	היאסף
45	1	2	שעליה	שעליו
45	2	3	הזדמנתי	שהזדמנתי
45	1	4	באצבאו	באצבעו
45	2	4	להחרות	להתחרות
45	7	1	כמעש	כמעשי
45	7	3	לפעם	בפעם
45	10		אל יתהלל וכו'	להשמיט
47	2	7	הירבו	הרבו
47	2	8	המבסים	המכסים
47	4	4-5		השורה 5 קודמת לשורה 4
47	4	10	ושהיי	ושהיו
5/	1	10	משתפו	משתפי
51	1	11	מפנים	מפני
51	1	13	במקומן	במקומו,
51	1	14	אוקראינום	אוקראינים
51	2	3	הזמן.	הזמן,
51	2	4	תרים	תריס
51	2	5	הרום	הרים
51	2	7	המדומה	הדממה
51	2	10	ולשאי	ולשוא
51	2	11	שכנונו	שכנינו
52	2	18	ברובו	ברובהו

עמוד	סעיף	שורה	במקום	צריך להיות
52	4	3	המכונות	המכונית
52	5	3	במילים	במלים
53	2	1	נושאו	נושאי
53	4	3	נותנים	נתונים
53	4	12	הידודים	הידידים
53	4	13	בן־לילה	בין־לילה
53	4	14	אלו	לאלו
56	4	10	אברעים	ארבעים
56	6	2	האשונים	הראשונים
56	6	4	יעולים	ועולים
57	5	6	בראשתו	בראשיתו
57	5	8	כנוגע	כנוגה
57	6	1	לעפעפיף	לעפעפיך
57	6	5־6	שלטון בישראל	שלטון המלוכה בישראל
57	6	7	תהיה	יהיה
58	3	5	המעבט	המבט
58	3	5	ברירות	בהירות
58	5	10	התסבוך	התסביך
58	6	1	שאום	שטום
58	6	4	לימים	ליומיים
59	1	3	ואלם	ואולם
59	5	1	וניוני	ונסיוני
60	2	6	צריכים	צריכות
60	3	1	שהחזות	שהחזית
60	3	2	ומחכמה	ומחכה
60	3	3	אפיקוסות	אפיקורסית
60	3	3	וכי לב רוב... העם	וכי רוב בנין ורוב מנין
60	3	5	שלום	שלם
62	1	1	בפרשת	בפרשה
62	3	1	ובלי	וכלי
63	2	1	באותו	באותה
63	2	9	יכמו	וכמו
63	3	4	באדם	כאדם
63	5	1	אצרנו	ארצנו
64	2	1	יאן	אין
64	2	1	משמר	משוד
66	2	4	ראו	ראוי
67	2	2	בהיוב	בחיוך
67	2		יצרת	וצרת
67	2	19	יהי	ויהי
69	2	1	הל	הל׳
69	2	9	הורפא... חריפתו	חורפא... חריפותו
69	3	5	הותכים	הותרים
69	4	2	המתבוססות	המתבססות
69	4	2	בנוי	הבנויה
69	7	1	תופסות	תופעות
70	2	3	העולה	העולם
70	2	4	נמצא	נמצאו
70	5	1	לשכות	לשכוח
70	5	1	ללכת	וללכת
70	5	6	על די	על ידי
70	5	9	מ׳	מי
70	5	10	ועומד	ועובד
70	7	7	מאלה	באלה
70	6	1	מציאותו של העולה	מציאותה של העילה
71	2	2	יודע	יודעי
71	3	2	הישיב	הישוב
71	5	2	רוק	רחוק